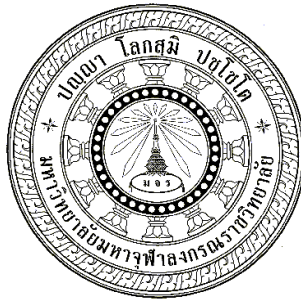

รายงานการวิจัย

เรื่อง

Chiang Rai city of art : ช่างสิบหมู่ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา
จังหวัดเชียงราย

Chiang Rai City of Art: The Ten schools in Buddhist Scripture
Department of Education, Chiang Rai Province.

โดย

พระครูวิมลศิลป์กิจ (เรืองฤทธิ์ แก้วเปียง), ผศ.ดร.

พระครูพิธานพัฒนคุณ (จรัญ วิลัยพงษ์)

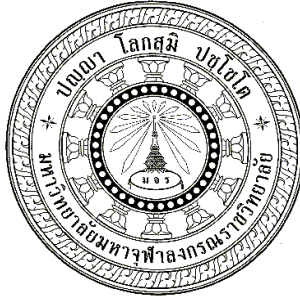
ผศ.ดร. ใจ บุญชัยมิ่ง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

พ.ศ. 2561

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610761136

รายงานการวิจัย

เรื่อง

Chiang Rai city of art : ช่างสิบหมู่ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

จังหวัดเชียงราย

Chiang Rai City of Art: The Ten schools in Buddhist Scripture

Department of Education, Chiang Rai Province.

โดย

พระครูวิมลศิลปกิจ (เรืองฤทธิ์ แก้วเปียง), ผศ.ดร.

พระครูพิธานพัฒนคุณ (จรัญ วิสัยพงษ์)

ผศ.ดร.ใจ บุญชัยมิ่ง

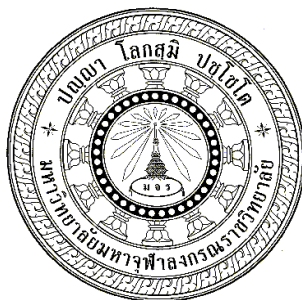
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

พ.ศ. 2561

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610761136

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Chiang Rai City of Art: The Ten schools in Buddhist Scripture

Department of Education, Chiang Rai Province.

By

PhraKhru Wimonsinlapakit (Ruangrith Kaewpiang), assist. Profe., Dr.

Phrakhruphithanphiphattanakun (Charan Wilaipings)

Assist. Profe, Dr. Jai Boonchaiming

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

B.E. 2561

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610761136

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่องานวิจัย: Chiang Rai city of art : ช่างสิบหมู่ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม
แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย
ผู้วิจัย: พระครูวิมลศิลปกิจ (เรืองฤทธิ์ แก้วเปียง), ผศ.ดร.
พระครูพิธานพิพัฒนคุณ (จรัญ วิลัยพงษ์), ผศ.ดร.ใจ บุญชัยมิ่ง
ส่วนงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย
ปีงบประมาณ: 2561/2018
ทุนอุดหนุนการวิจัย: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการเรียนการสอนวิชาช่างสิบหมู่หาแนวทางพัฒนาระบบการเรียนการสอนวิชาช่างสิบหมู่และส่งเสริมพัฒนาผลงานช่างสิบหมู่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ศิลปะท้องถิ่นของแต่ละอำเภอ สนองนโยบายของรัฐบาลให้เชียงรายเป็นเมืองแห่งศิลปะ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้แก่ผู้บริหาร ครูสอน นักเรียน ศิลปินเชียงรายและผู้เกี่ยวข้อง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม และแบบบันทึกการประชุมกลุ่มย่อย ผลการศึกษาวิจัยพบว่า

ในภาพรวม กระบวนการเรียนการสอนวิชาช่างสิบหมู่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดเชียงราย ทุกแห่งมีกระบวนการเรียนการสอนที่มีจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และปัญหาอุปสรรค ที่ไม่แตกต่างกันมากนัก ซึ่งเป็นไปตามศักยภาพและบริบทของโรงเรียน และมีหลักสูตรการเรียนการสอนวิชาช่างสิบหมู่ที่ชัดเจน สำหรับแนวทางการพัฒนาระบบการเรียนการสอนวิชาช่างสิบหมู่ ในภาพรวม เป็นการจัดการตามบริบทของตนเอง แต่ใช้กระบวนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญเป็นหลัก นำทฤษฎีแนวคิดของการเรียนรู้และรูปแบบพัฒนาการเรียนการสอนมาใช้อย่างจริงจัง ส่วนวิธีส่งเสริมผลงานศิลปะช่างสิบหมู่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ศิลปะท้องถิ่นได้แก่ เสนอแผนงานให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสนับสนุน ตั้งคณะกรรมการเครือข่ายความร่วมมือการจัดนิทรรศการแสดงผลงาน ประกวดผลงาน ใ้ต้นวัตกรรมที่เป็นผลงานศิลปะช่างสิบหมู่ทุกโรงเรียน และมีข้อเสนอแนะว่า ครูผู้สอนต้องตระหนักถึงผลการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างเป็นรูปธรรมและมีคุณภาพประสิทธิภาพ ควรจัดวิชาช่างสิบหมู่อยู่ในกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี และจัดให้มีครูสอนวิชาช่างสิบหมู่ประจำ เพื่อให้เกิดคุณภาพและให้ผู้เรียนเกิดความตระหนักในคุณค่าของศิลปะของวิชาช่างสิบหมู่ ยึดหลักอิทธิบาทสี่เป็นแนวทางในการศึกษา

Research Title: Chiang Rai City of Art: The Ten schools in Buddhist
Scripture Department of Education, Chiang Rai Province.

Researcher: PhraKhru Wimonsinlapakit (Ruangrith Kaewpiang), assist.Profe, Dr.
Phrakhruphithanphiphattanakun (Charan Wilaipings)
Assist. Profe. Dr. Jai Boonchaiming

Division: Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Chiang Rai Buddhist College.

Academic year: 2561/2018

Research Scholarship Sponsor: The Buddhist Research Institute,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

This research study. The purpose is to study the process of teaching ten-professional technicians, find ways to develop the process of learning professional teaching ten groups, and promote the development of ten groups of teachers in the school. Department of General Education, Chiang Rai The local art resources of each district. Chiang Rai is a city of art. Important information is the teacher, teacher, student, Chiang Rai artist and related. The instruments used in the study were in-depth interviews. Participatory observation And a small group meeting record. The study found that.

As an overview of the process of learning and teaching ten professional teachers of the school. Department of General Education in Chiang Rai There are teaching processes that have strengths, weaknesses, opportunities and obstacles. Not very different. This is based on the potential and context of the school. And there are ten professional courses in the profession. The guideline for the development of the ten-teacher professional learning process is to use the instructional process that focuses on learners. Apply the theory of learning and the development of teaching and learning. The way to promote the art work of the ten groups as a source of local arts knowledge is to propose a plan for local government support. Set up a cooperation network. The exhibition presents the works and suggestions. Teachers must be aware of the learners' concrete learning outcomes. And quality performance. There should be ten professional teachers. To provide quality and to educate the students in the value of the art of the profession. The Four Principles for the Path

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง Chiang Rai city of art : ช่างสิบหมู่ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย นี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้กระบวนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ กระบวนการเรียนการสอนวิชาช่างสิบหมู่ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย ซึ่งได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ และสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในปีงบประมาณ 2561

งานวิจัยนี้สำเร็จลงด้วยดีตามวัตถุประสงค์ และตามกำหนดเวลา ดังนั้น จึงขอขอบคุณ ท่านผู้บริหาร ครูสอนวิชาช่างสิบหมู่ นักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงรายทุกโรงเรียน และสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงรายที่ได้ให้ข้อมูล ขอขอบคุณ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้เมตตาให้ข้อเสนอแนะ คำแนะนำที่เป็นประโยชน์จนทำให้ทีมผู้วิจัยดำเนินการวิจัยสำเร็จเสร็จสิ้นด้วยดี จึงขอขอบคุณ อนุโมทนาไว้ ณ โอกาสเป็นอย่างย้ง

พระครูวิมลศิลป์กิจ, ผศ. ดร.

พระครูพิธานพัฒนคุณ

ดร.ใจ บุญชัยมิ่ง

20 พฤษภาคม 2561

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญภาพ	ช
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย	1
1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย	3
1.3 ปัญหาการวิจัย	3
1.4 ขอบเขตการวิจัย	3
1.5 ทฤษฎีกรอบแนวคิดในการวิจัย	4
1.6 คำนียามศัพท์เฉพาะ	5
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
2.1 ประวัติโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา	8
2.2 แนวคิดทฤษฎีความคิดแบบสร้างสรรค์และกระบวนการ	16
2.3 ทฤษฎีการสื่อสารและการจัดการเรียนรู้	31
2.4 วิชาชีพช่างสิบหมู่	44
2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	52
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย	
3.1 รูปแบบการวิจัย	57
3.2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	58
3.3 เครื่องมือในการวิจัย	60
3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล	61
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้	61
3.6 การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย	62

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ 4 ผลการศึกษาวิจัย	
4.1 ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 กระบวนการเรียนการสอนวิชาชีฟช่าง สิบหมู่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดเชียงราย	63
4.2 ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 หาแนวทางพัฒนากระบวนการเรียน การสอนวิชาชีฟช่างสิบหมู่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัด เชียงราย	70
4.3 ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 แนวทางส่งเสริมพัฒนาผลงานช่าง สิบหมู่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ศิลปะท้องถิ่นของแต่ละอำเภอสอนนโยบายของรัฐบาลให้ เชียงรายเป็นเมืองแห่งศิลปะ	78
4.4 ข้อเสนอแนะที่ได้รับการวิจัย	91
4.5 การวิเคราะห์กระบวนการจัดการเรียนการสอนช่างสิบหมู่	91
4.6 องค์ความรู้ที่เป็นปัจจัยความสำเร็จการสอนช่างสิบหมู่ฯ	95
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
5.1 สรุปผลการศึกษาวิจัย	98
5.2 อภิปรายผล	107
5.3 สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับการวิจัย	110
5.4 ข้อเสนอแนะ	111
บรรณานุกรม	112
ภาคผนวก	118
ภาคผนวก ก บทความวิจัย	119
ภาคผนวก ข กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์	138
ภาคผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ และกิจกรรม ที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ	139
ภาคผนวก ง เครื่องมือในการวิจัย	142
ภาคผนวก จ ภาพประกอบการศึกษาวิจัย	144
ภาคผนวก ฉ ประวัติผู้วิจัยและคณะ	148

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 กรอบแนวคิดในการวิจัย	5
2 ตัวอย่างสื่อการเรียนรู้	37
3 ป้ายวันสามเณรเชียงรายสัมพันธ์ ครั้งที่ 15	79
4 รองเจ้าคณะจังหวัดเชียงราย คุณปรีชา พันธ์กุลนนท์ ตัวแทน อบจ.เชียงราย และ คณะฆนิตรรคการผลงานช่างสิบหมู่ฯ	79
5 ช่างเขียน เขียนลายเวียงกาหลงบนเครื่องปั้นดินเผา โรงเรียนวัดหนองบัวพิทยา	83
6 ช่างเขียน การเขียนภาพจิตรกรรมเสมือนจริง โรงเรียนโสภณจริยธรรมวิทยา	83
7 ช่างปั้น การปั้นด้วยปูนไม้ โรงเรียนขยายพัฒนวิทยา	84
8 ช่างเขียน การเขียนภาพลงทอง โรงเรียนวัดดงชัยพิทยา	84
9 ช่างแกะ แกะพระพุทธรูปไม้ โรงเรียนเวียงชัยพิทยา	85
10 ช่างสลัก การแกะสลักด้วยสิ่วต้องดอกตอกลาย โรงเรียนพุทธวิงศ์วิทยา	85
11 ช่างปั้น การปั้นเครื่องถ้วยลายกาหลง โรงเรียนวัดหนองบัวพิทยา	86
12 ตัวอย่างต้นที่จัดนิทรรศการ โรงเรียนขยายพัฒนวิทยา	86
13 พระเทพสิทธินายก รจจ.เชียงราย ตัวแทนทีมงานวิจัย มอบรางวัลโรงเรียน พุทธศาสตร์ศึกษา	87
14 ช่างบุ การบุแผ่นเงิน/อลูมิเนียม โรงเรียนวัดแม่คำพิทยา	87
15 ช่างแกะ ภาพแกะลายบนกระบอกไม้ไผ่ โรงเรียนวัดวิเชตรมณี	88
16 พระเทพสิทธินายก รจจ.เชียงราย ตัวแทนทีมงานวิจัย มอบรางวัลโรงเรียน วัดหมื่นพุทธเมตตาคุณาราม	88
17 นักเรียนที่ชนะเลิศของโรงเรียนโสภณจริยธรรมวิทยา	88
18 ช่างเขียน ผลงานเขียนภาพวิว โรงเรียนวัดอามตย์วิทยา	89
19 ช่างปั้น ผลงานปูนปั้นสัตว์ป่าหิมพานต์ โรงเรียนเวียงแก่นวิทยา	89
20 เต้นทนิทรรศการผลงานช่างสิบหมู่ โรงเรียนวัดศรีไ้วิทยา	89
21 เกียรติบัตรรางวัลชนะเลิศ ประกวดช่างสิบหมู่ฯ	90
22 การเขียนลายเวียงกาหลง	92
23 การแกะสลักพระพุทธรูป	93

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
24	แผนภาพการใช้กระบวนการสร้างความรู้ใหม่และสิ่งประดิษฐ์ใหม่
25	ช่างเขียนและช่างสลัก
26	ช่างบุและช่างปั้นสด
27	รูปแบบ (Model) การสอนช่างสิบหมู่ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมฯ

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย

ตามที่นายวีระ โรจน์พจนรัตน์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม ได้เปิดเผยต่อสื่อมวลชนเมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม 2559 ว่า จากการที่ได้ไปร่วมเปิดงานเทศกาลศิลปะนานาชาติ (Setouchi Triennale 2016 “Session Setouchi Asia Village” ณ SunPort Takamatsu ประเทศญี่ปุ่น ซึ่งเป็นโครงการความร่วมมือระหว่างกระทรวงวัฒนธรรม (วธ.) ประเทศไทย และจังหวัดคางาวะ ประเทศญี่ปุ่น ในโอกาสเฉลิมฉลองความสัมพันธ์ครบรอบ 130 ปี ไทย-ญี่ปุ่น ซึ่งมีกิจกรรมแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างประเทศ โดยหอศิลป์กรุงโตเกียวได้นำนิทรรศการมังงะ-อะนิเมะ และเกมส์ มาจัดแสดงที่หอศิลป์วัฒนธรรมแห่งกรุงเทพฯ ขณะที่ไทยได้อนุญาตให้พิพิธภัณฑ์ศิลปะกรุงโตเกียวยืมโบราณวัตถุที่ล้ำค่าของกรมศิลปากรจำนวน 50 ชิ้นไปจัดแสดงที่ญี่ปุ่น รวมถึงแลกเปลี่ยนศิลปะและนิทรรศการร่วมกันตลอดทั้งปี 2017 ด้วย จากการร่วมงานดังกล่าวทำให้เกิดแนวคิดที่ว่า ควรสร้างจังหวัดแห่งศิลปะขึ้นในประเทศไทย เพราะมั่นใจว่าประชาชนในพื้นที่จะได้รับประโยชน์ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจ โดยเบื้องต้นจะนำร่องที่จังหวัดเชียงรายเป็นแห่งแรก เพราะมีศักยภาพและทุกวันนี้ก็แทบจะเป็นเมืองศิลปะโดยอัตโนมัติอยู่แล้ว¹

ในจังหวัดเชียงราย องค์กรสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีพระทัยห่วงใยวิชาช่างของไทยเป็นอย่างยิ่งและได้มีพระวิริยะที่จะอนุรักษ์ทำนุบำรุงการช่างของไทยให้ปรากฏงอกงามอยู่ในผืนแผ่นดินไทยสืบต่อไป นับเป็นมหามงคลอันดีต่อชาติบ้านเมือง² โดยมอบหมายให้ว่าที่ร้อยตรี กิตติ ชันธมิตร กรมวังผู้ใหญ่ ที่รับสนองงานพระองค์ให้ประสานงานกับวิทยาลัยเพาะช่าง นำวิชาการช่างสิบหมู่เข้าสอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา และให้แต่ละโรงเรียน จึงได้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการศึกษาด้วยหลักสูตรท้องถิ่น โดยพระองค์ทรงเห็นว่าผู้เข้ามาบวชเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรมฯ นั้น เป็นผู้ที่มาจากครอบครัวที่ยากจนเป็น

¹ เติลนิวส์ออนไลน์, <http://www.dailynews.co.th/education/511242>, เข้าถึงเมื่อ 11 มีนาคม 2560.

² โรงเรียนวัดหนองบัวพิทยา, โครงการฝึกวิชาชีพช่างสิบหมู่เครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลง, (สรุปรายงานโครงการฝึกวิชาชีพช่างสิบหมู่เครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลง, 2558), หน้า 1

ส่วนใหญ่ และโอกาสที่จะได้รับฝึกฝนทักษะวิชาชีพชั้นสูงก็มีโอกาสไม่มากนัก พระองค์จึงเล็งเห็นว่า ช่างสิบหมู่ น่าจะเหมาะสมกับสมณะที่จะศึกษาเล่าเรียนกว่าวิชาชีพอื่น ๆ

เมื่อช่างสิบหมู่ได้มีการเรียนการสอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรมฯ ช่างสิบหมู่ก็จึงนับเป็นกลุ่มศิลปะที่โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงรายอีกประเภทหนึ่ง ซึ่งเป็นสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และกฎกระทรวง ว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยสถาบันพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2548³ เป็นสถานศึกษาที่เปิดสอนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1 – ม.3) และมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4 – ม.6) นักเรียนที่ศึกษาเล่าเรียนในโรงเรียนเป็นเยาวชนที่มาจากครอบครัวที่มีความเสี่ยงด้านยาเสพติด ได้แก่ ครอบครัวยากจน บ้าง ครอบครัวที่หย่าร้างอาศัยอยู่กับตายาย หรือปู่ย่า บ้าง ครอบครัวที่กำพร้าพ่อหรือแม่และอาศัยอยู่กับตายายหรือปู่ย่า บ้าง ครอบครัวมีปัญหาทางครอบครัวคือ พ่อหรือแม่ไปมีคู่ครองใหม่ บ้าง และครอบครัวจากชาวเขาเผ่าต่าง ๆ บ้าง แล้วเข้ามาบรรพชาเป็นสามเณร โดยอาศัยอยู่ในวัดที่เป็นที่ตั้งของโรงเรียนนั้น ๆ เพื่อศึกษาเล่าเรียน ปีการศึกษา 2560 มีนักเรียนทั้งหมด 2,344 รูป⁴ ในแต่ละปีการศึกษาจะพบปัญหานักเรียนที่สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.3) และมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.6) ส่วนใหญ่จะลาสิกขาไปศึกษาต่อทางฆราวาส หรือไปประกอบอาชีพอื่น ๆ แต่จากข้อมูลการสำรวจการศึกษาต่อในแต่ละปีของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงราย⁵ (2558 : อัดสำเนา) พบว่า ลาสิกขาไปศึกษาต่อเป็นฆราวาสร้อยละ 85 ที่เหลือศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่ง คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ที่เปิดโอกาสให้ ในขณะที่กลุ่มที่ลาสิกขาไปนั้นยังพบว่าไปประกอบอาชีพเป็นกรรมกร บางคนก็หนีไปหายาเสพติดซึ่งมีอยู่ทั่วไปในท้องถิ่นที่อยู่อาศัย ทำให้เกิดปัญหาทางสังคมตามมา เนื่องจากไม่มีความรู้ด้านการประกอบอาชีพติดตัวไป

ดังนั้น กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย ได้เล็งเห็นถึงปัญหาการประกอบอาชีพของนักเรียนในอนาคต จึงได้จัดให้มีการเรียนการสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่ขึ้น เพื่อเป็นการฝึกวิชาชีพให้นักเรียนที่เรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย เป็นการสร้างสรรค์สัมมาชีพแก่นักเรียน เมื่อลาสิกขาไปก็จะได้นำไปประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองและครอบครัว ถ้ายังอยู่ในเพศบรรพชิตก็จะช่วยจรรโลงศิลปวัฒนธรรมตระกูลช่างสิบหมู่ให้สืบไปอย่างยั่งยืน โดยเบื้องต้นได้รับการสนับสนุนส่งเสริมของสำนักงานโครงการส่วนพระองค์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และต่อมาสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้

³ ราชกิจจานุเบกษา, เล่มที่ 122 ตอนที่ 54 ก วันที่ 8 กรกฎาคม 2548 หน้า 18-21

⁴ กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย, ข้อมูลการศึกษา ปี 2560, หน้า 1.

⁵ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงราย, สารสนเทศ 2558, (เชียงราย : 2558). อัดสำเนา.

เข้ามารับผิดชอบสนับสนุนแผนสำนักงานโครงการส่วนพระองค์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี แต่ก็ยังมีปัญหาด้านการถ่ายทอดวิชาความรู้แก่ผู้เรียน ซึ่งทำให้กระบวนการถ่ายทอดไม่บรรลุเป้าหมายเท่าที่ควร ประกอบกับครูผู้สอนส่วนใหญ่จะเป็นปราชญ์ท้องถิ่น หรือ ชำนาญการเฉพาะเรื่อง ไม่มีประสบการณ์สอน การถ่ายทอด และบางครั้งไม่ได้คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างวัย จึงทำให้กระบวนการถ่ายทอดได้ไม่ดีเท่าที่ควร

จากความเป็นมาและปัญหาดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่า มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะศึกษาถึงกระบวนการเรียนการสอนและการถ่ายทอดวิชาชีพช่างสิบหมู่แก่นักเรียนของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงรายในอันที่จะทำให้วิชาชีพช่างสิบหมู่เป็นวิชาชีพที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ของผู้เรียน

1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการเรียนการสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดเชียงราย
2. เพื่อหาแนวทางพัฒนากระบวนการเรียนการสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย
3. เพื่อจะส่งเสริมให้แต่ละอำเภอเป็นแหล่งศึกษาเผยแพร่ศิลปะท้องถิ่นจากองค์ความรู้ช่างสิบหมู่

1.3 ปัญหาการวิจัย

1. กระบวนการเรียนการสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดเชียงรายมีปัญหาอุปสรรคอย่างไรบ้าง
2. การพัฒนากระบวนการเรียนการสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดเชียงรายทำได้อย่างไร
3. วิธีส่งเสริมพัฒนาผลงานช่างสิบหมู่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ศิลปะท้องถิ่นของแต่ละอำเภอมีวิธีการอย่างไร
4. การพัฒนาให้เชียงรายเป็นเมืองแห่งศิลปะ เมืองค์ประกอบอย่างไร และมีแนวทางทำได้อย่างไร

1.4 ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาแบบผสมผสานเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพโดยกำหนดขอบเขตการศึกษาวิจัย ดังนี้

ขอบเขตเนื้อหา ศึกษา ค้นคว้า วิจัย เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับวิชาชีพช่างสิบหมู่โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จากหนังสือ เอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ขอบเขตด้านพื้นที่ ได้แก่ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย 21 แห่ง

ประชากร ได้แก่ ผู้บริหาร ครูสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่ และนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย 21 แห่ง

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหาร 5 รูป ครูสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่ 5 รูป/คน และนักเรียนที่เรียนวิชาชีพช่างสิบหมู่ ซึ่งทางโรงเรียนได้คัดเลือกให้ร่วมกิจกรรมการวิจัย โรงเรียน 5 แห่ง ๆ ละ 3 รูป รวม 15 รูป ดังนั้นรวมกลุ่มเป้าหมายทั้งสิ้น 25 รูป/คน

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ประธานกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงรายหรือตัวแทน ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงรายหรือตัวแทน นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงรายหรือตัวแทน ศิลปินเชียงราย และปราชญ์ชาวบ้านดานศิลปะและวัฒนธรรม

1.5 คำนิยามศัพท์เฉพาะในการวิจัย

ช่างสิบหมู่ (Changsibmoo) หมายถึง วิชาชีพช่างสิบหมู่ ได้แก่ ช่างเขียน ช่างปั้น ช่างแกะ ช่างสลัก ช่างหล่อ ช่างกลึง ช่างหุ่น ช่างรัก ช่างบุ และช่างปูน ที่จัดการเรียนการสอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย 21 แห่ง

วิชาชีพ (profession) หมายถึง วิชาการ หรือ ความรู้ที่เป็นหลักในการใช้ฝีมือ เช่น ช่างศิลปะ ช่างสิบหมู่ เป็นต้น

กระบวนการเรียนการสอนวิชาชีพ (Teaching Profession) หมายถึง การจัดการเรียนการสอนช่างสิบหมู่ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย

ศิลปะ (art) หมายถึง ช่างสิบหมู่ที่สอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย 21 แห่ง

โรงเรียนพระปริยัติธรรม (Buddhist Scripture) หมายถึง โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดเชียงราย 21 แห่ง

กระบวนการพัฒนา (The development process) หมายถึง หลักสูตรการเรียนการสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย 21 แห่ง

กระบวนการเรียนรู้ (Learning process) หมายถึง หลักสูตรที่ใช้จัดการเรียนการสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย

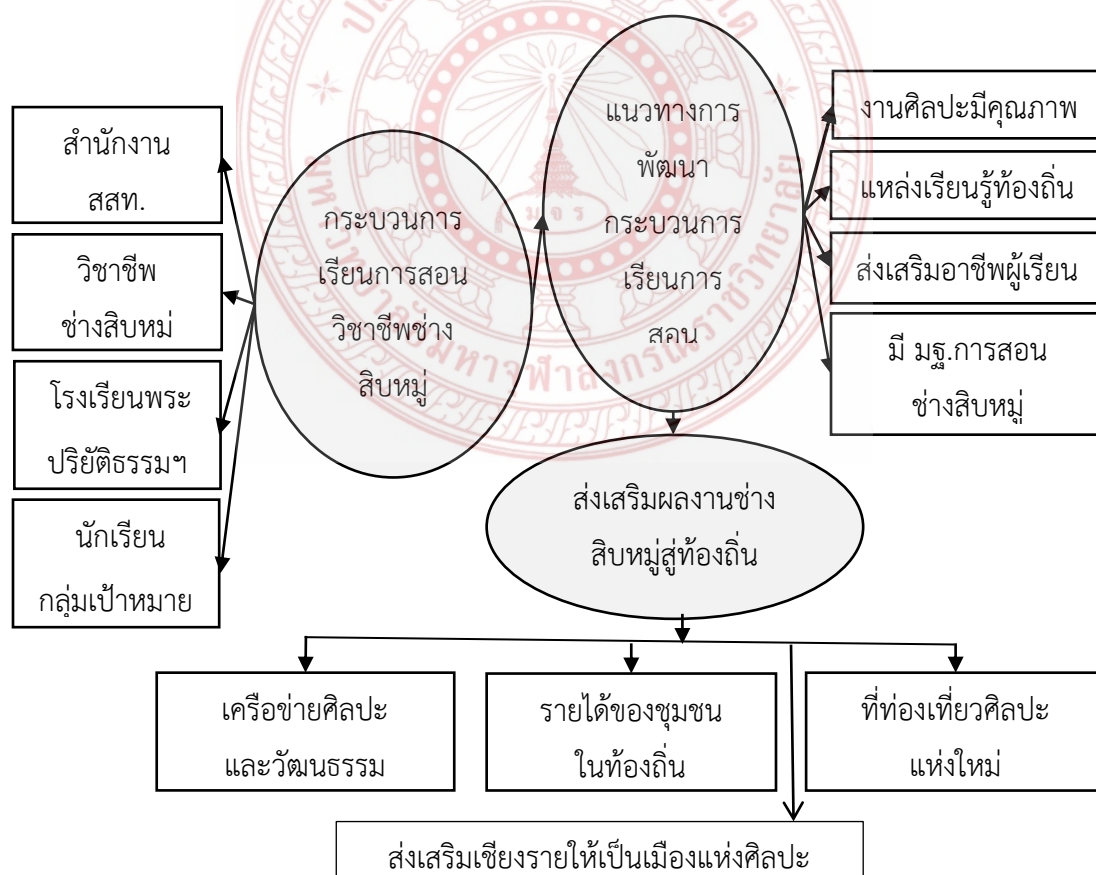
ลวดลาย (Design) หมายถึง พุทธศิลป์ประเภทต่าง ๆ ทั้งที่เป็นจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม

เมืองศิลปะ (city Art) หมายถึง ศิลปะที่ปรากฏตามโบราณสถาน โบราณวัตถุ ตลอดจน ศิลปะต่าง ๆ ที่ศิลปินในจังหวัดเชียงรายสร้างขึ้น

โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา (Buddhist Scripture School Department of General Education) หมายถึง สถานศึกษาที่จัดตั้งขึ้นตามระเบียบกระทรวง ศึกษาธิการ ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2535 และระเบียบสำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติ พ.ศ. 2546 ที่อยู่ในจังหวัดเชียงราย เรียกชื่อย่อว่า ปส.ชร.

1.6 กรอบแนวคิดของโครงการวิจัย

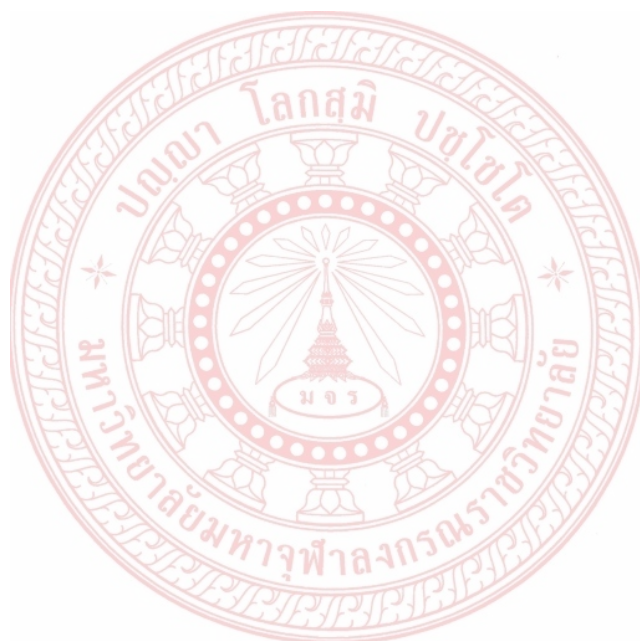
การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์กับสถานศึกษา ของคณะสงฆ์โดยรวม และสถานศึกษาอื่นด้วย จึงได้กำหนดกรอบแนวคิด ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบกระบวนการเรียนการสอนวิชาชีพช่างสีบนของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดเชียงราย
2. ได้แนวทางพัฒนากระบวนการเรียนการสอนวิชาชีพช่างสีบนของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย
3. ได้ส่งเสริมให้แต่ละอำเภอเป็นแหล่งศึกษาเผยแพร่ศิลปะท้องถิ่นจากองค์ความรู้ช่างสีบนๆ

บทที่ 2

บททวนวรรณกรรม เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง Chiang Rai city of Art : ช่างสิบหมู่ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการเรียนการสอนวิชาชีพระหว่างสิบหมู่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดเชียงราย หาแนวทางพัฒนากระบวนการเรียนการสอนวิชาชีพระหว่างสิบหมู่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย และเพื่อจะส่งเสริมให้แต่ละอำเภอเป็นแหล่งศึกษาเผยแพร่ศิลปะท้องถิ่นจากผลงานศิลปะช่างสิบหมู่ ทีมผู้วิจัยจึงศึกษาวิจัยวรรณกรรม เอกสาร หนังสือ ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งหัวข้อในการศึกษาวิจัยดังนี้

1. ประวัติความเป็นมาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา
2. แนวคิดการสร้างสรรคและกระบวนการ
 - 2.1 ที่มาของแนวคิดการสร้างสรรคและกระบวนการ
 - 2.2 ความหมายและความสำคัญของความคิดสร้างสรรคและกระบวนการ
 - 2.3 หลักการสำคัญของการคิดสร้างสรรคและกระบวนการ
 - 3.4 ประเภทของการคิดสร้างสรรคและกระบวนการ
 - 2.5 วิธีการคิดสร้างสรรคและกระบวนการ
 - 2.6 การประยุกต์ใช้แนวคิดการสร้างสรรคและกระบวนการ
3. ทฤษฎีการสื่อสารและการจัดการเรียนรู้
 - 3.1 ที่มาของแนวคิดทฤษฎีการสื่อสารและการจัดการเรียนรู้
 - 3.2 ความหมายของทฤษฎีการสื่อสารและการจัดการเรียนรู้
 - 3.3 หลักการสำคัญของทฤษฎีการสื่อสารและการจัดการเรียนรู้
 - 3.4 องค์ประกอบของทฤษฎีการสื่อสารและการจัดการเรียนรู้
 - 3.5 กระบวนการของทฤษฎีการสื่อสารและการจัดการเรียนรู้
 - 3.6 การประยุกต์ใช้ทฤษฎีการสื่อสารและการจัดการเรียนรู้
4. วิชาชีพระหว่างสิบหมู่
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 ประวัติความเป็นมาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

2.1.1 ที่มาของแนวคิดของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นการศึกษารูปแบบหนึ่งของการศึกษา คณะสงฆ์ เป็นการศึกษาที่รัฐกำหนดให้มีขึ้นตามความประสงค์ของพระสงฆ์ ซึ่งมีมูลเหตุสืบเนื่องมาจากการจัดตั้งโรงเรียนบาลีมัธยมศึกษาและบาลีวิสามัญศึกษาสำนักเรียนวัด กล่าวคือ ภายหลังจากที่การศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง คือ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และสภาการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งเปิดดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2432 และ พ.ศ. 2489 ตามลำดับ ได้เจริญก้าวหน้ามากขึ้น ทางมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จึงได้จัดแผนกมัธยมขึ้นมา เรียกว่าโรงเรียนบาลีมัธยมศึกษา กำหนดให้การเรียนบาลี นกธรรม และความรู้ชั้นมัธยม โดยรับผู้สำเร็จชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ต่อมาเมื่อโรงเรียนบาลีมัศึกษานี้ได้แพร่ขยายออกไปยังต่างจังหวัดหลายแห่ง มีพระภิกษุ และสามเณรเรียนกันมาก ทางคณะสงฆ์โดยองค์การศึกษาจึงได้กำหนดให้เรียกโรงเรียนประเภทนี้ใหม่ว่าโรงเรียนบาลีวิสามัญศึกษาสำนักเรียนวัด โดยมติดคณะสังฆมนตรีและกระทรวงศึกษาธิการ ก็ได้ออกระเบียบกระทรวง ให้โรงเรียนบาลีวิสามัญศึกษาสำนักเรียนวัดนี้ เปิดทำการสอบสมทบในชั้นตัวประโยค คือ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ได้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา และเมื่อสอบได้แล้วก็ยังสามารถรับประกาศนียบัตรจากกระทรวงศึกษาธิการอีกด้วย ด้วยเหตุนี้จึงทำให้พระภิกษุและสามเณรนิยมเรียนกันมาก โรงเรียนประเภทนี้จึงแพร่หลายออกไปยังจังหวัดต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง จนทำให้ทางการคณะสงฆ์เกรงว่าการศึกษารวม และบาลีจะเสื่อมลงเพราะพระภิกษุและสามเณรต่างมุ่งศึกษาวิชาทางโลกมากไป เป็นเหตุให้ต้องละทิ้งการศึกษารวมและบาลีเสีย แต่ทางการคณะสงฆ์ก็ยังพิจารณาเห็นความจำเป็นของการศึกษาวิชาในทางโลกอยู่

ดังนั้นแม่กองบาลีสนามหลวง พระธรรมปัญญาบดี (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ฟั่น ชุตินฺธโร) จึงได้ตั้งคณะกรรมการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีขึ้นใหม่มี วิชาบาลี วิชาธรรม และวิชาทางโลก เรียกว่าบาลีศึกษาสามัญศึกษา และปริทัศน์ศึกษา และประกาศเมื่อ พ.ศ. 2507 พร้อมกับได้ยกเลิกระเบียบของคณะสังฆมนตรีว่าด้วยการศึกษาของโรงเรียนบาลีวิสามัญศึกษาสำนักเรียนวัดเสีย และกำหนดให้พระภิกษุสามเณรเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีที่คณะสงฆ์ได้จัดขึ้นใหม่ แต่การณปรากฏต่อมาว่า การตั้งสำนักเรียนตามแบบโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีใหม่นี้มีน้อย นักเรียนก็นิยมเรียนกันน้อยเพราะพระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ยังพอใจที่จะเรียนโดยได้รับประกาศนียบัตรจากกระทรวงศึกษาธิการอยู่ ดังนั้น นักเรียนในโรงเรียนดังกล่าว จึงได้พากันเข้าซื้อกันเป็นนักเรียนโรงเรียนราษฎร์ของวัดซึ่งตั้งขึ้นโดยระเบียบกระทรวงศึกษาธิการบ้าง สมัครสอบเทียบบ้าง เข้าไปเป็นนักเรียนผู้ใหญ่บ้าง ทำให้การศึกษาของคณะสงฆ์ในช่วงนี้ระยะนั้นเกิดความ

สับสนเป็นอันมาก¹

ในขณะเดียวกันได้มีผู้แทนราษฎรได้ยื่นเรื่องราวขอให้กระทรวงศึกษาธิการ เปิดการสอบสมทบในชั้นตัวประโยคให้แก่พระภิกษุสามเณร แต่กรมการศาสนาร่วมกับกรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องได้พิจารณาลงความเห็นร่วมกันว่าควรจะต้องตั้งโรงเรียนขึ้นประเภทหนึ่ง เพื่อสนองความต้องการของพระภิกษุสามเณรโดยให้เรียนทั้งวิชาธรรม และวิชาสามัญศึกษาควบคู่กันไป โดยไม่มีการสอบสมทบ แต่ให้กระทรวงศึกษาธิการดำเนินการสอบเอง และโดยพระปรารภของสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (จวน อุฏฐายีมหาเถระ) “การศึกษาทางโลกเจริญก้าวหน้ามากขึ้นตามความเปลี่ยนแปลงของโลก การศึกษาพระปริยัติธรรม ก็จำเป็นต้องอนุวัตไปตามความเปลี่ยนแปลงของโลกบ้าง จึงเห็นสมควรที่จะมีหลักสูตรในการเรียนพระปริยัติธรรมเพิ่มขึ้นอีกแผนกหนึ่ง คือหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้ศึกษาได้มีโอกาสบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ได้ทั้งทางโลกและทางธรรมควบคู่กันไป”

ในที่สุด กระทรวงศึกษาธิการจึงได้ประกาศใช้ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาขึ้น เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2514 และระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2535 - พ.ศ. 2545 โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะให้การศึกษานในโรงเรียนดังกล่าวเป็นประโยชน์ต่อฝ่ายศาสนจักรและฝ่ายบ้านเมือง กล่าวคือ ทางฝ่ายศาสนจักรก็จะได้อาสนทายาทที่ดี มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง เป็นผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ ดำรงอยู่ในสมณธรรม สมควรแก่ภาวะ สามารถธำรงและสืบต่อพระพุทธศาสนาให้เจริญสถาพรต่อไป และถ้าหากพระภิกษุสามเณรเหล่านี้ลาสิกขาไปแล้ว ก็สามารถเข้าศึกษาต่อในสถานศึกษาของรัฐได้ หรือเข้ารับราชการสร้างประโยชน์ให้ก้าวหน้าให้แก่ตนเอง และบ้านเมืองสืบต่อไปด้วยเช่นกัน ในระยะเริ่มแรกมีเจ้าอาวาส 51 แห่ง รายงานเสนอจัดตั้งต่อกรมการศาสนา²

เดิมนั้น โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา สังกัดกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ปัจจุบันสังกัดกองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และจัดการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551³ และหลักสูตรพระปริยัติธรรม (บาลี ธรรมวินัย และศาสนปฏิบัติ) ภายใต้กฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดย

¹ วิชัย ธรรมเจริญ, คู่มือการปฏิบัติงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา, (กรุงเทพฯ : กรมการศาสนา, 2543), หน้า 7-9.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 3-4.

³ กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย, โครงสร้างหลักสูตรโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย 2560, (เชียงราย: 2560), หน้า 2-6.

สถาบันพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2548 ลงนามโดย นายอดิศักดิ์ โพธารามิก รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เมื่อวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2548⁴

2.1.2 ความหมายของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา หมายถึง สถานศึกษาขั้นพื้นฐานของการคณะสงฆ์ไทยอีกแผนกหนึ่ง กล่าวคือ การศึกษาคณะสงฆ์ไทยแบ่งการศึกษาออกเป็น 3 แผนก ประกอบด้วย แผนกธรรม แผนกบาลี และแผนกสามัญศึกษา

โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ปัจจุบันเป็นสถานศึกษาที่จัดขึ้นตามกฎหมายกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการจัดการศึกษาโดยสถาบันพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2548 โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญนั้นเป็นโรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นเพื่อให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาเล่าเรียน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ขาดโอกาสในการเข้าศึกษาต่อในสถาบันการศึกษาของรัฐหรือเอกชน ได้มีโอกาสเข้ามาศึกษาเล่าเรียนเพื่อให้ความรู้ มีทักษะ และมีความชำนาญตามศักยภาพของตน ซึ่งการจัดการเรียนการสอนนั้นจะเป็นรูปแบบของการศึกษาควบคู่กันไปกับวิชาสายสามัญตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดไว้ และการจัดการศึกษาแผนกธรรม และแผนกบาลีควบคู่กันไปด้วย โดยการกำกับดูแลของแมกองธรรมและแมกองบาลีได้นำนักวิชาการต่างๆ ให้ความหมายและความสำคัญไว้ดังต่อไปนี้

กองพุทธศาสนศึกษา⁵ ได้ให้ความหมายว่า โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ หมายถึง โรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นเพื่อให้การศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานตามพระราชบัญญัติของกระทรวงศึกษาธิการ

ทศพร นอมวงศ ได้ให้ความหมายว่า โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา หมายถึง โรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นเพื่อสนองความต้องการของพระภิกษุสามเณร และหลักสูตรพระปริยัติธรรมเป็นหลักสูตรมีจุดมุ่งหมายการศึกษาในการปลูกฝังให้พระภิกษุสามเณรมีความรู้มีทักษะในวิชาธรรมะและวิชาสามัญ⁶

⁴ กระทรวงศึกษาธิการ, กฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยสถาบันพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2548 (ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 122 ตอนที่ 54 ก ลงวันที่ 8 กรกฎาคม 2548), หน้า 18-20.

⁵ กองพุทธศาสนศึกษา, ประวัติโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา, (กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2552), (อัดสำเนา).

⁶ ทศพร นอมวงศ, การศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการของผู้บริหารและครูผู้สอนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญ ที่มีต่อการจัดการศึกษาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา, (รายงานการวิจัยการมัธยมศึกษาการสอนสิ่งแวดล้อม, กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2547). หน้า 14.

สุภาพร มากแจ้ง และ สมปอง มากแจ้ง⁷ ได้ให้ความหมายว่า ปัจจุบันคณะกรรมการการศึกษาของสงฆ์และสภามหาวิทยาลัยสงฆ์ได้ดำเนินการจัดการศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณร ให้ได้ศึกษาวิชาการทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ การศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นหลัก โดยป้องกันมิให้มีการเปลี่ยนแปลงพระธรรมวินัยให้ผิดไปจากพระบาลีในพระไตรปิฎกซึ่งมีทั้งสิ้น 4 หลักสูตร คือ หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลี หลักสูตรพระปริยัติธรรมสายสามัญ และหลักสูตรปริญญาตรีในมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง ซึ่งทั้ง 4 หลักสูตรนี้จำแนกไว้เป็น 2 หลักสูตร คือ กลุ่มหลักสูตรที่ศึกษาเฉพาะวิชาการทางพระพุทธศาสนา ได้แก่หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ซึ่งจัดเป็นการศึกษาพระปริยัติธรรม และกลุ่มที่ศึกษาหลักสูตรการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนา รวมกับวิชาการสายสามัญอันได้แก่หลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา และหลักสูตรปริญญาตรีมหาวิทยาลัยสงฆ์จัดเป็นการศึกษาพระปริยัติธรรมแบบประยุกต์

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ⁸ ได้ให้ความหมายว่า สำหรับโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษานั้น เป็นการศึกษาอีกรูปแบบหนึ่งของการศึกษาของคณะสงฆ์เป็นการศึกษาที่รัฐกำหนดให้มีขึ้นตามความประสงค์ของคณะสงฆ์นับตั้งแต่พุทธศักราช 2514 เป็นต้นมา

สรุป การจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในปัจจุบันเป็นการจัดการศึกษาให้กับพระภิกษุสามเณรที่ต้องการความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมควบคู่กันไป โดยวัดเป็นเจ้าของ การเสนอจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมดังกล่าว ต้องผ่านความเห็นชอบจากเจ้าคณะตำบล อำเภอ จังหวัด ภาค และสำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ตามลำดับ วัดและโรงเรียนต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับระเบียบของสำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2553 (ฉบับปรับปรุงแก้ไข)

2.1.3 หลักการสำคัญของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

การจัดการศึกษาแผนกสามัญศึกษา ใช้หลักการที่สำคัญในการจัดการศึกษาคือ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 กำหนดให้มีการเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษาไทย โดยให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา (มาตรา 8 (2)) ต้องจัดการศึกษาให้บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอภาคกันในการได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า 12 ปี ที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึง ต่อเนื่องและมีคุณภาพโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย (มาตรา 10) จัดการศึกษา 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งการจัดการศึกษาในระบบเป็นการจัดการศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษาหลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา

⁷ สุภาพร มากแจ้ง และ สมปอง มากแจ้ง, รายงานการวิจัยการศึกษาสภาพการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์, (กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2542), หน้า 3.

⁸ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, เอกสารสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2549), หน้า 1-2.

การวัดและประเมินผลเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน (มาตรา 15) นอกจากนี้ยังกำหนดให้การศึกษาในระบบมีสองระดับคือ การศึกษาขั้นพื้นฐานและการศึกษาระดับอุดมศึกษา (มาตรา 16)⁹

ดังนั้น หลักการสำคัญต้องจัดการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาของชาติ โดยใช้หลักการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญนั้นเป็นหน้าที่ของผู้บริหารในการบริหารจัดการงาน 5 ด้าน ได้แก่ (1) งานวิชาการ (2) งานธุรการ (3) งานกิจการนักเรียน (4) งานบริหาร และ (5) งานอื่นๆ โดยเฉพาะการบริหารนั้นผู้บริหารจำเป็นต้องกำหนดโครงสร้างและบทบาทหน้าที่ของบุคลากรในองค์กรการควบคุมดูแล และการติดตามประเมินผล โดยอาศัยทรัพยากร ได้แก่ คน งบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ และสื่อเทคโนโลยีเป็นต้น เพื่อให้งานดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยบรรลุจุดประสงค์ตามที่กำหนดไว้ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา บริหารภายใต้ระเบียบสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พุทธศักราช 2546 โดยมีเจ้าอาวาสหรือพระภิกษุที่เจ้าอาวาสมอบหมายให้เป็นผู้จัดการ และมีพระภิกษุที่มีพรรษา 5 พรรษาขึ้นไป มีวุฒิการศึกษาเปรียญธรรมไม่น้อยกว่า 3 ประโยค หรือปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต หรือปริญญาศาสนศาสตรบัณฑิต หรือปริญญาตรีทางการศึกษาหรือสาขาอื่นแต่ต้องมีวิชาชีพครู เป็นครู ผู้อำนวยการ สภาการศึกษาของคณะสงฆ์ทำหน้าที่ควบคุมและส่งเสริมการศึกษา มีอำนาจพิจารณาให้ความเห็นชอบนโยบาย แผนงาน โครงการต่างๆ พิจารณาให้ความเห็นชอบหลักสูตรและแบบเรียน ปัญหาเกี่ยวกับการศึกษา และเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการศึกษาตามหน้าที่มหาเถรสมาคมมอบหมาย รวมทั้งแต่งตั้งกรรมการเกี่ยวกับการศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นที่ตั้งสำนักงานสภาการศึกษา มีผู้อำนวยการพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นเลขาธิการสภาการศึกษาของสงฆ์ โดยมีกองศาสนศึกษารับผิดชอบดูแลโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา มีหน้าที่ดำเนินการเกี่ยวกับการให้การอุดหนุนเพื่อเสนอสภาการศึกษาของคณะสงฆ์พิจารณาอนุมัติและพัฒนาบุคลากรของโรงเรียนให้มีคุณภาพและปริมาณเพียงพอต่อการจัดการศึกษา¹⁰

2.1.4 ประเภทของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

คณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ได้ออกประกาศว่าด้วยขนาดของโรงเรียนและกรอบอัตรากำลังพนักงานศาสนการด้านการศึกษา พ.ศ. 2555 ซึ่งอาศัยอำนาจตามความในข้อ 8 และข้อ 15 (6) แห่งประกาศมหาเถรสมาคม ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนก

⁹ กระทรวงศึกษาธิการ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, 2546), หน้า 9.

¹⁰ พระราชวรเมธี (พล อาภาธโร), การบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา, (บรรยายแก่ผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย, 2559), (อัดสำเนา).

สามัญศึกษา พ.ศ. 2553 ตามประกาศดังกล่าว ได้แบ่งประเภทของโรงเรียนไว้ 3 ประเภท ได้แก่ ประเภทขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ ตามประกาศฯ ดังกล่าว ได้กำหนดไว้ในข้อ 4 ว่า ให้โรงเรียนมี 3 ขนาด ดังนี้¹¹

- 1) โรงเรียนขนาดเล็ก มีจำนวนนักเรียนไม่เกิน 120 รูป
- 2) โรงเรียนขนาดกลาง มีจำนวนนักเรียนเกิน 120 รูป แต่ไม่เกิน 300 รูป
- 3) โรงเรียนขนาดใหญ่ มีจำนวนนักเรียนเกิน 300 รูปขึ้นไป

ปีการศึกษา พ.ศ. 2560 มีโรงเรียนปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาที่จัดการศึกษาทั่วประเทศ จำนวน 409 โรงเรียน มีโรงเรียนขนาดเล็กจำนวน 304 โรงเรียน ขนาดกลาง 96 โรงเรียน และขนาดใหญ่ 9 โรงเรียน

2.1.5 วิธีการจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

วิธีการจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในปัจจุบัน ให้ดำเนินการตามประกาศของมหาเถรสมาคม ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2553 หมวดที่ 2 ซึ่งกำหนดไว้ในข้อ 4 แห่งประกาศฉบับนี้ว่า การขออนุญาตจัดตั้ง ขยายชั้นเรียนโรงเรียนให้ดำเนินการดังนี้¹²

1. ให้วัดที่จะขออนุญาตจัดตั้ง หรือขยายชั้นเรียนโรงเรียน จัดทำแผนงานในการบริหารจัดการที่ได้รับความเห็นชอบจากเจ้าคณะผู้ปกครองตามลำดับชั้น จนถึงเจ้าคณะภาค ตามแบบคำขอที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติกำหนด แล้วเสนอรายงานการจัดตั้ง ขยายชั้นเรียนไปที่สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด
2. เมื่อสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพิจารณาแล้ว ให้เสนอผ่านผู้ว่าราชการจังหวัดไปที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
3. เมื่อสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติพิจารณาแล้ว มีความเห็นประการใด ให้เสนอคณะกรรมการพิจารณาให้ความเห็นชอบ แล้วให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาตินำเสนอมหาเถรสมาคม
4. เมื่อมหาเถรสมาคมอนุญาตแล้ว ให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นผู้ออกใบอนุญาต

¹¹ คณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา, ประกาศคณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ว่าด้วยขนาดของโรงเรียนพระปริยัติธรรม และกรอบอัตรากำลังพนักงานศาสนการด้านการศึกษา พ.ศ. 2555.

¹² ประกาศของมหาเถรสมาคม ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2553,

การขออนุญาตจัดตั้ง ขยายชั้นเรียนโรงเรียนในเขตกรุงเทพมหานคร ให้ยื่นคำขออนุญาตต่อสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และให้ดำเนินการโดยอนุโลมตาม 3) และ 4)

5. โรงเรียนที่จะขออนุญาตจัดตั้ง ขยายชั้นเรียน ต้องมีคุณสมบัติตามประกาศคณะกรรมการ

6. เมื่อประกาศตั้งโรงเรียนแล้ว ให้ผู้รับใบอนุญาต หรือผู้จัดการ จัดให้มีผู้อำนวยการ รองผู้อำนวยการ ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่คณะกรรมการกำหนด

7. ให้โรงเรียนจัดการศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และตามที่มหาเถรสมาคมประกาศ กำหนดการเปิด ปิดภาคเรียน ให้อนุโลมตามที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด

8. ขนาดของโรงเรียน อัตรากำลังพนักงานศาสนการด้านการศึกษา และบุคลากรทางการศึกษาให้เป็นไปตามประกาศคณะกรรมการ

จากประกาศมหาเถรสมาคมข้างต้น สรุปได้ว่า วัดที่มีความพร้อมสามารถดำเนินการตามประกาศนี้ และที่สำคัญคือจัดการศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 เพื่อสอดคล้องกับการศึกษาทุกสังกัดนั่นเอง

2.1.6 ระบบการศึกษาที่ดำเนินการในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

ปัจจุบัน (พ.ศ. 2560) โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา สังกัดกองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มีโรงเรียนจำนวน 409 โรง มีครูประจำจำนวน 2,322 รูป/คน มีนักเรียนจำนวน 52,899 รูป ซึ่งทางต้นสังกัดได้จัดระบบการบริหารจัดการศึกษาโดยกำหนดให้จัดการศึกษาทั้งแผนกธรรม และแผนกบาลี ควบคู่ไปด้วย พร้อมกันนั้นได้แบ่งการควบคุมดูแลการบริหารจัดการระดับประเทศเป็น 14 กลุ่ม เป็นโรงเรียนสังกัดคณะสงฆ์ไทย 12 กลุ่ม คณะสงฆ์จีนนิกาย 1 กลุ่ม และคณะสงฆ์อนัมนิกาย เวียดนาม 1 กลุ่ม ดังนี้¹³

1. กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 1 ประกอบด้วย จังหวัดกรุงเทพมหานคร, ปทุมธานี, สมุทรปราการ, นครปฐม มีโรงเรียนจำนวน 14 โรงเรียน

2. กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 2 ประกอบด้วย จังหวัดปัตตานี, สตูล, ยะลา, นครศรีธรรมราช, สุราษฎร์ธานี, ชุมพร, สงขลา, ตรัง, ระนอง, กระบี่ มีโรงเรียนจำนวน 19 โรงเรียน

¹³ กลุ่มการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา, ข้อมูลจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ปีการศึกษา 2560 (ครั้งที่ 1), (กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2560), หน้า 1.

3. กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 3 ประกอบด้วย จังหวัดราชบุรี, กาญจนบุรี, สุพรรณบุรี, เพชรบุรี, ประจวบคีรีขันธ์, พระนครศรีอยุธยา, ลพบุรี, อ่างทอง, สระบุรี, สิงห์บุรี, ชัยนาท, อุทัยธานี มีโรงเรียนจำนวน 22 โรงเรียน

4. กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 4 ประกอบด้วย จังหวัดเพชรบูรณ์, นครสวรรค์, พิจิตร, อุตรดิตถ์, ตาก, สุโขทัย, พิษณุโลก, กำแพงเพชร มีโรงเรียนจำนวน 25 โรงเรียน

5. กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 5 ประกอบด้วย จังหวัด เชียงใหม่, ลำพูน, แม่ฮ่องสอน มีโรงเรียนจำนวน 40 โรงเรียน

6. กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 6 ประกอบด้วย จังหวัด น่าน, เชียงราย, ลำปาง, แพร่, พะเยา มีโรงเรียนจำนวน 59 โรงเรียน

7. กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 7 ประกอบด้วย จังหวัด ขอนแก่น, เลย, หนองบัวลำภู มีโรงเรียนจำนวน 47 โรงเรียน

8. กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 8 ประกอบด้วย จังหวัด อุตรธานี, หนองคาย, สกลนคร มีโรงเรียนจำนวน 43 โรงเรียน

9. กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 9 ประกอบด้วย จังหวัด อุบลราชธานี, อำนาจเจริญ, ยโสธร, มุกดาหาร มีโรงเรียนจำนวน 36 โรงเรียน

10. กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 10 ประกอบด้วย จังหวัด ร้อยเอ็ด, มหาสารคาม, กาฬสินธุ์, นครพนม มีโรงเรียนจำนวน 44 โรงเรียน

11. กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 11 ประกอบด้วย จังหวัด นครราชสีมา, ชัยภูมิ, บุรีรัมย์, ศรีสะเกษ, สุรินทร์ มีโรงเรียนจำนวน 41 โรงเรียน

12. กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 12 ประกอบด้วย จังหวัด ฉะเชิงเทรา, ชลบุรี, นครนายก, ระยอง, ปราจีนบุรี มีโรงเรียนจำนวน 13 โรงเรียน

13. กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 13 (อนัมนิกายเวียดนาม) ประกอบด้วย จังหวัดกรุงเทพมหานคร, เชียงราย, ชลบุรี มีโรงเรียนจำนวน 3 โรงเรียน

14. กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 14 (จีนิกาย) ประกอบด้วย จังหวัดกรุงเทพมหานคร, สงขลา, อุตรธานี มีโรงเรียนจำนวน 3 โรงเรียน

จึงสรุปได้ว่า โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาแต่ละโรงเรียนต้องจัดการศึกษา ขึ้นพื้นฐานของคณะสงฆ์ทั้ง 3 แผนกควบคู่กันไป ได้แก่ แผนกธรรม แผนกบาลี และแผนกสามัญศึกษา อันเป็นการพัฒนาศักยภาพผู้เรียนทั้งทางโลกและทางธรรมไปพร้อมกัน

2.2 แนวคิด ทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์และกระบวนการ

2.2.1 ที่มาของแนวคิดทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์

นักจิตวิทยาและนักการศึกษาที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์ได้มีทัศนะเกี่ยวกับเรื่องนี้แตกต่างออกไปในหลายทัศนะ จึงขอสรุปเสนอ ดังนี้¹⁴

1. ทฤษฎีของ Freud มีทัศนะเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์ว่า ความคิดสร้างสรรค์เริ่มต้นจากความขัดแย้งซึ่งถูกขบขันออกมาโดยพลังจิตได้สำนึกขณะที่มีความขัดแย้งเกิดขึ้น คนที่มีความคิดสร้างสรรค์จะมีความคิดอิสระขึ้นมากมาย แต่คนที่ไม่มีความคิดสร้างสรรค์จะไม่มีสิ่งนี้

2. ทฤษฎีของ Taylor ได้ให้ข้อคิดของทฤษฎีอย่างน่าสนใจว่า ผลงานของความคิดสร้างสรรค์ของคนนั้นไม่จำเป็นต้องเป็นขั้นสูงสุดเสมอไป คือไม่จำเป็นต้องคิดค้นคว้าประดิษฐ์สิ่งของใหม่ ๆ ที่ยังไม่มีใครคิดมาก่อนเลย หรือสร้างทฤษฎีที่ต้องใช้ความคิดด้านนามธรรมสูงยิ่ง แต่ความคิดสร้างสรรค์ของคนนั้น อาจเป็นขั้นใดขั้นหนึ่งใน 6 ขั้นต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 เป็นความคิดสร้างสรรค์ขั้นต้นที่สุด เป็นสิ่งสามัญธรรมดา คือ เป็นพฤติกรรมหรือการแสดงออกของตนอย่างอิสระ ซึ่งพฤติกรรมนั้นไม่จำเป็นต้องอาศัยความคิดริเริ่มและทักษะแต่อย่างใด คือให้แต่เพียงกล้าแสดงออกอย่างอิสระเท่านั้น

ขั้นที่ 2 เป็นผลงานซึ่งผลิตออกมาโดยผลงานนั้นจำเป็นต้องอาศัยทักษะบางประการ แต่ไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งใหม่

ขั้นที่ 3 ขั้นสร้างสรรค์ เป็นขั้นที่แสดงถึงความคิดใหม่ของบุคคล ไม่ได้ลอกเลียนแบบมาจากใครแม้ว่างานนั้นจะมีคนอื่นคิดแล้วก็ตาม

ขั้นที่ 4 เป็นขั้นความคิดสร้างสรรค์ ขั้นประดิษฐ์สิ่งใหม่ๆ โดยไม่ซ้ำแบบใคร เป็นขั้นที่ผู้กระทำได้แสดงให้เห็นความสามารถที่แตกต่างไปจากผู้อื่น

ขั้นที่ 5 เป็นขั้นพัฒนาปรับปรุงผลงานในขั้นที่สี่ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

ขั้นที่ 6 เป็นขั้นความคิดสร้างสรรค์สุดยอด สามารถคิดสิ่งที่เป็นนามธรรมสูงสุดได้ เช่น ชาร์ล ดาร์วิน คิดตั้งทฤษฎีวิวัฒนาการขึ้น

3. ทฤษฎีของความคิดสร้างสรรค์ในรูปของการโยงสัมพันธ์ (Associative Theory) กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์ประกอบด้วยการสร้างแนวคิดใหม่ โดยการรวมสิ่งที่สัมพันธ์กันเข้าด้วยกัน ซึ่งการรวมกันนี้จะต้องเป็นไปตามเงื่อนไขเฉพาะอย่าง หรือรวมกันแล้วต้องเกิดประโยชน์ทางใดทางหนึ่ง หรือเมื่อระลึกสิ่งใดได้ก็เป็นแนวทางในการระลึกถึงสิ่งอื่น ๆ ต่อ ๆ กันไป สัมพันธ์กันเป็นลูกโซ่ เช่น เมื่อนึกถึงโต๊ะ ก็ทำให้นึกถึงเก้าอี้ไปใช้วางของ เป็นต้น

¹⁴ กรมวิชาการ, *ความคิดสร้างสรรค์*, (กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2544), หน้า

4. ทฤษฎีโครงสร้างทางสมอง (The Structure of Intellect theory) ทฤษฎีนี้สร้างโดย Guilford นักจิตวิทยาชาวอเมริกัน เข้าได้อธิบายโครงสร้างทางสมอง ในรูปแบบจำลองสามมิติ (Three Dimensional Model) ดังนี้

มิติที่ 1 วิธีการคิด (Operations) แบ่งออกเป็นห้าด้าน คือ การรู้จักและเข้าใจ (Cognition) การจำ (Memory) การคิดออกเนกนัย (Divergent Production) การคิดเอกนัย (Convergent Production) และการประเมินค่า (Evaluation)

มิติที่ 2 เนื้อหา (Contents) แบ่งออกเป็นสี่แบบ คือ ภาพ (Figural) สัญลักษณ์ (Symbolic) ภาษา (Semantic) และพฤติกรรม (Behavioral)

มิติที่ 3 ผลการคิด (Products) แบ่งออกเป็นหกแบบ คือ หน่วย (Units) จำพวก (Classes) ความสัมพันธ์ (Relation) ระบบ (System) การแปลงรูป (Transformation) และการประยุกต์ (Implications)

5. ทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์ ของ Torrance กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์จะแสดงออกตลอดกระบวนการของความรู้สึกหรือการเห็นปัญหา การรวบรวมความคิดเพื่อก่อตั้งเป็นสมมติฐาน การทดสอบ และการแปลงสมมติฐาน ตลอดจนการเผยแพร่ถึงผลผลิตที่ได้รับ ซึ่งทฤษฎีของ Torrance อาจขยายความได้ว่า ผู้ที่มีความคิดริเริ่มเพื่อแสวงหาวิธีใหม่ในการเผชิญหรือแก้ปัญหา

จึงกล่าวได้ว่า ทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์ คือ การคิดที่ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง เป็นความคิดใหม่ที่ไม่คัดลอกมาจากใคร สร้างแนวคิดใหม่ที่ทำให้เกิดการประโยชน์แก่สังคมประเทศชาติทางใดทางหนึ่งนั่นเอง

2.2.2 ความหมายและความสำคัญของความคิดสร้างสรรค์

จากการศึกษาวิจัยเอกสารเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์ ได้พบความคิดสร้างสรรค์เป็นความสามารถทางสมองที่คิดได้กว้างไกลหรือหลายทิศทาง หรือเรียกว่าการคิดออกเนกนัย หรือการคิดแบบกระจาย (Divergent thinking) ซึ่งประกอบด้วย ความคิดริเริ่ม (Originality) ความคล่องในการคิด (Fluency) ความยืดหยุ่นในการคิด (Flexibility) ความคิดละเอียดลออ (Elaboration)

ความคิดริเริ่ม (Originality) หมายถึง ลักษณะความคิดแปลกใหม่ แตกต่างจากความคิดธรรมดา ความคิดริเริ่มเกิดจากการนำเอาความรู้เดิมมาคิดดัดแปลง และประยุกต์ให้เกิดเป็นสิ่งใหม่ขึ้น เป็นลักษณะที่เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกต้องอาศัยลักษณะความกล้าคิด กล้าลอง เพื่อทดสอบความคิดของตน บ่อยครั้งต้องอาศัยความคิด จินตนาการ หรือที่เรียกว่าความคิดจินตนาการประยุกต์คือไม่ใช่คิดเพียงอย่างเดียว แต่จำเป็นต้องคิดสร้างสรรค์ และหาทางทำให้เกิดผลงานด้วย

ความคิดริเริ่มนั้นสามารถอธิบายได้ตามลักษณะดังนี้คือ

1. ลักษณะทางกระบวนการ คือ เป็นกระบวนการคิด และสามารถแตกความคิด

จากของเดิมไปสู่ความคิดแปลกใหม่ ที่ไม่ซ้ำซ้อนกับของเดิม

2. ลักษณะของบุคคล คือ บุคคลที่มีความคิดริเริ่ม จะเป็นบุคคลที่มีเอกลักษณ์ของตนเองเชื่อมั่นในตนเอง กล้าคิด กล้าลอง กล้าแสดงออก ไม่ขลาดกลัวต่อความไม่แน่นอน หรือคลุมเครือแต่เต็มใจและยินดีที่จะเผชิญและเสี่ยงกับสภาพการณ์ดังกล่าว บุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์ จึงเป็นบุคคลที่มีสุขภาพจิตดีด้วย

3. ลักษณะทางผลิตผล ผลงานที่เกิดจากความคิดริเริ่มจึงเป็นงานที่แปลกใหม่ ไม่เคยปรากฏมาก่อน มีคุณค่าทั้งต่อตนเอง และเป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม คุณค่าของงานจึงมีตั้งแต่ระดับต้น เช่น ผลงานที่เกิดจากความต้องการแสดงความคิดอย่างอิสระ ซึ่งเกิดจากแรงจูงใจของตนเอง ทำเพื่อสนองความต้องการของตนเองโดยไม่คำนึงถึงคุณภาพของงาน และค่อยๆ พัฒนาขึ้นโดยเพิ่มทักษะบางอย่าง ต่อมาจึงเป็นชิ้นงานประดิษฐ์ ซึ่งเป็นสิ่งที่คิดค้นใหม่ ไม่ซ้ำกับใคร นอกจากนั้นก็พัฒนางานประดิษฐ์ให้ดีขึ้นจนเป็นขั้นสูงสุด

ความคล่องในการคิด (Fluency) หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการคิดหาคำตอบ ได้อย่างคล่องแคล่ว รวดเร็ว และมีคำตอบในปริมาณที่มากในเวลาจำกัด แบ่งออกเป็น

1. ความคิดคล่องแคล่วทางด้านถ้อยคำ (Word Fluency) ซึ่งเป็นความสามารถในการใช้ถ้อยคำอย่างคล่องแคล่วนั่นเอง

2. ความคิดคล่องแคล่วทางการโยงสัมพันธ์ (Associational Fluency) เป็นความสามารถที่คิดหาถ้อยคำที่เหมือนกันหรือคล้ายกันได้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ภายในเวลากำหนด

3. ความคล่องแคล่วทางการแสดงออก (Expressional Fluency) เป็นความสามารถในการใช้วลีหรือประโยค คือ ความสามารถที่จะนำคำมาเรียงกันอย่างรวดเร็วเพื่อให้ได้ประโยคที่ต้องการ

4. ความคล่องแคล่วในการคิด (Ideational Fluency) เป็นความสามารถที่จะคิดสิ่งที่ต้องการภายในเวลาที่กำหนด เป็นความสามารถอันดับแรกในการที่จะพยายามเลือกเฟ้นให้ได้ความคิดที่ดีและเหมาะสมที่สุด จึงจำเป็นต้องคิดออกมาให้ได้มากหลายอย่างและแตกต่างกัน แล้วจึงนำเอาความคิดที่ได้ทั้งหมดมาพิจารณาแต่ละอย่าง เปรียบเทียบกันว่าความคิดอันใดจะเป็นความคิดที่ดีที่สุด

ความยืดหยุ่นในการคิด (Flexibility) หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการคิดหาคำตอบได้หลายประเภทและหลายทิศทางแบ่งออกเป็น

1. ความคิดยืดหยุ่นที่เกิดขึ้นทันที (Spontaneous Flexibility) เป็นความสามารถที่จะพยายามคิดได้หลายอย่าง อย่างอิสระ

2. ความคิดยืดหยุ่นทางการดัดแปลง (Adaptive Flexibility) เป็นความสามารถที่จะคิดได้หลากหลาย และสามารถดัดแปลงจากสิ่งหนึ่งไปเป็นหลายสิ่งได้

ความคิดละเอียดลออ (Elaboration) คือ ความคิดในรายละเอียด เพื่อตกแต่ง หรือขยายความคิดหลักให้ได้ความหมายสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ความคิดละเอียดลออเป็นคุณลักษณะที่จำเป็นยิ่งในการสร้างผลงานที่มีความแปลกใหม่ให้สำเร็จ

จากที่ได้กล่าวมาพอสรุปได้ว่า ความคิดสร้างสรรค์ประกอบด้วย ความคิดละเอียดลออ ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้จะช่วยให้คนสามารถคิดได้หลายทิศทาง และเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการแก้ปัญหาอันสลับซับซ้อนภายในสังคมที่กำลังเป็นอยู่ในทุกวันนี้

การส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ เด็กทุกคนมีความคิดสร้างสรรค์ และความคิดสร้างสรรค์สามารถส่งเสริมให้พัฒนาเด็กได้ เด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์จะเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีความคิดสร้างสรรค์สูงนั้น จะต้องได้รับการส่งเสริมคุณลักษณะด้านความคิดสร้างสรรค์ให้ได้พัฒนาอย่างเต็มที่ ตั้งแต่ในวัยเด็ก กรมวิชาการ ได้เสนอหลักการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ไว้ดังนี้

1. ยอมรับคุณค่าและความสามารถของบุคคลอย่างไม่มีเงื่อนไข
2. แสดงและเน้นให้เห็นว่าความคิดของเขามีคุณค่าและสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์
3. ให้ความสนใจและเห็นใจในตัวเขา และความรู้สึกของเขา
4. อย่าพยายามกำหนดแบบเพื่อให้ทุกคนมีความคิดและบุคลิกภาพเดียวกัน
5. อย่าสนับสนุนหรือให้รางวัลเฉพาะผลงานที่มีผู้ทดลองทำเป็นที่ยอมรับกันแล้ว ควรให้ผลงานแปลกใหม่มีโอกาสได้รับรางวัลและคำชมบ้าง
6. ส่งเสริมให้ใช้จินตนาการของตนเอง โดยยกย่องเมื่อใช้จินตนาการที่แปลกและมีคุณค่า
7. กระตุ้นและส่งเสริมให้เรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องอยู่เสมอ
8. ส่งเสริมให้ถามและให้ความสนใจต่อคำถาม รวมทั้งชี้แนะแหล่งคำตอบ
9. ตั้งใจและเอาใจใส่ความคิดแปลก ๆ ของเขาด้วยใจเป็นกลาง
10. พึงระลึกเสมอว่าการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์จะต้องใช้เวลา และค่อยเป็นค่อยไป

จึงสรุปได้ว่า บรรยากาศที่ก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ เป็นบรรยากาศที่เต็มไปด้วยการยอมรับ และการกระตุ้นให้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ ซึ่งจะช่วยให้เขาได้พบความคิดใหม่ ๆ และสามารถพัฒนาศักยภาพทางด้านความคิดสร้างสรรค์ให้เจริญก้าวหน้าตามขีดความสามารถของเขา

2.2.3 หลักการสำคัญของความคิดสร้างสรรค์และกระบวนการ

หลักการสำคัญของความคิดสร้างสรรค์และกระบวนการคือทำให้เกิดการพัฒนาแก่ผู้เรียน ซึ่งทีมวิจัยได้ศึกษาวิจัยเพื่อทบทวนวรรณกรรม เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้ว มีรายละเอียดดังนี้

เจอร์ซัล¹⁵ ได้กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์ได้ช่วยพัฒนาเด็กดังนี้ คือ

1. ความเป็นอิสระ กิจกรรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์จะเป็นการส่งเสริมอิสรภาพในการทำงาน เช่น กิจกรรมทางดนตรี วาดภาพ การแสดง เป็นต้น
2. สนุนทรัพยากร เด็กจะรู้สึกชื่นชมและมีทัศนคติที่ดีต่อสิ่งต่างๆซึ่งผู้ใหญ่ควรทำเป็นตัวอย่างโดยการยอมรับและชื่นชมในผลงานของเด็ก การพัฒนาสุนทรียภาพทำโดยให้เด็กเห็นว่าทุกๆอย่างมีความหมายสำหรับเขา
3. ความพอใจและความสนุกสนานขณะที่เด็กทำกิจกรรมสร้างสรรค์ต่างๆการเปิดโอกาสให้เด็กแสดงความสามารถทางสร้างสรรค์จะช่วยให้เด็กตระหนักถึงคุณค่าความเป็นมนุษย์ ช่วยส่งเสริมให้เขามีกำลังใจเข้าใจตนเองว่ามีความคิดที่ดีและมีความสามารถ
4. การผ่อนคลายอารมณ์ การทำงานสร้างสรรค์เป็นการผ่อนคลายอารมณ์ ลดความกดดันความคับข้องใจและความก้าวร้าวลง
5. สร้างนิสัยการทำงานที่ดี มีระเบียบ
6. การพัฒนากล้ามเนื้อมือเด็กทำกิจกรรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ เด็กจะพัฒนากล้ามเนื้อมือ กล้ามเนื้อเล็กและใหญ่ได้
7. การค้นคว้าทดลองและการสำรวจ เด็กชอบทำกิจกรรมที่ใช้วัสดุต่างๆ ซ้ำๆ กันเพื่อสร้างสิ่งต่างๆ ซึ่งเป็นโอกาสที่เด็กจะใช้ความคิดริเริ่มและจินตนาการของเขาสำรวจฝึกฝนสิ่งที่สร้างขึ้นใหม่

ปราโมทย์ ชันติลาภพันธ์¹⁶ กล่าวถึง ความสำคัญของความคิดสร้างสรรค์ว่าช่วยให้บุคคลกระทำการต่างๆได้ประสบผลสำเร็จ รู้จักวิธีแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ดังนั้น ความคิดสร้างสรรค์จึงเป็นคุณสมบัติที่ทุกหน่วยงานและสังคมต้องการ เพราะบุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์ จะพยายามหาโอกาสปรับปรุงและแก้ไขสภาพการทำงานในรูปแบบเดิมด้วยวิธีการที่มีประสิทธิภาพมากกว่าเดิม นอกจากนี้ยังสามารถดำรงตนในสังคมได้อย่างมีความสุขอีกด้วย

¹⁵ เยาวพา เดชะคุปต์, การศึกษาปฐมวัย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แมค จำกัด, 2542), หน้า

23.

¹⁶ ปราโมทย์ ชันติลาภพันธ์, ความสัมพันธ์ระหว่างความถนัดทางการเรียนด้านภาษาไทยและคณิตศาสตร์กับผลสัมฤทธิ์ในการเขียนเชิงสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 จังหวัดระยอง, (รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2530), หน้า 23.

อนงค์ แสงเงิน¹⁷ กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นคุณลักษณะที่ควรได้รับการส่งเสริมและปลูกฝัง เพื่อช่วยผ่อนคลายอารมณ์และสร้างนิสัยที่ดีให้กับเด็กสามารถนำความรู้ไปใช้ในการแก้ปัญหาในชีวิตได้ ดังนั้น ความคิดสร้างสรรค์จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้คนสามารถนำไปใช้แก้ปัญหาชีวิตของตนเองได้ อีกทั้งยังสามารถใช้เป็นประโยชน์ต่อ สังคมและชุมชนได้อีกด้วย จึงควรจัดให้มีการส่งเสริมสนับสนุนให้นักเรียนเกิดความคิดสร้างสรรค์ อันจะช่วยให้สังคมเจริญก้าวหน้าต่อไปในอนาคต

ความคิดสร้างสรรค์มีความสำคัญมาก ดังที่ได้กล่าวมาจะเห็นว่า ความคิดสร้างสรรค์มีประโยชน์ต่อบุคคลและสังคม ช่วยให้เกิดการพัฒนาไปในทางที่ดีและถูกต้อง หากคนรู้จักนำความคิดสร้างสรรค์ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อมนุษยชาติ

นอกจากนี้ได้นักจิตวิทยา และนักการศึกษาที่กล่าวถึงเทคนิคในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ที่เป็นมาตรฐาน เพื่อใช้ในการฝึกฝนบุคคลทั่วไป ให้เป็นผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์สูงขึ้น เทคนิคเหล่านี้ได้แก่

1. การระดมพลังสมอง (Brainstorming) หลักสำคัญของการระดมพลังสมอง คือ การให้ออกาสคิดอย่างอิสระที่สุด โดยเลื่อนการประเมินความคิดออกไป ไม่มีการวิพากษ์วิจารณ์ในระหว่างที่มีการคิด การวิจารณ์หรือการประเมินผลใดๆ ก็ตามที่เกิดขึ้นในระหว่างการคิดจะเป็นสิ่งขัดขวางความคิดสร้างสรรค์ จุดประสงค์ของการระดมพลังสมองก็เพื่อจะนำไปสู่การที่สามารถแก้ปัญหาได้ Alex Caborn เป็นผู้คิดเทคนิคนี้ขึ้น โดยแบ่งขั้นตอนการระดมพลังสมองออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ 1 ตัดการวิจารณ์ออกไปช่วยทำให้เกิดการรับรู้โดยมีสถานการณ์ที่สร้างสรรค์ ซึ่งจำเป็นต่อการเกิดจินตนาการ

ขั้นที่ 2 ให้อิสระ ยังมีความคิดที่กว้างไกลมากเท่าใดก็ยิ่งดี เพราะเป็นไปได้ที่ความคิดที่ดูจะไร้สาระ อาจจะนำไปสู่บางสิ่งที่มีจินตนาการได้

ขั้นที่ 3 ต้องการปริมาณ ขั้นนี้จะสะท้อนให้เห็นถึงจุดหมายของการระดมพลังสมอง ยิ่งมากความคิดก็จะได้มีโอกาสนี้ที่จะพบกับความคิดดี ๆ มากยิ่งขึ้น

ขั้นที่ 4 การผสมผสานและปรับปรุงความคิด นั่นคือการขยายความคิดให้กว้างไกลออกไป ในระหว่างการอภิปรายนักเรียนจะพิจารณาความคิดของตนเองและของเพื่อนตามลำดับ

2. Attribute listing ผู้สร้างเทคนิคนี้คือ โรเบิร์ต คลอฟอร์ด เทคนิคนี้มีลักษณะ

¹⁷ อนงค์ แสงเงิน, การเปรียบเทียบความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์การเล่นสร้างสรรค์ประกอบการใช้คำถามและการเล่นสร้างสรรค์แบบไม่ใช้คำถาม, (รายงานการวิจัยมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2553), หน้า 3.

เป็นการสร้างแนวคิดใหม่โดยอาศัยแนวคิดเดิม วิธีการใช้แบ่งเป็น 2 ลักษณะคือวิธี Attribute modifying คือการปรับเปลี่ยนลักษณะบางประการของแนวคิดหรือผลงานเดิม เช่น สี พื้นผนังห้อง แล้วปรับเปลี่ยนแต่ละส่วน เมื่อนำมารวมกันก็จะได้รูปแบบของห้องในแนวใหม่เกิดขึ้นมากมาย และวิธี Attribute Transferring คือ การคิดถ่ายโยงลักษณะบางประการจากสถานการณ์หนึ่งมาใช้อีกสถานการณ์หนึ่ง เช่น การถ่ายโยงลักษณะของงานคาร์นิวัล มาใช้เป็นแนวคิดในการจัดงานปีใหม่ของโรงเรียน เป็นต้น

3. Morphological Synthesis เป็นเทคนิคที่ใช้ในการสร้างความคิดใหม่ๆ โดยใช้วิธีการแยกแยะองค์ประกอบของความคิดหรือปัญหา ให้องค์ประกอบหนึ่งอยู่บนแกนตั้งของตาราง ซึ่งเรียกว่าตาราง เมทริกซ์ และอีกองค์ประกอบหนึ่งอยู่บนแกนนอน เมื่อองค์ประกอบบนแกนตั้งมาสัมพันธ์กับองค์ประกอบบนแกนนอนในช่วงตารางก็จะเกิดความคิดใหม่ขึ้น

4. Idea Checklist เป็นเทคนิคที่ใช้ในการค้นหาความคิดหรือแนวทางที่ใช้ในการแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว โดยอาศัยกระบวนการตรวจสอบความคิดที่มีผู้ทำไว้แล้ว เช่น อาจใช้สมุดโทรศัพท์หน้าเหลืองเป็นรายการตรวจสอบความคิดในการค้นหาอาชีพต่างๆ ได้ หรือใช้ 73 Idea-Spurring Questions ของ ออสบอร์น สามารถเป็นรายการตรวจสอบความคิดให้โรงงานอุตสาหกรรมเกิดความคิดในการปรับปรุงผลิตภัณฑ์ได้มากมายหลายแนวทาง

5. Synectics Methods โดยรากศัพท์ Synectics หมายความว่า การเชื่อมเข้ากันของสิ่งที่ไม่เกี่ยวข้องกัน William J.J. Gordon เป็นผู้คิดขึ้น โดยการสร้างความคุ้นเคยที่แปลกใหม่และความแปลกใหม่ที่เป็นที่คุ้นเคย จากนั้นจึงสรุปเป็นแนวคิดใหม่ กระบวนการของการคิดเป็นของ Gordon มี 4 ประการ คือ

5.1 การสร้างจินตนาการขึ้นในจิตใจของเรา หรือการพิจารณาความคิดใหม่

5.2 การประยุกต์เอาความรู้ในสาขาวิชาหรือเรื่องใดเรื่องหนึ่งมาแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น

5.3 การประยุกต์ใช้การเปรียบเทียบ หรืออุปมาในการแก้ปัญหา

5.4 การประยุกต์เอาความคิดใดๆ ก็ตามที่เกิดจากจินตนาการมาใช้แก้ปัญหา

จากแนวคิดเกี่ยวกับการนำเทคนิคการสอนเพื่อช่วยให้เกิดการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ชี้ให้เห็นแล้วว่าความคิดสร้างสรรค์นั้นสามารถสอนกันได้

และจากผลงานของ Sund และ Trowbridge¹⁸ ที่ได้รวบรวมผลงานวิจัยทางจิตวิทยาเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียน ซึ่งมีผลต่อการเรียนการสอนในโรงเรียนมัธยมศึกษา สรุปได้

¹⁸ กรมวิชาการ, **ความคิดสร้างสรรค์**, (กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2544), หน้า

ดังนี้

1. ความคิดสร้างสรรค์จะเกิดได้กับทุกคน และทุกวัยในบางสิ่งบางอย่าง
2. ความสามารถและการแสดงออกซึ่งความคิดสร้างสรรค์ของแต่ละคนนั้นจะแตกต่างกัน
3. ความอิสระในการคิดสร้างสรรค์เป็นสิ่งสำคัญมากและมีผลต่อสุขภาพจิตด้วย
4. เด็กๆ จะเรียนรู้ได้ดีที่สุดเมื่อสถานการณ์เรียนรู้ที่อยู่ในภาวะสร้างสรรค์

2.2.4 องค์ประกอบของกระบวนการ

กระบวนการเป็นส่วนหนึ่งของทฤษฎีการคิดสร้างสรรค์ หรือกล่าวได้ว่าองค์ประกอบของทฤษฎีการคิดสร้างสรรค์มีกระบวนการเป็นองค์ประกอบหลัก ซึ่งมีนักวิชาการหลายท่าน ได้ให้ความหมายกระบวนการไว้หลายประการ ที่งานวิจัยได้สรุปเสนอดังนี้

ความหมายของกระบวนการ

วัลลภ กันทรัพย์¹⁹ ได้ให้ความหมายกระบวนการว่า หมายถึง แนวทางการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างมีขั้นตอน ซึ่งวางไว้อย่างเป็นลำดับตั้งแต่ต้นจนจบแล้วเสร็จตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ ขั้นตอนดังกล่าวช่วยให้การดำเนินการมีประสิทธิภาพนำไปสู่ความสำเร็จตามจุดประสงค์และเป้าหมายได้ โดยใช้เวลาและทรัพยากรน้อยที่สุด

สงบ ลักษณะ²⁰ ได้ให้ความหมายว่า กระบวนการ หมายถึง การดำเนินงานเป็นขั้นตอนนำไปสู่ผลที่ต้องการในการใช้หลักสูตรฉบับปรับปรุง กล่าวถึงกระบวนการ 2 แง่ คือ

1. จัดกิจกรรมให้เป็นกระบวนการ หมายถึง การมีขั้นตอนต่าง ๆ ให้เด็กได้แสดงออกหรือปฏิบัติ โดยใช้ร่างกาย ความคิด การพูด ในการเรียน เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ คือ ได้ความรู้หลังจากทำกิจกรรม

2. พัฒนาเด็กให้เกิดความสามารถเชิงกระบวนการ หมายถึง การปลูกฝังให้เด็กมีความสามารถในการปฏิบัติเป็นขั้นตอนติดตัวไปใช้ในชีวิตจริง

กรมสามัญศึกษา²¹ ให้ความหมายว่า ทักษะกระบวนการ หมายถึง กระบวนการปฏิบัติหรือกระบวนการทำงานที่ครบขั้นตอน ตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดการปฏิบัติงานบรรลุตามวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเป็นที่น่าพอใจ

¹⁹ วัลลภ กันทรัพย์, แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยพัฒนาการเรียนการสอน, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2534). หน้า 12

²⁰ สงบ ลักษณะ, จากหลักสูตรสู่แผนการสอน, (กรุงเทพฯ : กรมการศาสนา, 2534), หน้า 4.

²¹ กรมสามัญศึกษา, คู่มือการพัฒนาการเรียนการสอนตามหลักสูตร, (หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา, กรุงเทพฯ : มิตรภาพการพิมพ์และสตีวดีโอ, 2535). หน้า 11.

ดังนั้นสรุปได้ว่า กระบวนการ คือขั้นตอนการปฏิบัติงานหรือการทำงานตั้งแต่เริ่มต้นจนงานเสร็จตามวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ โดยใช้เวลาและทรัพยากรน้อยที่สุด

ประเภทของกระบวนการ

กระบวนการที่นำมาใช้ในการเรียนการสอนนั้น มีผู้ทำการรวบรวมไว้ได้หลายกระบวนการ ดังนี้

1. กระบวนการสร้างความคิดรวบยอด
2. กระบวนการสร้างความตระหนัก
3. กระบวนการสร้างค่านิยม
4. กระบวนการเรียน ความรู้ ความเข้าใจ
5. กระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ
6. กระบวนการปฏิบัติ
7. กระบวนการวิทยาศาสตร์
8. กระบวนการแก้ปัญหา
9. กระบวนการสืบสวนสอบสวน
10. กระบวนการทางคณิตศาสตร์
11. กระบวนการทางภาษา
12. ทักษะกระบวนการ 9 ชั้น
13. กระบวนการกลุ่ม

เหตุผลที่ต้องเน้นกระบวนการในการเรียนการสอน ดังนี้

1. เพื่อเตรียมตัวผู้เรียนให้มีความสามารถรับความก้าวหน้า และการเพิ่มพูนของวิทยาการต่าง ๆ ที่มีมากขึ้นทุกวัน ได้ในการเรียนการสอนที่เป็นอยู่ ครูส่วนใหญ่มุ่งเน้นเนื้อหา เนื่องจากต้องการให้นักเรียนได้รับความรู้มาก ๆ ทั้งความรู้เก่าที่เห็นว่ามีค่าสำคัญ และความรู้ใหม่ที่เห็นว่าจำเป็นจะต้องรู้ ทำให้ครูผู้สอนเรียกร้องว่าเวลาสอนมีไม่พอหรือเนื้อหาเกินไปจนครูสอนไม่ทัน จึงแก้ปัญหาโดยเน้นกระบวนการแทนเนื้อหา เพื่อให้เด็กได้นำวิธีการดังกล่าวไปใช้ในการหาความรู้ต่อไป เมื่อเทคนิคการสอนเปลี่ยนไป ครูต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการสอนให้เหมาะสม

2. เพื่อสนองหลักสูตรการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2551 ที่เน้นให้นักเรียนคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น การให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะดังกล่าว จะต้องให้เรียนโดยไม่ติดเนื้อหา แต่ติดที่กระบวนการ เด็กจะมีความรู้ติดตัวไปใช้แก้ปัญหาในสถานการณ์ใหม่ ๆ ที่เขาไม่เคยประสบมาได้

ประโยชน์ของการจัดการเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการ

การจัดการเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการมีประโยชน์ต่อผู้เรียน ดังนี้

1. จะช่วยฝึกฝน สร้างเสริมให้ผู้เรียนเกิดการคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น โดยเฉพาะการทำงานอย่างมีระบบมีกระบวนการ

2. ผู้เรียนสามารถทำงานเป็นหมู่คณะได้ มีค่านิยมที่ดีในการทำงานต่อไป ถ้าครูได้ฝึกฝนสร้างเสริมให้ผู้เรียนปฏิบัติตามขั้นตอนต่าง ๆ บ่อยครั้ง กระบวนการต่าง ๆ ก็จะทำให้เกิดสะสมขึ้นภายในตัวของผู้เรียนจนติดเป็นกิจนิสัยในการทำงานต่อไป

3. ผู้เรียนจะเป็นผู้ที่ทำงานโดยจะนึกถึงคามจำเป็น ประโยชน์และคุณค่าของงานที่มีต่อส่วนรวมก่อนที่จะลงมือทำ

4. ผู้เรียนจะเป็นผู้ที่มีใจกว้าง ยอมรับฟังความคิดเห็นที่หลากหลาย ไม่ยึดติดความคิดเดียว

5. ผู้เรียนจะเป็นผู้ที่ตัดสินใจเลือกแนวทางปฏิบัติอย่างมีเหตุผล ไม่มีความลำเอียง

6. ผู้เรียนจะเป็นผู้ที่วางแผนล่วงหน้าก่อนลงมือทำทุกครั้ง

7. ผู้เรียนเป็นผู้ที่คอยติดตามตรวจสอบผลงาน และปรับปรุงผลงานให้ดีขึ้นกว่าเสมอ

8. ผู้เรียนจะเป็นผู้ที่มีความพอใจในการทำงานและปฏิบัติงานทุกครั้งด้วยความเอาใจใส่อย่างสม่ำเสมอ

2.2.6 การประยุกต์ใช้เทคนิคกระบวนการการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

2.2.6.1 การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ แบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ คือการสอนแบบเน้นกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นหลัก และการสอนแบบเน้นสื่อ

1) การสอนแบบเน้นกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นหลักการสอนแบบนี้ได้แก่

1.1) การสอนแบบใช้ปัญหาเป็นหลัก (Problem Base Learning)

เป็นการจัดการเรียนการสอนโดยให้ผู้เรียนระบุปัญหาที่ต้องการเรียนรู้ ผู้เรียนจะคิด วิเคราะห์ปัญหาดังสมมุติฐาน อันเป็นที่มาของปัญหา และหาทางทดสอบสมมุติฐานที่ตั้งไว้ ผู้เรียนจะต้องมีความรู้พื้นฐานที่จะเรียนรู้เนื้อหาต่างๆ มาก่อน เพื่อจะสามารถเรียนรู้เนื้อหาใหม่ โดยกระบวนการใช้ปัญหาเป็นหลักได้ หากพื้นฐานความรู้เดิมของผู้เรียนไม่เพียงพอ จะต้องค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมด้วยตนเองในการดำเนินการสอน ผู้สอนจะต้องนำปัญหาที่เป็นความจริงมาเขียนเป็นกรณีศึกษาหรือสถานการณ์ให้ผู้เรียน โดยผู้เรียนจะต้องดำเนินการตามขั้นตอนต่อไปนี้

(1) ทำความเข้าใจกับศัพท์บางคำหรือแนวคิดบางอย่างในสถานการณ์นั้น ๆ

(2) ระบุประเด็นปัญหาจากสถานการณ์

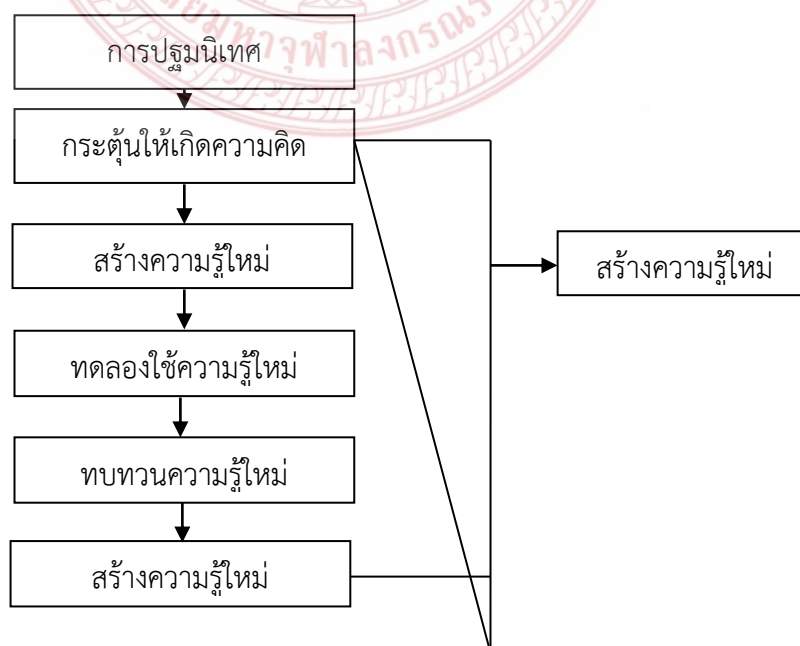
- (3) วิเคราะห์ประเด็นปัญหา
- (4) ตั้งสมมุติฐานเกี่ยวกับปัญหานั้นๆ
- (5) ทดสอบสมมุติฐาน และจัดลำดับความสำคัญ
- (6) กำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้
- (7) รวบรวมข้อมูลข่าวสารและความรู้จากแหล่งต่างๆ ด้วย

ตนเอง

- (8) สังเคราะห์ข้อมูลใหม่ที่ได้พร้อมทั้งทดสอบ
- (9) สรุปผลการเรียนรู้และหลักการที่ได้จากการศึกษาปัญหา

กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นหลัก มีลักษณะที่สำคัญคือผู้เรียนจะได้เรียนรู้ด้วยกันเป็นกลุ่มๆ ประมาณ 6-8 คน มีการอภิปรายและค้นคว้าหาความรู้ด้วยกัน มีการเรียนรู้ด้วยตนเองเนื้อหาสาระที่กำหนดให้ผู้เรียนเรียนรู้นั้น จะเป็นเนื้อหาที่เกิดจากการบูรณาการเนื้อหาต่างๆ เข้าด้วยกัน ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้ในเนื้อหาที่กำหนดนั้นอย่างชัดเจน

1.2) การสอนแบบนิรนามิตวิทยา (Constructivism) เป็นการจัดการเรียนการสอน ที่เน้นให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ใหม่ของตนเองโดยมีการเชื่อมโยงความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นกับความรู้เดิมที่ผู้เรียนมีอยู่แล้ว การสร้างองค์ความรู้ใหม่ของผู้เรียนอาจได้จากการดำเนินกิจกรรมการสอนที่ให้ผู้เรียนศึกษาค้นคว้า ทดลอง ระดมสมองศึกษาใน ความรู้ ฯลฯ การตรวจสอบองค์ความรู้ใหม่ ทำให้ได้ทั้งการตรวจสอบกันเองในระหว่างกลุ่มผู้เรียนผู้สอนจะเป็นผู้ที่ช่วยเหลือให้ผู้เรียนได้ตรวจสอบความรู้ใหม่ให้ถูกต้อง ดังแผนผังต่อไปนี้

ลำดับขั้นตอนการสอนตามแนวความคิดแบบนิรมิตวิทยารายละเอียดของการดำเนินการสอนตามรูปแบบมีดังนี้

- (1) ผู้สอนบอกให้ผู้เรียนทราบถึงเนื้อหาที่จะเรียน
- (2) ผู้สอนให้ผู้เรียนระดมพลังสมองแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเนื้อหาที่เรียน
- (3) ผู้สอนจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนปฏิบัติเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับเนื้อหาที่เรียน
- (4) ผู้สอนให้ผู้เรียนได้นำองค์ความรู้ที่สร้างขึ้นมาใช้ในสถานการณ์ที่ผู้สอนกำหนดให้
- (5) ผู้สอนให้ผู้เรียนสรุปองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการเรียนครั้งนี้

1.3) การสอนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความคิดรวบยอด (Concept Attainment) เป็นการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งให้ผู้เรียนทราบถึงคุณลักษณะของสิ่งใดสิ่งหนึ่งเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง โดยสามารถระบุลักษณะเด่น ลักษณะรอง ของสิ่งนั้นๆ ได้ สามารถนำความรู้ที่เกิดขึ้นไปใช้ในสถานการณ์อื่นๆ ได้ ขั้นตอนการสอนมีดังนี้

- (1) ผู้สอนจัดสถานการณ์ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ โดยการนำเสนอเหตุการณ์รายละเอียดของสิ่งนั้น
- (2) ผู้สอนให้ผู้เรียนระบุลักษณะเด่น ลักษณะรอง ของสิ่งที่ได้สังเกตและให้ผู้เรียนหาลักษณะที่เหมือนกันลักษณะที่แตกต่างกัน
- (3) ผู้สอนให้ผู้เรียนสรุปลักษณะสำคัญที่สังเกตได้ พร้อมให้ชื่อของสิ่งนั้น
- (4) ผู้สอนตรวจสอบความเข้าใจของผู้เรียน และความเป็นไปได้ความเหมาะสมของชื่อความคิดรวบยอดนั้น
- (5) ผู้สอนกำหนดสถานการณ์ใหม่ให้ผู้เรียนได้ นำความคิดรวบยอดที่เกิดขึ้นไปใช้

1.4) การสอนแบบร่วมมือประสานใจ (Cooperative Learning) เป็นการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งให้ผู้เรียนร่วมมือกันทำงานช่วยเหลือซึ่งกันและกันมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน และประสานงานกัน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ในเรื่องที่เรียนลักษณะของการจัดการเรียนการสอน

- (1) จัดชั้นเรียนโดยการแบ่งกลุ่มผู้เรียนออกเป็นกลุ่มเล็กๆ ประมาณ 3-6 คนโดยจัดคละกันตามความสามารถทางการเรียนมีทั้งเก่งปานกลางและอ่อน

(2) ผู้เรียนจะต้องรับผิดชอบการเรียนรู้ของตนเอง และรับผิดชอบการเรียนรู้ของเพื่อนๆ ภายในกลุ่มของตนเองด้วย

(3) สมาชิกทุกคนในกลุ่ม จะต้องร่วมมือในการทำงานอย่างเต็มความสามารถโดยสนับสนุนยอมรับ และไว้วางใจซึ่งกันและกันเพื่อให้สมาชิกทุกคนเกิดการเรียนรู้ให้มากที่สุด

1.5) การสอนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากกระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ(Critical Thinking) เป็นการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้พัฒนาความสามารถในการใช้ความคิดพิจารณา ตัดสินเรื่องราว ปัญหา ข้อสงสัยต่างๆอย่างรอบคอบ และมีเหตุผล ผู้สอนจะเป็นผู้นำเสนอปัญหา และดูแล ให้คำแนะนำในการทำกิจกรรมของผู้เรียน กิจกรรมการสอนจะเริ่มจากปัญหาที่สอดคล้องกับวุฒิภาวะ และประสบการณ์ของผู้เรียน ซึ่ง ยั่วผู้เรียนให้อยากศึกษา ผู้เรียนจะรู้สึกว่ามีคำตอบหรือคำตอบมี แต่ไม่เพียงพอ ผู้เรียนต้องมีการศึกษาค้นคว้าจากแหล่งความรู้ต่างๆ และใช้กระบวนการคิดอย่างหลากหลาย รวมทั้ง วิเคราะห์ให้ตรงตรงอย่างมีเหตุผล และเป็นลำดับขั้นตอน เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจเพื่อเลือกคำตอบที่เหมาะสมที่สุดกับปัญหานั้น นำมาใช้ในบทเรียนขั้นตอนการสอนมีดังนี้

- (1) ผู้สอนนำเสนอปัญหาซึ่งเป็นคำถามที่เร้าให้ผู้เรียนเกิดความคิดผู้เรียนตอบคำถามของผู้สอนโดยให้คำตอบที่หลากหลาย
- (2) ผู้สอนให้ผู้เรียนช่วยกันหาคำตอบที่เป็นไปได้มากที่สุดโดยการอภิปรายร่วมกันหรือให้ค้นคว้าจากแหล่งความรู้เท่าที่มีอยู่
- (3) ผู้สอนให้ผู้เรียนช่วยกันคัดเลือกคำตอบที่ตรงกับประเด็นปัญหา
- (4) ผู้สอนให้ผู้เรียนสรุปคำตอบที่เด่นชัดที่สุด

2.2.6.2 เทคนิคการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยตัวเอง

การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ หมายถึง การจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนมีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้เรียนรู้ โดยพยายามจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้สร้างความรู้ ได้มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคล สื่อ และสิ่งแวดล้อมต่างๆ โดยใช้กระบวนการต่างๆ เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ และผู้เรียนมีโอกาสนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์อื่น คำถามคือ ผู้สอนจะมีวิธีการหรือเทคนิคที่จะทำให้เกิดเหตุการณ์นั้นๆ ได้อย่างไร ผู้สอนทั่วไปยังเข้าใจคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยเข้าใจว่า การให้ผู้เรียนค้นพบความรู้ด้วยตนเองคือ การปล่อยให้ผู้เรียน เรียนรู้กันเองโดยที่ผู้สอนไม่ต้องมีบทบาทอะไร หรือใช้วิธีสั่งให้ผู้เรียนไปที่ห้องสมุด อ่านหนังสือกันเองแล้วเขียนรายงานมาส่งซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง แม้ว่าการให้การเรียนรู้เกิดขึ้นที่ตัวผู้เรียนเป็นลักษณะที่ถูกต้องของ การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ แต่การที่ผู้เรียนจะเกิดการ

เรียนรู้ขึ้นมาได้เองนั้นเป็นเรื่องยาก ผู้สอนจึงต้องมีหน้าที่เตรียมจัดสถานการณ์และกิจกรรมต่างๆ นำทางไปสู่ การเรียนรู้ โดยไม่ใช้วิธีบอกความรู้โดยตรง หรือถ้าจะจัดสถานการณ์ให้ผู้เรียนได้ค้นพบความรู้โดยใช้ห้องสมุดเป็นแหล่งข้อมูล ผู้สอนจะต้องสำรวจให้รู้ก่อนว่า ภายในห้องสมุดมีข้อมูลอะไร อยู่บ้าง อยู่ที่ใด จะค้นหาอย่างไร แล้วจึงวางแผนสั่งการ ผู้เรียนต้องรู้เป้าหมายของการค้นหาจากคำสั่งที่ผู้สอนให้ รวมถึงการแนะแนวทางที่จะทำงานให้สำเร็จ และในขณะที่ผู้เรียนลงมือปฏิบัติ ผู้สอนควรสังเกตการณ์อยู่ด้วย เพื่ออำนวยความสะดวก นำข้อมูลนั้นมาปรับปรุง การจัดการเรียนการสอนในครั้งต่อไป

2.2.6.3 เทคนิคการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนทำงานร่วมกับคนอื่น

ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญของผู้สอนอีกประการหนึ่ง คือ ผู้สอนเข้าใจว่าการจัดการเรียนการสอนแบบนี้ต้องจัดโต๊ะเก้าอี้ให้ผู้เรียนได้นั่งรวมกลุ่มกัน โดยไม่เข้าใจว่าการนั่งรวมกลุ่มนั้นทำเพื่ออะไร ความเข้าใจที่ถูกต้องคือ เมื่อผู้เรียนจะต้องทำงานร่วมกัน จึงจัดเก้าอี้ให้นั่งรวมกันเป็นกลุ่ม ไม่ใช่ นั่งรวมกลุ่มกันแต่ต่างคนต่างทำงานของตัวเอง การจัดให้ผู้เรียนทำงานร่วมกัน ผู้สอนจะต้องกำกับดูแลให้สมาชิกในกลุ่มทุกคนมีบทบาทในการทำงาน ซึ่งรูปแบบการจัดการเรียนการสอนประเภทหนึ่งที่ผู้สอนควรศึกษาเป็นแนวทางนำไปใช้เป็นเทคนิคในการจัดกิจกรรม คือ รูปแบบการจัดการเรียนการสอนโดยให้ผู้เรียนเรียนรู้ร่วมกัน (Cooperative Learning) วิทยากร เชียงกุล (2549) ได้กล่าวถึงลักษณะการจัดการเรียนการสอนโดยให้ผู้เรียน เรียนรู้ร่วมกัน เป็นการจัดการเรียนการสอนที่แบ่งผู้เรียนออกเป็นกลุ่มย่อยๆ กลุ่มละ 4-5 คน โดย สมาชิกในกลุ่มมีระดับความสามารถแตกต่างกัน สมาชิกทุกคนมีบทบาทหน้าที่ร่วมกันในการปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมาย มีเป้าหมายและมีโอกาสได้รับรางวัลของความสำเร็จร่วมกัน วิธีการแบบนี้ผู้เรียนจะมีโอกาสสร้างปฏิสัมพันธ์ร่วมกันในเชิงบวก มาปฏิสัมพันธ์แบบเผชิญหน้ากัน ได้มีโอกาสรับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมายจากกลุ่ม ได้พัฒนาทักษะทางสังคมและได้ใช้กระบวนการกลุ่มในการทำงานเพื่อสร้างความรู้ให้กับตนเอง

2.2.6.4 เทคนิคการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

ตามความหมายของการเรียนรู้ที่แท้จริง คือ ผู้เรียนต้องมีโอกาสนำความรู้ที่เรียนรู้มาไปใช้ในการดำเนินชีวิต สิ่งที่เรารู้กับชีวิตจริงจึงต้องเป็นเรื่องเดียวกัน ผู้สอนสามารถจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนประยุกต์ใช้ความรู้ได้โดยสร้างสถานการณ์ให้ผู้เรียนต้องแก้ปัญหาและนำความรู้ที่เรียนมาประยุกต์ใช้ หรือให้ผู้เรียนแสดงความรู้ที่ออกมาในลักษณะต่างๆ เช่น ให้อาสาสมัครแสดงรายละเอียดที่เรียนรู้จากการอ่านบทประพันธ์ในวรรณคดี เมื่อผู้สอนได้สอนให้เข้าใจโดยการตีความและแปลความแล้ว หรือในวิชาที่มีเนื้อหาของการปฏิบัติ เมื่อผ่านกิจกรรม การเรียนรู้แล้ว ผู้สอนควรให้ผู้เรียนได้ฝึกให้ทำงาน ปฏิบัติซ้ำอีกครั้งเพื่อให้เกิดความชำนาญในการจัดกิจกรรมส่งเสริม

ให้ผู้เรียนนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ ผู้สอนควรจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนแสดงความสามารถในลักษณะต่างๆ และเปิดโอกาสให้มีความหลากหลาย เพื่อตอบสนองความสามารถเฉพาะที่ผู้เรียนแต่ละคนมีแตกต่างกัน นอกจากการใช้เทคนิคการออกคำสั่งให้ผู้เรียนแสดงการทำงานในลักษณะต่างๆ แล้ว ผู้สอนอาจใช้วิธีการสอนบางวิธีที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงความรู้ในสถานการณ์อื่นๆ ได้เช่นกัน เช่น วิธีสอนโดยให้จัดนิทรรศการ และการสอนโดยใช้โครงงาน โดยผู้สอนเป็นผู้กำกับควบคุมให้ผู้เรียนทุกคนได้ร่วมกันวางแผน ดำเนินการตามแผน และร่วมกันสรุปผลงาน ผู้เรียนแต่ละคนจะได้เลือกและแสดงความสามารถที่ตนเองถนัด เพื่อให้งานบรรลุเป้าหมาย จึงสามารถกล่าวขยายความได้ว่า การเรียนรู้ผ่านการให้จัดนิทรรศการและการสอนโดยใช้โครงงาน ซึ่งสามารถทำอย่างต่อเนื่องกันได้ โดยมีประเด็นดังนี้

- 1) ผู้เรียนได้เรียนรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ตนเองสนใจ
- 2) ผู้เรียนได้เรียนรู้หรือหาคำตอบด้วยตนเองโดยการคิดและปฏิบัติจริง
- 3) วิธีการหาคำตอบมีความหลากหลายจากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย
- 4) นำข้อมูลหรือข้อความรู้จากการศึกษามาสรุปรูปเป็นคำตอบหรือข้อ

ค้นพบของตนเอง

- 5) มีระยะเวลาในการศึกษาหรือแสวงหาคำตอบพอสมควร
- 6) คำตอบหรือข้อค้นพบเชื่อมโยงต่อการพัฒนาความรู้ต่อไป
- 7) ผู้เรียนมีโอกาสเลือก วางแผน และจัดการนำเสนอคำตอบของปัญหา

หรือผลของการค้นพบด้วยวิธีการที่หลากหลายและสอดคล้องกับความถนัดและความสนใจของตนเอง

นอกจากแนวคิดการใช้วิธีการสอนโครงงานและการจัดนิทรรศการแล้วยังมีแนวคิดเรื่องการบูรณาการที่ผู้สอนจะสามารถนำมาใช้เป็นเทคนิคในการจัดกิจกรรมกระตุ้นให้ผู้เรียนนำข้อมูลหลากหลายที่เกิดจากการเรียนรู้ไปสัมพันธ์เชื่อมโยงกันการบูรณาการ หมายถึง การนำศาสตร์สาขาวิชาต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยว ข้องกันมาผสมผสานเข้าด้วยกัน สาเหตุที่ต้องจัดให้มีการบูรณาการหลักสูตรและการเรียนการสอนคือ

1) ในชีวิตของคนเรามีเรื่องราวต่างๆ ที่สัมพันธ์ซึ่งกันและกันไม่ได้แยกออกจากกันเป็นเรื่อง ๆ

2) เมื่อมีการบูรณาการเข้ากับชีวิตจริงโดยการเรียนรู้ในสิ่งที่ใกล้ตัวแล้ว ขยายกว้างออกไปผู้เรียนจะเรียนรู้ได้ดีขึ้นและเรียนรู้อย่างมีความหมาย

3) เนื้อหาวิชาต่างๆ ที่ใกล้เคียงกันหรือเกี่ยวข้องกันควรนำมาเชื่อมโยงกัน เพื่อให้เรียนรู้อย่างมีความหมาย ลดความซ้ำซ้อนเชิงเนื้อหาวิชา แบ่งเบาภาระของผู้สอน

4) เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ใช้ความรู้ ความคิด ความสามารถและทักษะที่หลากหลาย

จึงสรุปได้ว่า ทฤษฎีแนวคิดการคิดสร้างสรรค์และกระบวนการ คือ การคิดที่ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง เป็นความคิดใหม่ที่ไม่คัดลอกมาจากใคร สร้างแนวคิดใหม่ที่ทำให้เกิดการประโยชน์แก่สังคมประเทศชาติทางใดทางหนึ่ง ความคิดสร้างสรรค์ประกอบด้วย ความคิดละเอียดลออ ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้จะช่วยให้คนสามารถคิดได้หลายทิศทาง และเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการแก้ปัญหาอันสลับซับซ้อนภายในสังคมที่กำลังเป็นอยู่ในทุกวันนี้ บรรยากาศที่ก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ เป็นบรรยากาศที่เต็มไปด้วยการยอมรับ และการกระตุ้นให้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ ซึ่งจะช่วยให้เขาได้พบความคิดใหม่ ๆ และสามารถพัฒนาศักยภาพทางด้านความคิดสร้างสรรค์ให้เจริญก้าวหน้าตามขีดความสามารถของเขา ความคิดสร้างสรรค์มีประโยชน์ต่อบุคคลและสังคม ช่วยให้เกิดการพัฒนาไปในทางที่ดีและถูกต้อง หากคนรู้จักนำความคิดสร้างสรรค์ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อมนุษยชาติ ส่วนกระบวนการ กระบวนการเป็นส่วนหนึ่งของทฤษฎีการคิดสร้างสรรค์ หรือกล่าวได้ว่า องค์ประกอบของทฤษฎีการคิดสร้างสรรค์มีกระบวนการเป็นองค์ประกอบหลัก กระบวนการ คือ ขั้นตอนการปฏิบัติงานหรือการทำงานตั้งแต่เริ่มต้นจนงานเสร็จตามวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ โดยใช้เวลาและทรัพยากรน้อยที่สุด

2.3 ทฤษฎีการสื่อสารและการจัดการเรียนรู้

2.3.1 ที่มาของแนวคิดทฤษฎีการสื่อสารและการจัดการเรียนรู้

เพื่อให้การเรียนการสอนบรรลุผลตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้และผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีที่สุด นอกจากจะใช้เทคโนโลยีการศึกษาทั้งในเรื่องของกระบวนการและทรัพยากรต่าง ๆ แล้ว จำเป็นต้องอาศัยทฤษฎีการสื่อสารในการนำเสนอเนื้อหาจากผู้ส่งไปยังผู้รับ สื่อหรือช่องทางในการถ่ายทอด และวิธีการในการติดต่อเพื่อเป็นแนวทางสำหรับการจัดการเรียนการสอนอย่างได้ผลดีที่สุดด้วย ทั้งนี้ เพราะสิ่งสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งในกระบวนการสื่อสาร คือ การที่จะสื่อความหมายอย่างไร เพื่อให้ผู้รับสารนั้นเข้าใจได้อย่างถูกต้องว่าผู้ส่งหมายความว่าอะไรในข่าวสารนั้น มีนักวิชาการหลายท่านได้นำเสนอทฤษฎีการสื่อสารที่นำมาใช้เป็นหลักในการศึกษาถึงวิธีการส่งผ่านข้อมูลสารสนเทศ การใช้สื่อและช่องทางการสื่อสาร ทฤษฎีการสื่อสารเหล่านี้ได้นำมาใช้ในขอบข่ายของเทคโนโลยีการศึกษาตั้งแต่ทศวรรษ 1980s เป็นต้นมา เพื่อเอื้อประโยชน์สำหรับใช้เป็นแนวทางในสื่อสารระหว่างผู้สอน และผู้เรียน รวมถึงการเลือกใช้สื่อเพื่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการเรียนรู้ได้อย่างดี

2.3.1.1 ทฤษฎีสูตรการสื่อสารของลาสเวลล์ (Lesswell)

ฮาโรลด์ ลาสเวลล์ (Harold Lasswell)²² ได้ทำการวิจัยในเรื่องการสื่อสารมวลชน

²² https://www.baanjomayut.com/library/communication_theory/03_1.html

ไว้ในป.พ.ศ. 2491 และได้คิดสูตรการสื่อสารที่ถึงพร้อมด้วยกระบวนการสื่อสารที่สอดคล้องกัน โดยในการสื่อสารนั้นจะต้องตอบคำถามต่อไปนี้ให้ได้คือ

ใคร → พูดอะไร → โดยวิธีการและช่องทางใด → ไปยังใคร → ด้วยผลอะไร ...

สูตรการสื่อสารของลาสเวลเลนที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายและเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป โดยสามารถนำมาเขียนเป็นรูปแบบจำลองและเปรียบเทียบกับองค์ประกอบของการสื่อสารได้ดังนี้

ในการที่จะจัดให้การเรียนการสอนเกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพดีนั้น เราสามารถนำสูตรของลาสเวลเลนมาใช้ได้เช่นเดียวกับการสื่อสารธรรมดา คือ

- ใคร (Who) เป็นผู้ส่งหรือทำการสื่อสาร เช่น ในการอ่านข่าว ผู้อ่านข่าวเป็นผู้ส่งข่าวสารไปยังผู้ฟังทางบ้าน ในสถานการณ์ในห้องเรียนธรรมดาก็เช่นเดียวกันย่อมเป็นการพูดระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน หรือการที่ผู้เรียนกลายเป็นผู้ส่งโดยการตอบสนองกลับไปยังผู้สอน แต่ถาเป็นการสอนโดยใช้ภาพยนตร์หรือโทรทัศน์ ตัวผู้ส่งก็คือภาพยนตร์หรือโทรทัศน์นั้น

- พูดอะไร ด้วยวัตถุประสงค์อะไร (Says what, with what purpose) เป็นสิ่งที่เกี่ยวกับเนื้อหาข่าวสารที่ส่งไป ผู้ส่งจะส่งเนื้อหาอะไรโดยจะเป็นข่าวสารธรรมดาเพื่อให้ผู้รับทราบความเคลื่อนไหวของเหตุการณ์ต่าง ๆ ในแต่ละวัน หรือเป็นการให้ความรู้โดยที่ผู้สอนจะต้องทราบว่าสอนเรื่องอะไร ทำไมจึงจะสอนเรื่องนั้น สอนเพื่อวัตถุประสงค์อะไร และคาดว่าจะได้รับการตอบสนองจากผู้เรียนอย่างไรบ้าง

- โดยใช้วิธีการและช่องทางใด (By what means, in what channel) ผู้ส่งทำการส่งข่าวสารโดยการพูด การแสดงกิริยาท่าทาง ใช้ภาพ ฯลฯ หรืออาจจะใช้อุปกรณ์ระบบไฟฟ้า เช่น ไมโครโฟน หรือเครื่องเล่นวีซีดีเพื่อถ่ายทอดเนื้อหาข่าวสารให้ผู้รับรับได้โดยสะดวก ถ้าเป็นการเรียนการสอน ผู้สอนอาจจะสอนโดยการบรรยายหรือใช้สื่อการสอนต่าง ๆ เพื่อช่วยในการส่งเนื้อหาบทเรียนไปให้ผู้เรียนรับและเข้าใจได้อย่างถูกต้องทำให้เกิดการเรียนรู้ขึ้น

- ส่งไปยังใคร ในสถานการณ์อะไร (To whom, in what situation) ผู้ส่งจะส่งข่าวสารไปยังผู้รับเป็นใครบ้าง เนื่องในโอกาสอะไร เช่น การอ่านข่าวเพื่อให้ผู้ฟังทางบ้านทราบถึงเหตุการณ์ประจำวัน หรือแสดงการทำกับข้าวให้กลุ่มแม่บ้านชม ผู้ส่งย่อมต้องทราบว่าผู้รับเป็นกลุ่มใดบ้างเพื่อสามารถเลือกสรรเนื้อหาและวิธีการส่งให้เหมาะสมกับผู้รับ การเรียนการสอนก็เช่นเดียวกัน การสอนผู้เรียนอายุ 8 ปกับอายุ 15 ปีต้องมีวิธีการสอนและการใช้สื่อการสอนต่างกัน ผู้สอนต้องทราบถึงระดับสติปัญญาความสามารถและภูมิหลังของผู้เรียนแต่ละคนว่า มีความแตกต่างกันอย่างไรบ้างตลอดจน สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ และสิ่งแวดล้อมทางกายภาพของ

การเรียนรู้ เช่น มีสื่อการสอนอะไร ที่จะนำมาใช้สอนได้บ้าง สภาพแวดล้อม ห้องเรียนที่จะสอนเป็นอย่างไร ฯลฯ

- ได้ผลอย่างไรในปัจจุบัน และอนาคต (With what effect, immediate and long term ?) การส่งข่าวสารนั้นเพื่อให้ผู้รับฟังผ่านไปเฉยๆ หรือจดจำด้วย ซึ่งต้องอาศัยเทคนิควิธีการที่ แตกต่างกันไป และเช่นเดียวกันกับการเรียนการสอนที่จะได้ผลนั้น ผู้สอนจะต้องตระหนักอยู่เสมอว่าเมื่อสอนแล้ว ผู้เรียนจะได้รับความรู้เกิดการเรียนรู้มากน้อยเท่าใด และสามารถจดจำความรู้ที่ได้รับนั้นได้นานเพียงใด โดยที่ผู้เรียนอาจได้รับความรู้เพียงบางส่วนหรือไม่เข้าใจเลยก็ได้ การวัดผลของการถ่ายทอดความรู้นั้นอาจทำได้ยากเพราะบางครั้งผู้เรียนอาจจะไม่แสดงการตอบสนองออกมา และบางครั้งการตอบสนองนั้นก็อาจจะวัดผลไม่ได้เช่นกัน

2.3.1.2 ทฤษฎี SMCR ของเบอร์โล (Berio)

เดวิด เค. เบอร์โล (David K. Berlo)²³ ได้พัฒนาทฤษฎีที่ผู้ส่งจะส่งสารอย่างไร และผู้รับจะรับ แปลความหมาย และมีการโต้ตอบกับสารนั้นอย่างไร ทฤษฎี S M C R ประกอบด้วย

- ผู้ส่ง (source) ต้องเป็นผู้ที่มีทักษะความชำนาญในการสื่อสารโดยมีความสามารถในการเข้ารหัส (encode) เนื้อหาข่าวสารมีทัศนคติที่ดีต่อผู้รับเพื่อผลในการสื่อสารมีความรู้เกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารที่จะส่ง และควรจะสามารถในการปรับระดับของข้อมูลนั้นให้ เหมาะสมและง่ายต่อระดับความรู้ของผู้รับ ตลอดจนพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับผู้รับด้วย

- ข้อมูลข่าวสาร (message) เกี่ยวข้องด้านเนื้อหา สัญลักษณ์ และวิธีการส่งข่าวสาร

- ช่องทางในการส่ง (channel) หมายถึง การที่จะส่งข่าวสารโดยการให้ผู้รับได้รับ ข่าวสารข้อมูลโดยผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 หรือเพียงส่วนใดส่วนหนึ่ง คือ การได้ยิน การดู การสัมผัส การลิ้มรส หรือการไต่กลิ่น

- ผู้รับ (receiver) ต้องเป็นผู้มีทักษะความชำนาญในการสื่อสารโดยมีความสามารถในการถอดรหัส (decode) สาร เป็นผู้ที่มีทัศนคติ ระดับความและพื้นฐานทางสังคม วัฒนธรรมเช่นเดียวหรือคล้ายคลึงกันกับผู้ส่งจึงจะทำให้การสื่อสารความหมายหรือการสื่อสารนั้นได้ผล

ตามลักษณะของทฤษฎี S M C R นี้ มีปัจจัยที่มีความสำคัญต่อขีดความสามารถของผู้ส่ง และรับที่จะทำการสื่อสารความหมายนั้นได้ผลสำเร็จหรือไม่เพียงใด ได้แก่

²³ https://www.baanjomayut.com/library/communication_theory/03_2.html

- ทักษะในการสื่อสาร (communication skills) หมายถึง ทักษะซึ่งทั้งผู้ส่งและผู้รับควรจะสามารถเข้าใจในการส่งและการรับ เพื่อให้เกิดความเข้าใจกันได้อย่างถูกต้อง เช่น ผู้ส่งต้องมีความสามารถในการเข้ารหัสสาร มีการพูดโดยใช้ภาษาพูดที่ถูกต้อง ใช้คำพูดที่ชัดเจน ฟังง่าย มีการแสดงสีหน้าหรือท่าทางที่เข้ากับการพูด ท่วงทำนองลีลาในการพูดเป็นจังหวะ นาฬิก หรือ การเขียนด้วยถ้อยคำสำนวนที่ถูกต้องสละสลวยน่าอ่าน เหล่านี้ เป็นต้น ส่วนผู้รับต้องมีความสามารถในการถอดรหัสและมีทักษะที่เหมือนกันกับผู้ส่งโดยมีทักษะการฟังที่ดี ฟังภาษาที่ผู้ส่งพูดมารู้เรื่อง หรือสามารถอ่านข้อความที่ส่งมานั้นได้ เป็นต้น

- ทศคติ (attitudes) เป็นทัศนคติของผู้ส่งและผู้รับ ซึ่งมีผลต่อการสื่อสาร ถ้าผู้ส่งและผู้รับ มีทัศนคติที่ดีต่อกันจะทำให้การสื่อสารได้ผลดี ทั้งนี้ เพราะทัศนคติย่อมเกี่ยวข้องไปถึงการ ยอมรับซึ่งกันและกันระหว่างผู้ส่งและผู้รับด้วย เช่น ถ้าผู้ฟังมีความนิยมชมชอบในตัวผู้พูดก็มักจะมีความเห็นคล้อยตามไปโดยง่าย แต่ในทางตรงข้าม ถ้าผู้ฟังมีทัศนคติไม่ดีต่อผู้พูดก็จะฟังแล้วไม่เห็นชอบด้วย และมีความเห็นขัดแย้งในสิ่งที่พูดมานั้น หรือถ้าทั้งสองฝ่ายมีทัศนคติไม่ดีต่อกัน ท่วงทำนองหรือน้ำเสียงในการพูดก็อาจจะห้วนห้าวไม่น่าฟัง แต่ถ้ามมีทัศนคติที่ดีต่อกันแล้วมักจะพูดกันด้วยความไพเราะอ่อนหวานน่าฟัง เหล่านี้เป็นต้น

- ระดับความรู้ (knowledge levels) ถ้าผู้ส่งและผู้รับมีระดับความรู้เท่าเทียมกันก็จะทำให้การสื่อสารนั้นลุล่วงไปด้วยดี แต่ถ้าหากความรู้ของผู้ส่งและผู้รับมีระดับที่แตกต่างกันย่อมจะต้องมีการปรับปรุงความยากง่ายของข้อมูลที่ส่งในเรื่องความยากง่ายของภาษา และถ้อยคำ สำนวนที่ใช้ เช่น ไม่ใช่คำศัพท์ทางวิชาการ ภาษาต่างประเทศ หรือถ้อยคำยาวๆ สำนวนสลับซับซ้อน ทั้งนี้ เพื่อให้สะดวกและง่ายต่อความเข้าใจ ตัวอย่าง เช่น การที่หมอรักษาคนไข้แล้ว พูดแต่คำศัพท์ การแพทย์เกี่ยวกับโรคต่างๆ ย่อมทำให้คนไข้ไม่เข้าใจว่าตนเองเป็นโรคอะไรแน่ หรือ พัฒนาการจาก สอนกลางออกไปพัฒนาหมู่บ้านต่างๆ ในชนบทเพื่อให้คำแนะนำทางด้านการเกษตร และเลี้ยงสัตว์แก่ชาวบ้าน ถ้าพูดแต่ศัพท์ทางวิชาการโดยไม่อธิบายด้วยถ้อยคำ ภาษาง่ายๆ หรือไม่ใช้ภาษาท้องถิ่นก็จะทำให้ชาวบ้านไม่เข้าใจหรือเข้าใจผิดได้ หรือในกรณีของการใช้ภาษามือของผู้พิการทางโสต ถ้าผู้รับไม่เคยได้เรียนภาษามือ มาก่อนทำให้ไม่เข้าใจและไม่สามารถสื่อสารกันได้อีก เหล่านี้เป็นต้น

- ระบบสังคมและวัฒนธรรม (socio - culture systems) ระบบสังคมและวัฒนธรรมในแต่ละชาติเป็นสิ่งที่มีความกำหนดพฤติกรรมของประชาชนในประเทศนั้น ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องไปถึงขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติ สังคมและวัฒนธรรมในแต่ละชาติย่อมมีความแตกต่างกัน เช่น การให้ความเคารพต่อผู้อาวุโส หรือวัฒนธรรมการกินอยู่ ฯลฯ ดังนั้น ในการติดต่อสื่อสารของบุคคลต่างชาติต่างภาษา จะต้องมีการศึกษาถึงกฎข้อบังคับทางศาสนาของแต่ละศาสนาด้วย

2.3.1.3 การสื่อสารทางเดียวเชิงเส้นตรงของแชนนอนและวีเวอร์

คล็อด อี.แชนนอน (Claude E.Shannon) และวอร์เรนวีเวอร์ (Warren Weaver) ได้คิด ทฤษฎีการสื่อสารทางเดียวเชิงเส้นตรง การสื่อสารเริ่มด้วยผู้ส่งซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลทำหน้าที่ส่ง เนื้อหาข่าวสารเพื่อส่งไปยังผู้รับ โดยผ่านทางเครื่องส่งหรือตัวถ่ายทอดในลักษณะของสัญญาณที่ถูก ส่งไปในช่องทางต่างๆ กันแล้วแต่ลักษณะของการส่งสัญญาณแต่ละประเภท เมื่อทางฝ่ายผู้รับ ได้รับสัญญาณแล้ว สัญญาณที่ได้รับจะถูกปรับให้เหมาะสมกับเครื่องรับหรือการรับเพื่อทำการแปลสัญญาณให้เป็นเนื้อหาข่าวสารนั้นอีกครั้งหนึ่งให้ตรงกับที่ผู้ส่งส่งมาก ในขั้นนี้เนื้อหาที่รับจะไปถึงจุดหมายปลายทางคือผู้รับตามที่ต้องการ แต่ในบางครั้งสัญญาณที่ส่งไปอาจถูกรบกวนหรืออาจมีบางสิ่งบางอย่างมาขัดขวางสัญญาณนั้น ทำให้สัญญาณที่ส่งไปกับสัญญาณที่ได้รับมีความแตกต่างกัน เป็นเหตุให้เนื้อหาข่าวสารที่ส่งจากแหล่งข้อมูลไปยังจุดหมายปลายทางอาจผิดเพี้ยนไป นับเป็นความล้มเหลวของการสื่อสาร เนื่องจากที่ส่งไปกับข้อมูลที่ได้รับไม่ตรงกัน อันจะทำให้เกิดการแปลความหมายผิดหรือความเข้าใจผิดในการสื่อสารกันได้²⁴

จากทฤษฎีการสื่อสารนี้พิจารณาได้ว่า แชนนอน และวีเวอร์ สนใจว่า เมื่อมีการสื่อสารกันจะมีอะไรเกิดขึ้นกับข้อมูลข่าวสารที่ส่งไปนั้น ไม่ว่าจะเป็นการส่งโดยผ่านอุปกรณ์ระบบไฟฟ้า หรือการส่งโดยใช้สัญญาณต่างๆ เช่น เมื่อมีการเปิดเพลงออกอากาศทางสถานีวิทยุ เสียงเพลงนั้นจะถูกแปลงเป็นสัญญาณและส่งด้วยการกล้ำสัญญาณ (modulation) จากสถานีวิทยุไปยังเครื่องรับวิทยุ โดยเครื่องรับจะแปลงสัญญาณคลื่นนั้นเป็นเพลงให้ผู้รับได้ยิน ในขณะที่สัญญาณถูกส่งไปจะมีสิ่งต่างๆ “สิ่งรบกวน” (noise source) เช่น ในการส่งวิทยุระบบ AM สัญญาณจะถูกรบกวนโดยไฟฟ้าในบรรยากาศ หรือในขณะที่ครูฉายวิดีโอทัศน์ในห้องเรียน การรับภาพและเสียงของผู้เรียนถูกรบกวนโดยสิ่งรบกวนหลายอย่าง เช่น แสงที่ตกลงบนจอโทรทัศน์ และเสียงพูดคุยจากภายนอก เป็นต้น หรืออีกตัวอย่างหนึ่งเช่นการพูดโทรศัพท์ ผู้ที่เริ่มต่อโทรศัพท์จะเป็นผู้ส่งเพื่อส่งข่าวสารโดยอาศัยโทรศัพท์เป็นเครื่องส่ง เมื่อผู้ส่งพูดไปเครื่องโทรศัพท์จะแปลงคำพูดเป็นสัญญาณไฟฟ้าส่งไปตามสายโทรศัพท์ เมื่อสัญญาณไฟฟ้านั้นส่งไปยังเครื่องรับโทรศัพท์ของหมายเลขที่ติดต่อก็จะมีเสียงดังขึ้น และเมื่อมีผู้รับโทรศัพท์เครื่องนั้นก็แปลงสัญญาณไฟฟ้าให้กลับเป็นคำพูดส่งถึงผู้รับหรือผู้ฟังซึ่งเป็นจุดหมายปลายทางของการสื่อสาร แต่ถ้าวางที่ส่งสัญญาณไปมีสิ่งรบกวนสัญญาณ เช่น ฝนตกฟ้าคะนอง ก็จะทำให้สัญญาณที่ได้รับถูกรบกวน สันตะเทือนอาจรับไม่ได้เต็มที่เป้นเหตุให้การฟังไม่ชัดเจน ดังนั้นเป็นต้น จึงสรุปได้ว่า “สิ่งรบกวน” คือ สิ่งที่ทำให้สัญญาณเสียไปภายหลัง ภายหลังที่ถูกส่งจากผู้ส่ง

²⁴ https://www.baanjomayut.com/library/communication_theory/03_3.html

และก่อนที่จะถึงผู้รับ ทำให้สัญญาณที่ส่งไปกับสัญญาณที่ได้รับมีลักษณะแตกต่างกัน และอาจกล่าวได้ว่าเป็นอุปสรรคของการสื่อสารเนื่องจากทำให้การสื่อสารไม่ได้ผลเต็มที่ถูกต้องตามที่ควรจะเป็น

2.3.2 ความหมายทฤษฎีการสื่อสารและการเรียนรู้

ความหมายของสื่อการเรียนรู้ (Educational Material) มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้หลากหลายประเด็น ซึ่งทีมงานวิจัยได้สรุปไว้ดังนี้

ทิตินา แชมมณี²⁵ ให้ความหมายของทฤษฎีการเรียนรู้ คือ ข้อความรู้ที่พรรณนา/อธิบาย/ทำนายปรากฏการณ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับการเรียนรู้ ซึ่งได้รับการพิสูจน์ทดสอบตามกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ หรือกระบวนการสืบสอบ แสวงหาความรู้ที่เหมาะสมกับศาสตร์แต่ละสาขา ซึ่งได้รับการยอมรับว่าเชื่อถือได้ และสามารถนำไปนิรนัยเป็นหลักหรือกฎการเรียนรู้ย่อย ๆ หรือนำไปใช้เป็นหลักในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนได้ ทฤษฎีโดยทั่วไปมักประกอบด้วยหลักการย่อย ๆ หลายหลักการ

สื่อ (Media) หมายถึง ตัวกลางที่ใช้ถ่ายทอดหรือนำความรู้ ในลักษณะต่าง ๆ จากผู้ส่งไปยังผู้รับให้เข้าใจ ความหมายได้ตรงกันในการเรียนการสอนสื่อที่ใช้เป็นตัวกลางนำความรู้ในกระบวนการสื่อความหมายระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนเรียกว่าสื่อการสอน (Instruction Media)

การเรียนรู้ หมายถึง การได้รับความรู้ พฤติกรรม ทักษะ คุณค่า หรือความพึงใจ ที่เป็นสิ่งแปลกใหม่หรือปรับปรุงสิ่งที่มีอยู่ และอาจเกี่ยวข้องกับการสังเคราะห์สารสนเทศชนิดต่าง ๆ ผู้ประมวลทักษะของการเรียนรู้เป็นได้ทั้งมนุษย์ สัตว์ และเครื่องจักรบางชนิด ความก้าวหน้าในการเรียนรู้เมื่อเทียบกับเวลาเป็นแนวโน้มเป็นเส้นโค้งแห่งการเรียนรู้ (Learning curve)

สื่อการเรียนรู้ หมายถึง การนำวัสดุ เครื่องมือ วิธีการ มาเป็นสะพานเชื่อมโยงความรู้ไปยังผู้เรียนได้ ทำให้เกิดความเข้าใจตรงตามจุดประสงค์การเรียนรู้

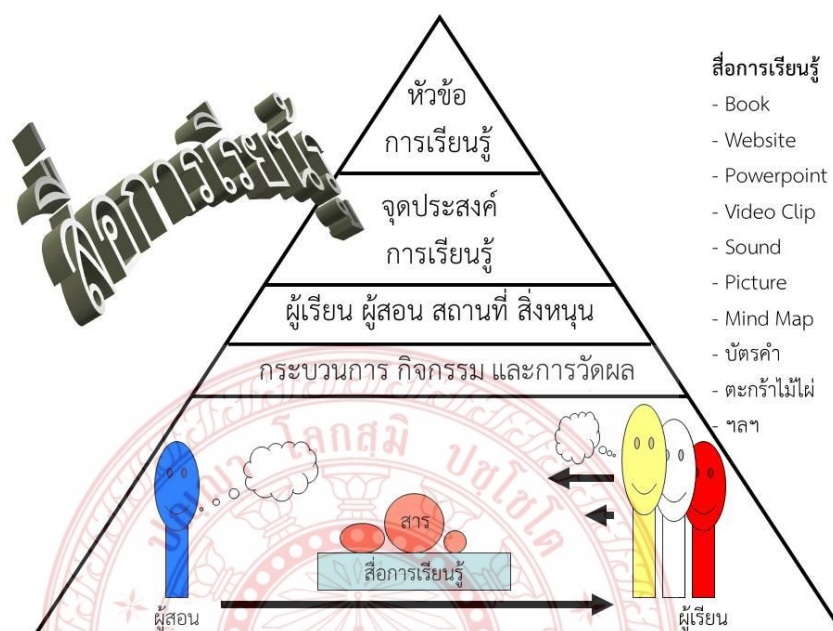
สื่อการเรียนรู้ ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน กรมวิชาการ²⁶ หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างรอบตัวผู้เรียนที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เน้นสื่อที่ใช้สำหรับการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ทั้งผู้เรียนและผู้สอน ผู้เรียนและผู้สอนสามารถจัดทำ พัฒนาสื่อการเรียนรู้ขึ้นเอง หรือนำสื่อต่าง ๆ ที่มีอยู่รอบตัวมาใช้ในการเรียนรู้

สื่อการเรียนรู้ หมายถึง สิ่งที่อยู่รอบตัว ไม่ว่าสิ่งนั้นจะเป็นคน สัตว์ พืช สิ่งของ สถานที่ สื่อสิ่งพิมพ์ ฯลฯ ซึ่งผู้สอนใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์การเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ

²⁵ ทิตินา แชมมณี, ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ, (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2555), หน้า 475.

²⁶ กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน (กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ 2544), หน้า 178.

อาจกล่าวได้ว่า สื่อการเรียนรู้ (Educational Material) เทคโนโลยีการสอน (Instructional Technology) และเทคโนโลยีการเรียนรู้ (Learning Technology) มีความหมายใกล้เคียงกัน

ภาพที่ 2 ตัวอย่างสื่อการเรียนรู้

ที่มา: <http://www.thaiall.com/learningmedia/>

จึงสรุปได้ว่า ในทางการศึกษามีคำที่มีความหมายแนวเดียวกันกับสื่อการเรียนรู้ เช่น สื่อช่วยการสอน (Instructional Media or Teaching Media) สื่อการสอน (Educational media) อุปกรณ์ช่วยสอน (Teaching Aids) เป็นต้น ในปัจจุบันนักการศึกษาจะเรียกการนำสื่อการเรียนการสอนชนิดต่าง ๆ มารวมกันว่า เทคโนโลยีทางการศึกษา (Educational) ซึ่งหมายถึงการนำเอาวัสดุ อุปกรณ์และวิธีการมาใช้ร่วมกันอย่างมีระบบในการเรียนรู้ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนรู้ของผู้เรียน

2.3.3 หลักการสำคัญของการสื่อและการเรียนรู้

2.3.3.1 การสื่อสารและการเรียนรู้เชิงวงกลมของออสกูดและชแรมม

ตามปกติแล้วในการสื่อสารระหว่างบุคคลและแบบกลุ่มบุคคลนั้น ผู้ส่งและผู้รับจะมีการเปลี่ยนบทบาทกันไปมาในลักษณะการสื่อสารสองทางโดยเมื่อผู้ส่งได้ส่งข้อมูลข่าวสารไปแล้วทางฝ่ายผู้รับทำการแปลความหมายข้อมูลที่รับมา และจะเปลี่ยนบทบาทจากผู้รับกลับเป็นผู้ส่งเดิมเพื่อตอบสนองต่อสิ่งที่รับมา ในขณะเดียวกันผู้ส่งเดิมจะเปลี่ยนบทบาทเป็นผู้รับเพื่อรับข้อมูลที่ส่งกลับมาและทำการแปลความหมายสิ่งนั้น ถ้ามีข้อมูลที่จะต้องส่งตอบกลับก็จะเปลี่ยนบทบาทเป็น

ผู้ส่งครั้งหนึ่งเพื่อส่งข้อมูลกลับไปยังผู้รับเดิม การสื่อสารในลักษณะที่ทั้งผู้ส่งและผู้รับจะวนเวียนเปลี่ยนบทบาทกันไปมาในลักษณะเชิงวงกลมด้วยลักษณะดังกล่าวทำให้ชาร์ลส อี. ออสกูต (Charles E. Osgood) และ วิลเบอร์ แอล. ชแรมม (Wilbur L. Schramm) ได้สร้างแบบจำลองการสื่อสารเชิงวงกลมขึ้น โดยเน้นถึงไม่เพียงแต่องค์ประกอบของการสื่อสารเท่านั้น แต่รวมถึงพฤติกรรมของทั้งผู้ส่งและผู้รับด้วย โดยที่แบบจำลองการสื่อสารเชิงวงกลมนี้ จะมีลักษณะของการสื่อสารสองทางซึ่งตรงกันข้ามอย่างเห็นได้ชัดกับการสื่อสารทางเดียวเชิงเส้นตรงของแชนน์ และวีเวอร์ ข้อแตกต่างอีกประการคือในขณะที่ความสนใจของแชนน์ และวีเวอร์ อยู่ที่ช่องทางการติดต่อระหว่างผู้ส่งและผู้รับ แต่ออสกูต และชแรมม ได้มุ่งพิจารณาและเฉพาะพฤติกรรมของผู้ส่งและผู้รับซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนสำคัญในกระบวนการสื่อสาร ในแบบจำลองนี้จะเห็นได้ว่าออสกูตและชแรมมมิได้กล่าวถึงตัวถ่ายทอดการสื่อสารเลย แต่ได้นำถึงการกระทำของผู้ส่งและผู้รับ ซึ่งทำให้เหมือนกันและเปลี่ยนบทบาทกันไปมาในการเข้ารหัส การแปลความหมาย และการถอดรหัสสาร อย่างไรก็ตามอาจกล่าวได้ว่าหน้าที่ในการเข้ารหัสนั้น มีส่วนคล้ายคลึงกับตัวถ่ายทอด และการถอดรหัสก็คล้ายคลึงกับการรับของเครื่องรับนั่นเอง

2.3.3.2 ขอบข่ายประสบการณ์ในทฤษฎีการสื่อสารของชแรมม

ชแรมมได้นำทฤษฎีการสื่อสารทางเดียวเชิงเส้นตรงของแชนน์ และวีเวอร์ มาใช้เพื่อเป็นแนวทางในการอธิบายการสื่อสารที่เกิดขึ้นในการเรียนการสอน โดยเน้นถึงวัตถุประสงค์ของการสอน ความหมายของเนื้อหาข้อมูล และการที่ข้อมูลได้รับการแปลความหมายอย่างไร นอกจากนี้ชแรมม ยังให้ความสำคัญของการสื่อความหมาย การรับรู้ และการแปลความหมาย ของสัญลักษณ์ว่าเป็นหัวใจสำคัญของการเรียนการสอน ตามลักษณะการสื่อสารของชแรมมนี้ การสื่อสารจะเกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพเฉพาะในส่วนที่ผู้ส่งและผู้รับทั้งสองฝ่ายต่างมีวัฒนธรรม ประเพณีความเชื่อ ความรู้ ฯลฯ ที่สอดคล้องคล้ายคลึงและมีประสบการณ์ร่วมกัน จึงจะทำให้สามารถเข้าใจความหมายที่สื่อกันนั้นได้ ทั้งนี้ เพราะผู้ส่งสามารถเข้ารหัสและผู้รับ สามารถถอดรหัสเนื้อหาข่าวสารในขอบข่ายประสบการณ์ที่แต่ละคนมีอยู่ เช่น ถ้าไม่เคยเรียนภาษารัสเซีย เราคงไม่สามารถพูดหรือแปลความหมายของภาษารัสเซียได้ ดังนี้ เป็นต้น ถาส่วนของประสบการณ์ของทั้งผู้ส่งและผู้รับซ้อนกันเป็นวงกว้างมากเท่าใดจะทำให้การสื่อสารนั้นเป็นไปได้โดยสะดวกและง่ายมากยิ่งขึ้น เพราะต่างฝ่ายจะ เข้าใจสิ่งที่กล่าวถึงนั้นได้เป็นอย่างดี แต่เมื่อใดที่วงของขอบข่ายประสบการณ์ซ้อนกันน้อยมากหรือไม่ ซ้อนกันเลย แสดงว่าทั้งผู้ส่งและผู้รับแทบจะไม่มีประสบการณ์ร่วมกันเลย การสื่อสารนั้นจะทำได้ยากลำบากหรือแทบจะสื่อสารกันไม่ได้เลย ซึ่งสามารถทราบได้จากผลป้อนกลับที่ผู้ส่งกลับไปยังผู้ส่งนั่นเอง

จากทฤษฎีการสื่อสารของชแรมม เนื่องจากในการสื่อสารเราไม่สามารถส่ง “ความหมาย” (meaning) ของข้อมูลไปยังผู้รับได้ สิ่งที่ส่งไปจะเป็นเพียง “สัญลักษณ์” (symbol)

ของความหมายนั้น เช่น คำพูด รูปภาพ เสียงเพลง ทาทาง ฯลฯ ดังนั้น เมื่อมีการสื่อสารเกิดขึ้น ผู้ส่งต้องพยายามเข้ารหัสสารซึ่งเป็นสัญลักษณ์เพื่อให้ผู้รับเข้าใจได้ง่าย ซึ่งสารแต่ละสารจะประกอบด้วยสัญลักษณ์ต่างๆ มากมาย โดยที่สัญลักษณ์แต่ละตัวจะบ่งบอกถึง “สัญญาณ” (signal) ของบางสิ่งบางอย่างซึ่งจะทราบได้โดยประสบการณ์ของคนเรา เช่น เมื่อยกมือขึ้นเป็นสัญญาณของการท้อมหรือเมื่อตะโกนเสียงดังเป็นสัญญาณของความโกรธ ฯลฯ ดังนั้น ผู้ส่งจึงต้องส่งสัญญาณเป็นคำพูด ภาษาเขียน ภาษามือ ฯลฯ เพื่อถ่ายทอดความหมายของสารที่ต้องการจะส่ง โดยพยายามเชื่อมโยงเนื้อหาสารเข้ากับประสบการณ์ที่สอดคล้องกันทั้งสองฝ่าย เพื่อให้ผู้รับสามารถแปลและเข้าใจความหมายของสัญลักษณ์เหล่านั้นได้โดยง่ายในขอบข่าย ประสบการณ์ของตน ตัวอย่างเช่น ถ้าผู้ส่งต้องการส่งสารคำว่า “ดิจิทัล” ให้ผู้รับที่ยังไม่เคยรู้จัก คำนี้มาก่อน ผู้ส่งต้องพยายามใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการ อธิบายด้วยคำพูด ภาพกราฟิกอุปกรณ์ ระดับดิจิทัล เช่น กล้องถ่ายภาพ หรือสัญลักษณ์อื่นใดก็ตามเพื่อให้ผู้รับ สามารถเข้าใจและมีประสบการณ์ร่วมกับผู้ส่งได้มากที่สุดเพื่อเข้าใจความหมายของ “ดิจิทัล” ตามที่ผู้ส่งต้องการ

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการเรียนการสอนเป็นการที่ผู้สอนต้องให้ความรู้และขยายขยายประสบการณ์ของผู้เรียนให้กว้างขวางยิ่งขึ้น หากมีสิ่งใดที่ผู้เรียนยังไม่มีประสบการณ์หรือยังไม่มีความรู้ในเรื่องนั้นอย่างเพียงพอ ผู้สอนจำเป็นต้องพยายามเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ในเรื่องนั้นๆ ให้แก่ผู้เรียนโดยการอภิปรายร่วมกัน ให้ผู้เรียนตอบคำถาม หรือทำการบ้าน เพิ่มเติมย่อมจะเป็นการทราบขอมูลย้อนกลับว่าผู้เรียนเกิดการเรียนรูและได้รับประสบการณ์ในเรื่องที่เรียนนั้นอย่างเพียงพอหรือยังและถูกต้องหรือไม่ ถ้าผู้เรียนยังไม่สามารถเข้าใจหรือยังไม่เกิดการเรียนรูที่ถูกต้องขึ้นแสดงว่าเกิด “สิ่งรบกวน” ของสัญญาณในการสอนนั้น ผู้สอนต้องพยายามแก้ไขวิธีการสอนโดยอาจใช้สื่อประเภทต่างๆ เข้าช่วย หรือการอภิปรายยกตัวอย่างให้ง่ายขึ้น รวมถึงการใช้สัญลักษณ์อื่น ๆ ที่เหมาะกับระดับของผู้เรียนมาช่วยการสอนนั้นจนกว่า ผู้เรียนจะมีประสบการณ์ร่วมกับผู้สอนและเกิดการเรียนรูที่ถูกต้อง ในที่สุด

จากทฤษฎีการสื่อสารที่กล่าวมาแล้ว อาจสรุปได้ว่า ในการสื่อสารนั้น การที่ผู้ส่งและผู้รับจะสามารถเข้าใจกันได้ดีเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับทักษะ ทักษะคติ ความรู้ ระบบสังคมและวัฒนธรรมของทั้งสองฝ่าย ถ้าทั้งผู้ส่งและผู้รับมีสิ่งต่างๆ เหล่านี้ สอดคล้องกันมากจะทำให้การสื่อสารนั้นได้ผลดียิ่งขึ้น เพราะต่างฝ่ายจะมีความเข้าใจซึ่งกันและกัน และสามารถจัดอุปสรรคในการสื่อสารระหว่างผู้ส่งและผู้รับออกไปได้

2.3.4 องค์ประกอบของทฤษฎีการสื่อสารและการจัดการเรียนรู้

2.3.4.1 องค์ประกอบทฤษฎีการสื่อสาร

ถ้าหากพิจารณาถึงการติดต่อสื่อสารของสังคมในปัจจุบันจะพบว่า บางทีมีความเข้าใจที่ตรงกัน บางครั้งมีความเข้าใจที่ขัดแย้ง บางคราวมีความคลาดเคลื่อนจากข้อมูลเดิม

เป็นต้น แต่ทั้งหมดทั้งมวลดังกล่าวจะเกิดจากการสื่อสารกันนั่นเอง ฉะนั้น การสื่อสารจึงมีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 องค์ประกอบ ได้แก่ ผู้ส่งสาร (Sender) สาร (Message) ช่องทางการสื่อสารหรือสื่อ (Channel) และผู้รับสาร (Receiver)

ผู้ส่งสาร คือ ผู้เริ่มต้นการสื่อสาร (เริ่มต้นสร้างและส่งสารไปยังผู้อื่น) ในการสื่อสารครั้งหนึ่งๆ นั้น ผู้ส่งสารจะทำหน้าที่เข้ารหัส (Encoding) อันเป็นการแปรสารให้อยู่ในรูปของสัญลักษณ์ที่มนุษย์คิดสร้างขึ้นแทนความคิด ได้แก่ ภาษา (ภาษาพูด, ภาษาเขียนหรือวจนภาษา) และอาจกับกริยาท่าทางต่าง ๆ (อวจนภาษา) สารที่ถูกเข้ารหัสแล้วนี้จะถูกผู้ส่งสารไปยังผู้รับสารโดยผ่านทางติดต่อทางใดทางหนึ่ง เช่น ถ้าผู้ส่งสารต้องการส่งสาร ก. ไปถึงผู้รับสารที่อยู่ห่างไกลจากตนอย่างรวดเร็ว ผู้ส่งสารก็อาจเลือกใช้ วิธีโทรเลข โทรศัพท์ จดหมาย ถ้าเป็นปัจจุบันก็อาจใช้โทรสาร (Facsimile (FAX)) หรือ E-mail การสื่อสารผ่านทางจอคอมพิวเตอร์) ซึ่งสะดวกและรวดเร็ว เป็นเทคโนโลยีการสื่อสารใหม่ ดังนั้นโดยทั่วไปแล้ว ในสถานการณ์การสื่อสารหนึ่ง ๆ นั้นผู้ส่งสารจะเป็นบุคคลหนึ่งที่มีความสำคัญในการที่จะเป็นผู้เริ่มต้นสื่อสาร ถือเป็นบุคคลแรกที่จะทำให้กระบวนการในการสื่อสารเกิดขึ้น แต่เนื่องจากการสื่อสารของมนุษย์มีหลายประเภทและหลายระดับ เพราะฉะนั้นจำนวนของผู้ส่งสารจึงอาจจะแตกต่างกันไป เช่น การสื่อสารสาธารณะรูปแบบหนึ่ง คือ การอภิปราย ผู้ส่งสาร อาจมีจำนวนมากกว่า 1 คน และผู้ส่งสารอาจมิได้ส่งสารในฐานะที่เป็นตัวของตัวเอง แต่อาจจะส่งสารในฐานะที่เป็นตัวแทนของหน่วยงาน หรือ สถาบันใดสถาบันหนึ่ง ส่วนในกระบวนการสื่อสารมวลชนผู้ส่งสารก็คือตัวแทนขององค์กรเกี่ยวกับการสื่อสารมวลชน ซึ่งนอกจากจะส่งสารในฐานะที่เป็นตัวของตัวเองแล้ว ก็ยังต้องมีความรับผิดชอบในฐานะที่เป็นตัวแทนของสถาบันการสื่อสารมวลชนนั้น ๆ ด้วย

แต่การเป็นผู้ส่งสารไม่ว่าจะในการสื่อสารประเภทและระดับใดก็ตาม ย่อมต้องมีบทบาทและหน้าที่ในการสื่อสารที่สำคัญ 4 ประการ²⁷ คือ

1. การมีวัตถุประสงค์ในการสื่อสารที่แจ่มชัด
2. การเป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจเพียงพอในเนื้อหาของเรื่องราวที่ตนจะสื่อสารกับผู้อื่น
3. การเป็นผู้มีความพยายามที่จะเข้าใจความสามารถและความพร้อมในการรับสารของผู้ที่ตนสื่อสารด้วย
4. การเป็นผู้รู้จักเลือกใช้วิธีการในการสื่อสารให้เหมาะสมกับเรื่อง โอกาสและผู้รับสารของตน

²⁷ ศุภรศม์ ฐิติกุลเจริญ, “บทที่ 4 องค์ประกอบของการสื่อสาร” **ทฤษฎีการสื่อสาร**, http://e-book.ram.edu/e-book/m/mc111/mc111_04_00.html. 2540, สืบค้นวันที่ 24 มีนาคม 2561.

สาร (Message) คือ เรื่องราวอันมีความหมายและแสดงออกมาโดยอาศัยภาษา หรือสัญลักษณ์ใด ๆ ก็ตามที่สามารถทำให้เกิดการรับรู้ร่วมกันได้ สารจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้ส่งสารเกิดความคิดขึ้น และต้องการจะส่งหรือถ่ายทอดความคิดนั้นไปสู่การรับรู้ของผู้อื่น (ผู้รับสาร) การส่งสารนั้น ก็โดยการที่ผู้ส่งสารแสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่างเพื่อแทนความคิดที่เกิดขึ้น พฤติกรรมที่ว่านี้ เช่น การพูด การเขียน การวาดการแสดงอาการหรือกิริยาอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ และพฤติกรรมในการแสดงออกซึ่งความคิดนี้ไม่ว่าจะด้วยวิธีการใด ๆ ก็ตาม ย่อมขึ้นอยู่กับทักษะของผู้กระทำทั้งสิ้น

ความสำคัญของสารที่ถูกส่งมาจากผู้ส่งสาร ก็คือ การทำหน้าที่เร้าให้ผู้รับสารเกิดการรับรู้ความหมายและมีปฏิกิริยาตอบสนอง การที่ผู้รับสารจะรับสารที่ถูกส่งมาในรูปของสัญลักษณ์ได้หรือไม่ขึ้น ขึ้นอยู่กับว่า ผู้รับสารมีทักษะในการรับสารมากหรือน้อย ซึ่งทักษะในการรับสารได้แก่ ความสามารถในการคิด พิจารณา ความเข้าใจทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน หากผู้รับสารแสดงพฤติกรรมการรับสาร ตรงกับพฤติกรรมของผู้ส่งสาร เช่น ฟังอ่าน ดู สังเกต แสดงว่าผู้รับสารมีทักษะในการรับสาร

สาร นั้น โดยทั่วไปประกอบด้วยส่วนสำคัญ 3 ประการ คือ

1. รหัสของสาร (message codes)
2. เนื้อหาของสาร (message content)
3. การจัดสาร (message treatment)

ช่องทางการสื่อสาร หรือ สื่อ ในการสื่อสารใด ๆ ก็ตาม ผู้ส่งสารย่อมต้องอาศัยช่องทางหรือสื่อให้ทำหน้าที่นำสารไปยังผู้รับสาร โดยทั่วไปแล้วสารที่ถูกผู้ส่งสารถ่ายทอดไปยังผู้รับสารจะเข้าไปสู่ระบบการรับรู้ของมนุษย์โดยผ่านประสาทสัมผัสทางใดทางหนึ่ง หรือหลายทาง ได้แก่ ทางการเห็น โดยประสาทตา ทางการได้ยิน โดยประสาทหูทางการได้กลิ่น โดยประสาทจมูก ทางการสัมผัส โดยประสาทกาย และทางการลิ้มรสโดยประสาทลิ้น ถ้าพิจารณาในแง่แล้ว การสื่อสารระหว่างบุคคล 2 คนที่อยู่ต่อหน้ากัน สารก็จะผ่านช่องทางเหล่านี้ไปสู่การรับรู้ของผู้กระทำการสื่อสารทั้ง 2 ฝ่าย แต่ในการสื่อสารสำหรับคนที่อยู่ห่างไกลกัน มนุษย์ไม่สามารถจะอาศัยทางติดต่อที่มนุษย์มีอยู่ได้ มนุษย์จึงได้สร้างสื่อขึ้นมาเป็นเครื่องช่วยให้การติดต่อระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสารมีความเป็นไปได้ มองในแง่ที่เราจะเห็นได้ว่า แม้คำว่า "ช่องทาง" และคำว่า "สื่อ" จะมีความหมายใกล้เคียงกัน และอาจใช้แทนกันได้ แต่แท้จริงแล้วคำทั้ง 2 มีความหมายแตกต่างกัน คำว่า "ช่องทาง" หมายถึงทางซึ่งทำให้ผู้ส่งสารกับผู้รับสารติดต่อกันได้ อันได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ส่วน "สื่อ" นั้น หมายถึงสื่อที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ได้แก่ อากาศ แสง เสียง ตลอดจนอุปกรณ์หรือเครื่องมือที่มนุษย์คิดขึ้น เพื่อใช้ติดต่อส่งสารไปถึงกันและกัน

การจัดแบ่งประเภทของสื่อที่มนุษย์ใช้ในการสื่อสารนั้น อาจแบ่งได้หลายแบบไม่มีข้อกำหนดที่แน่นอนตายตัว เช่น อาจแบ่งโดยใช้ลักษณะของสื่อเป็นเกณฑ์ หรืออาจแบ่งโดยใช้จำนวนและลักษณะของการเข้าถึงผู้รับสารเป็นเกณฑ์ก็ได้

ผู้รับสาร เป็นองค์ประกอบประการสุดท้ายในกระบวนการของการสื่อสารและเป็นองค์ประกอบสำคัญ ไม่ยิ่งหย่อนกว่าองค์ประกอบอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะการสื่อสารใด ๆ ก็ตามจะไม่สามารถประสบความสำเร็จได้เลยหรืออาจประสบความสำเร็จไม่เต็มที่ถ้าผู้รับสารไม่เข้าใจหน้าที่และบทบาทของตนเองที่มีต่อการสื่อสาร

ในกระบวนการสื่อสารนั้น ผู้รับสารมีบทบาทขั้นพื้นฐาน 2 ประการ คือ

1. การรู้ความหมายตามเรื่องราวที่ผู้ส่งสาร ส่งผ่านสื่ออย่างใดอย่างหนึ่งมา ถึงตน

2. การแสดงปฏิกิริยาตอบสนองต่อผู้ส่งสาร

ดังนั้น ในกระบวนการสื่อสารใด ๆ ก็ตาม การสื่อสารจะเกิดประสิทธิผลได้ก็ต่อเมื่อผู้รับสารได้พัฒนาตนเองให้เป็นผู้ที่มีทักษะในการสื่อสาร ได้แก่ การเป็นผู้ฟัง ผู้อ่าน ตลอดจนการเป็นผู้ที่สามารถคิดและรับรู้ความหมายได้ การมีทัศนคติที่ดีต่อผู้ส่งสาร ต่อเรื่องที่สื่อสาร ตลอดจนการเป็นผู้มีความพยายามในการรับสารและสามารถแสดงปฏิกิริยาตอบสนองต่อผู้ส่งสารทั้งนี้เพื่อให้การสื่อสารบรรลุเป้าหมายนั่นเอง

ในการพิจารณาองค์ประกอบทางด้านผู้ส่งสารและผู้รับสารนั้น ในความเป็นจริงแล้วทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร ก็คือ บุคคลอย่างน้อย 2 คน ที่มีบทบาทร่วมกันอยู่ในกระบวนการสื่อสาร ถ้าไม่มีผู้ส่งสาร และผู้รับสารแล้ว การสื่อสารก็จะเกิดขึ้นไม่ได้ หรือถ้ามีแต่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเพียงฝ่ายเดียวก็เช่นกัน การสื่อสารก็จะไม่เกิดขึ้น ข้อสำคัญ ก็คือ ในกระบวนการสื่อสารระหว่างบุคคลนั้น เราไม่อาจชี้ให้ตายตัวลงไปได้ว่า ใครเป็นผู้ส่งสาร และใครเป็นผู้รับสาร เพราะจริง ๆ แล้ว บุคคลที่ทำการสื่อสารโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในการสื่อสารแบบเผชิญหน้า (Face to Face) ระหว่างบุคคล 2 คน ทั้งสองคนต่างก็มีบทบาทเป็นทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร เกือบจะในเวลาเดียวกัน ซึ่งเราอาจเรียกได้ว่า ทั้ง 2 คน แสดงบทบาทในฐานะที่เป็นคู่ของการสื่อสาร ต่างก็ทำหน้าที่ในการเข้ารหัส ตีความ และถอดรหัสโดยสลับเปลี่ยนหมุนเวียนกันไปจนกว่าการสื่อสารจะบรรลุเป้าหมาย

จึงกล่าวได้ว่า ในกระบวนการสื่อสาร ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารประเภทใดหรือระดับใดก็ตาม นอกจากองค์ประกอบของการสื่อสารทั้ง 4 ประการที่กล่าวข้างต้นแล้ว ก็น่าจะมีองค์ประกอบเพิ่มเติมอีก 2 ประการ ที่จะทำให้กระบวนการติดต่อสื่อสารมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นองค์ประกอบทั้ง 2 ประการนี้ ก็คือ ปฏิกิริยาตอบกลับหรือปฏิกิริยาสะท้อนกลับ (feedback) และกรอบแห่งการอ้างอิง (Frame of reference) หรือสนามแห่งประสบการณ์ร่วม (Field of experience) ระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสารในกระบวนการสื่อสารนั้น ๆ ด้วย

2.3.4.2 องค์ประกอบการจัดการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้ หมายถึง กิจกรรมที่บุคคลได้ใช้ความรู้ของตนเองอย่างสร้างสรรค์ เพื่อสนับสนุนให้ผู้อื่นเกิดการเรียนรู้ และมีความสุข ดังนั้นการจัดการเรียนรู้จึงเป็นกิจกรรมในแง่มุมต่างๆ 4 ด้าน คือ (1) การจัดการหลักสูตร(Curriculum) (2) การจัดการเรียนการสอน(Instruction) (3) การวัดผล(Measuring) และ (4) การประเมินผลการเรียนรู้(Evaluation) หลังการเรียนการสอน ดังนั้น การจัดการความรู้จึงมีองค์ประกอบที่สำคัญ 2 ประการ คือ ผู้สอนกับ ผู้เรียน

ผู้สอน จำเป็นจะต้องศึกษาจากข้อมูลหลายประการ เพื่อนำมาช่วยเสริมสร้างการจัดการเรียนรู้ของตน และการเรียนรู้ของผู้เรียน การจัดการเรียนรู้ไม่ว่าระดับใด จะขึ้นอยู่กับ องค์ประกอบ 3 ประการดังต่อไปนี้

1. ผู้เรียน
2. บรรยากาศทางจิตวิทยาที่เอื้อต่อการเรียนรู้
3. ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียน บรรยากาศทางจิตวิทยาในชั้นเรียน

ผู้เรียน ธรรมชาติของผู้เรียนเป็นสิ่งที่ครูผู้สอนจะต้องคำนึงถึงเป็นอันดับแรก เกี่ยวกับความสามารถของสมอง ความถนัด ความสนใจ พัฒนาการทางร่างกาย อารมณ์และจิตใจ ความต้องการพื้นฐานหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ศักยภาพผู้เรียน

2.3.5 กระบวนการจัดการเรียนรู้

กระบวนการหรือรูปแบบการจัดการเรียนรู้ โดยทั่วไปจะจำแนกตามวิธีการจัดการเรียนรู้ได้ 3 กระบวนการหรือ 3 รูปแบบ ดังนี้²⁸

1. การถ่ายทอดความรู้ (Transmission Approach) เป็นการจัดการเรียนการสอนที่ใช้กันมานานเป้าหมายเพื่อสืบทอดความรู้ อารยะธรรม วัฒนธรรมประเพณี ทักษะฝีมือเพื่อให้คงอยู่ต่อไป ประกอบกับต้องการกำลังคนในระบบอุตสาหกรรมจึงเน้นความเก่ง คนเก่ง การถ่ายทอดใช้รูปแบบวิธีสอน (Teaching) การฝึกฝน (train) การกล่อมเกล่าให้เกิดศรัทธาและเชื่อฟัง(Tame) ครูจะเป็นศูนย์กลางการจัดการเรียนรู้ (Teacher Centered Development) สำนักไหน โรงเรียนไหน หรือครูคนไหนเก่ง นักเรียนจะหลั่งไหลไปเรียน เกิดการแข่งขันการเข้าเรียนในโรงเรียนดัง เป็นค่านิยมของสังคมมานาน

2. การสร้างองค์ความรู้ (Trans formational Approach) เป็นการจัดการเรียนรู้ที่คาดหวังว่าจะยกระดับศักยภาพของประชาชนให้พึ่งพาตนเองได้หลังจากที่พึ่งพาผู้อื่นโดยเฉพาะ

²⁸ วิทยา พัฒนเมธาดา, การจัดการเรียนรู้ (Learning Management),

<http://www.kansuksa.com/8/> สืบค้น เมื่อ 25 มีนาคม 2561.

เจ้าของกิจการ รัฐบาล ฯลฯ มานานจนเกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำและความยากจน การว่างงาน เกิดปัญหาสุขภาพ ฯลฯ โดยพยายามจะให้ผู้เรียนลดการเรียนรู้ที่ต้องพึ่งพาครู โรงเรียน หรือสถาบันไปสู่การพึ่งพาตนเองในการแสวงหาความรู้ โดยเน้นการเรียนรู้ผ่าน สื่อ (Media) นวัตกรรม (Innovation) และเทคโนโลยี (Technology) การเรียนรู้จะเน้นการเรียนรู้ด้วยตัวผู้เรียนเอง ภายใต้การอำนวยความสะดวกของครูผ่านสื่อและนวัตกรรมแต่อำนาจการจัดการยังเป็นอำนาจของครูแต่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีบทบาทและส่วนร่วมมากขึ้น

3. การพัฒนาองค์ความรู้ใหม่สู่ปัญญาวิวัฒน์ด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่หลากหลาย (Transactional Approach) ผลการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีสารสนเทศและดิจิทัลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์และวิถีชีวิตในศตวรรษที่ 21 เป็นอย่างยิ่งและรวดเร็ว ศักยภาพของประชาชนต้องได้รับการพัฒนาทักษะและวิถีการดำเนินชีวิตใหม่ ในสังคมแห่งชีวะคุณธรรม (Bio-Ethic) การศึกษาถึงเวลาต้องปรับเปลี่ยน มุมมอง วิธีคิด รูปแบบการให้การศึกษาแนวใหม่ ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้พัฒนาศักยภาพของตนสู่ขีดจำกัดของแต่ละบุคคล โดยเฉพาะผู้เรียนที่มีศักยภาพสูงเพื่อเป็นที่พึงของสังคมให้มีโอกาสเรียนรู้เต็มศักยภาพ โดยรูปแบบที่พัฒนานำเน้นการใช้ นวัตกรรมและเทคโนโลยีสู่สังคม 4.0

จึงกล่าวได้ว่า การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างถาวรของบุคคล อันเป็นผลมาจากประสบการณ์ในอดีต ทั้งจากการฝึกฝน การปฏิสัมพันธ์กับประสบการณ์รอบตัว และมีปริมาณองค์ความรู้ที่เพิ่มมากขึ้น

2.4 วิชาชีพช่างสิบหมู่

งานช่างสิบหมู่ กล่าวได้ว่า เป็นงานช่างประเภทประณีตศิลป์ และงานประเภทวิจิตรศิลป์ เป็นสำคัญ ทั้งนี้พึงทราบได้ในขั้นต้น โดยชื่อที่ขนานนามหมู่ช่างพวกนี้ ว่า “สิบป” คือ “ศิลป์” บรรดาช่างสิบหมู่ จัดว่าเป็นผู้มีฝีมือ ความสามารถ และชำนาญการในการสร้างสรรค์ “สิ่งดีของงาม” ที่เป็นศิลปกรรม เพื่อสนองความประสงค์ ของราชการในส่วนพระมหากษัตริย์ ในส่วนที่เนื่องด้วยการทำนุบำรุงพระศาสนา และ บริการแก่สังคม หรือ ผลงานที่ได้ สร้างให้เป็นผลสำเร็จ ด้วยฝีมือลายมือและความสามารถทั้งในเชิงประณีตศิลป์ และ วิจิตรศิลป์โดยแท้²⁹

ช่างสิบหมู่ หรือ บรรดาช่างทำการศิลปกรรมประเภทต่างๆ ซึ่งจะมีคำอธิบาย งานของช่างแต่ละหมู่ต่อไป ช่างเหล่านี้ จัดว่าเป็นกลุ่มบุคคล ที่มีความสำคัญในการสร้างสรรค์แบบแผนของรูปลักษณะ ศิลปะลักษณะ ขนบนิยม และ ประเพณีนิยมขึ้นในงานศิลปกรรมแต่ละประเภท บริการ

²⁹ ทรงเดช ทิพย์ทอง, อาจารย์ประจำสาขาวิชาพุทธศิลปกรรม วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย, สัมภาษณ์,

แก่สังคม สมัยนิยม และ ค่านิยมในหมู่คนทั่วไป ในสังคม มักได้รับการชี้นำ หรือ กำหนดขึ้นจากแบบแผนทางรูปลักษณะ ของงานศิลปกรรมที่บรรดาช่างต่างๆ สร้างสรรค์ แสดงออก และนำเสนอต่อสังคมแต่ละสมัย ช่างสิบหมู่แต่ละพวกๆ อาจดำเนินการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมด้วยวัสดุ ที่ต่างกัน ระเบียบวิธีสร้างงานที่ต่างกันก็ดี และ เนื้อหาสาระที่นำเสนอต่างๆ กันก็ดี แต่มีประเด็นหนึ่งที่ควรพิจารณา คือ สาระสำคัญทางด้าน “รูปลักษณะ” ที่บรรดาช่างใช้เป็น “สื่อ” แสดงออกความนึกคิด นึกเห็นให้ปรากฏเป็น “รูปธรรม” จะได้รับการแสดงออกด้วย “รูปลักษณะ” เป็นไปตาม “ชนบ และ ประเพณีนิยม” ตามๆ กันไปทั้งสิ้น

“รูปลักษณะ” ของงานช่างสิบหมู่ฯ นี้ ยังมีประเด็นที่สำคัญ ซึ่งควรอธิบายต่อไปอีกประเด็นหนึ่ง คือ คติความเชื่อ หรือ ประเพณีนิยมเนื่องด้วยรูปแบบ และ ลักษณะของรูปแบบ ซึ่งแสดงออกในงานช่างสิบหมู่ ประเภทต่างๆ ซึ่งพึงสังเกต เห็นได้จากรูปลักษณะของรูปแบบ ภาพมนุษย์ ภาพสัตว์ ภาพไม้ใบ และไม้ดอก ภาพภูเขา และพื้นน้ำ ภาพปราสาท และบ้านเรือน เป็นต้น ล้วนแต่เป็นรูปลักษณะ ที่ได้รับการสร้างสรรค์ขึ้นตามคติความเชื่อหรือ ประเพณีนิยมเป็นข้อกำหนด โดยถือการสร้างรูปลักษณะขึ้นใหม่ (re form) จากรูปลักษณะเป็นปรกติตามธรรมชาติ (natural form) เป็นต้นแบบแห่งความสนใจ (source of inspiration) ให้เกิดการสร้างสรรค์ (created) อันประกอบไปด้วยรูปลักษณะเหนือความเป็นจริงตามธรรมชาติ และ ความงามตามอุดมคติ (ideal) หรือ ประเพณีนิยม (traditional) แห่งสังคมไทย ดังนี้ รูปลักษณะของสรรพสิ่งทั้งหลาย ที่ได้รับการสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ เช่น รูปลักษณะประเภทลวดลาย ภาพมนุษย์ ภาพสัตว์ ภาพต้นไม้ และเขามอ ภาพบ้านเมือง เป็นต้น แล้วถ่ายทอดลงไว้ ในงานศิลปกรรมต่างๆ เป็นต้น งานเขียนภาพ งานปั้น งานแกะ งานสลัก ฯลฯ จึงเป็นแต่รูปลักษณะที่เป็น “รูปแบบประดิษฐ์” (invented form) และ เป็นรูปลักษณะที่เป็นไปตามคติความเชื่อ หรือ ประเพณีนิยมตามระบบ “อุดมคตินิยม” (idealism) โดยแท้

อนึ่ง งานศิลปกรรม ที่ได้รับการสร้างขึ้นบริการแก่สังคมไทย ที่มีมาแต่อดีตสมัย และ ในภายหลังเป็นลำดับ มานี้ก็ล้วนแต่ได้ใช้รูปลักษณะ ที่เป็นรูปแบบประดิษฐ์ ตามระบบอุดมคตินิยมตามกล่าวนี้นี้ ดังนี้ ศิลปกรรม ที่ได้รับการ สร้างขึ้นโดยเฉพาะ บรรดาช่างสิบหมู่ก็ดี ช่างหลวง ช่างเชลยศักดิ์ พระภิกษุช่างก็ดี จึงได้รับการขนานนามเรียกชื่อว่า “ศิลปกรรมแบบไทยประเพณี” (Thai Traditional Art)

งานของช่างสิบหมู่ หรือ งานช่างในกรมช่างสิบหมู่เดิม ลำดับตามความสำคัญของหมู่ช่างในทำเนียบที่เป็นมาแต่อดีต มีช่างต่างๆ จัดลำดับขึ้นไว้ดังนี้

1. ช่างเขียน 2. ช่างปั้น 3. ช่างแกะ 4. ช่างสลัก 5. ช่างหล่อ
6. ช่างกลึง 7. ช่างหุ่่น 8. ช่างรัก 9. ช่างบุ 10. ช่างปูน

ช่างสิบหมู่แต่ละหมู่ ย่อมมีแบบฉบับในการใช้วัสดุ เครื่องมือ อุปกรณ์ ระเบียบวิธีทำงาน และ กลวิธีในการสร้าง สรรค์งานศิลปกรรมแต่ละประเภทๆ แตกต่างกันไป และ เป็นไปเฉพาะ

หมู่หนึ่ง ๆ ซึ่งสาระของงานช่างสิบหมู่ที่ว่านี้ มีดังนี้³⁰

1. ช่างเขียน คือ บุคคลที่มีฝีมือ และ ความสามารถกระทำการช่าง ในทางวาดเขียน และ ระบายสี ให้เกิดเป็นลวดลาย หรือ รูปภาพต่างๆ ได้อย่างงดงาม เป็นที่พิศวง และ เป็นสิ่งน่าพิงตา พอใจแก่ผู้ได้พบเห็น

ช่างเขียนแต่โบราณ หรือ แต่ละพื้นถิ่นสยามประเทศ ได้มีคำเรียกต่างกันไป อาทิ ช่างแต้ม ช่างเขียนสี น้ำกาว ช่างเขียนลายรดน้ำ เป็นต้น

ในบรรดาช่างประเภทต่างๆ ในหมวดช่างสิบหมู่ด้วยกัน ช่างเขียน จัดว่าเป็นช่างที่มีความสำคัญยิ่งกว่าช่าง หมู่ใดๆ ทั้งนี้ เนื่องจากการวาดเขียน และ การเขียนระบายสี เป็นที่ยอมรับนับถือว่า เป็นสื่อที่มีศักยภาพยิ่ง สำหรับ ถ่ายทอดความคิดสร้างสรรค์ออกมา ให้ปรากฏในลักษณะรูปธรรมที่ชัดเจน สามารถใช้เป็นต้นแบบ นำไปสร้างสิ่งต่างๆ ได้ต้องตามความประสงค์ หรือ เป็นต้นแบบที่มีความสำเร็จ และ มีคุณค่าเฉพาะในตัวชิ้นงานนั้นโดยตรง ดังมีหลักฐาน เป็นที่ปรากฏ โดยสำนวนภาษาในหมู่ช่างไทยแต่ก่อนพูดติดปากต่อๆ กันมาว่า “ช่างกลึงฟุ้งช่างชัก ช่างสลักแบบอย่าง ฟุ้งช่างเขียน ช่างติ และช่างเตียน ดันตะบึงไม่ฟุ้งใคร”

อนึ่ง ช่างเขียน หรือ สาระสำคัญของวิชาช่างเขียน ยังได้รับความนับถือว่า เป็นหลักใหญ่ที่มีความสำคัญ กว่าวิชาการช่างศิลปะแบบไทยประเพณีทั้งหลาย ดังจะเห็นได้ว่า ในโอกาสที่ประกอบพิธีไหว้ครูช่างประจำปี และ มีการรับผู้เข้ามาสอบตัว เป็นศิษย์ใหม่ในสำนักช่างนั้นๆ บุคคลผู้เป็นครูช่าง หัวหน้าสำนักช่าง หรือ เจ้าพิธีไหว้ครูจะทำ การ “ครอบ” หรือ “ประสิทธิประสาท” ให้ผู้ที่เข้าเป็นศิษย์ใหม่ ให้เป็นผู้ได้รับวิชา และ การฝึกหัดเป็นช่างต่อไป ได้ทำการ “ครอบ” แก่ศิษย์ใหม่ เป็นปฐมก็คือวิชาช่างเขียน โดยผู้ครอบ จับมือศิษย์ใหม่ให้เขียนลายหรือรูปภาพตามรอยเส้นลายมือของครูเป็นประเดิม

งานของช่างเขียน ซึ่งเป็นงานที่มีความสำคัญยิ่ง ในงานช่างสิบหมู่นั้น มีงานด้านการเขียน วาด เขียนระบายสี และ เขียนน้ำยาชนิดต่างๆ อยู่หลายอย่างหลายชนิด

2. ช่างปั้น ช่างปั้นจะมีความสัมพันธ์กับช่างปูนช่างหล่อเป็นอย่างมากและผลงานช่างปั้น ก็มักจะออกมาในรูปของผลงานของช่างทั้ง 2 หมู่ของช่างปั้นจึงประกอบไปด้วยช่างขึ้นรูป ช่างขึ้นรูป และช่างหุ่น ช่างปั้น คือ บุคคลประเภทหนึ่ง ที่มีทั้งฝีมือ และ ความสามารถเป็นช่าง อาจกระทำการประมวลวัสดุต่างๆ อาทิ ดิน ปูน ขี้ผึ้ง อย่างใดอย่างหนึ่ง มาประกอบเข้าด้วยกัน สร้างเป็นรูปทรงที่มีศิลปะลักษณะ พร้อมอยู่ในรูปวัตถุที่ได้สร้าง ขึ้นนั้นได้เป็นอย่างดี และ มีคุณค่าในทางศิลปกรรม

³⁰ กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย, รายงานสรุปผลการดำเนินงานช่างสิบหมู่ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย, (เชียงราย : สำนักงานกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย, 2559), หน้า 3-5

งานปั้น และ ช่างผู้ทำงานปั้นนี้ เมื่อสมัยโบราณที่ล่องๆ ไปนั้นเรียกว่า “งานปั้น” และ “ช่างปั้น” แต่ในปัจจุบัน “งานปั้น” เปลี่ยนไปเป็น “ประติมากรรม” ซึ่งมีนัยว่า มาแต่คำภาษาบาลีว่า ปฏิมากम्म หรือในภาษาสันสกฤตว่า ประติมากรรม ส่วนคำว่า “ช่างปั้น” ก็ได้รับความนิยม เรียกว่า “ประติมากร”

ช่างปั้น อาจกล่าวได้ว่า เป็นช่างที่มีความสำคัญ จัดอยู่ในลำดับรองถัดลงมาแต่ช่างเขียน ความสำคัญของงานปั้น และ ช่างปั้น จึงเป็นรองงานเขียน และ ช่างเขียน กระนั้นก็ดี ช่างปั้น และ งานปั้นก็ยังมีความสำคัญ หรือ มีอิทธิพล เหนืองานช่างประเภทอื่นอยู่หลายประเภทด้วยกัน ทั้งนี้ เนื่องด้วยงานช่างบางประเภท ต้องอาศัยวิธีการบางอย่าง ของช่างปั้นนำไปเป็นแบบ ดำเนินการ ทำงานช่างประเภทนั้นๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปได้

งานปั้นอย่างไทย หรือ งานปั้นแบบไทยประเพณี มักเป็นงานปั้นที่มีรูปลักษณะ โนมไปในรูปแบบที่เป็นลักษณะ รูปประติมากรรม หรือ ที่เรียกว่า อุดมคตินิยม ตามคติความเชื่อในหมู่คนส่วนมากแต่อดีต เนื่องด้วยเป็นงานศิลปกรรม ที่ได้รับการจัดให้มีขึ้น สำหรับหน้าที่ประโยชน์ใช้สอย และ สร้างเสริมความสำคัญแก่ถาวรวัตถุ และถาวรสถานทั้งใน ฝ่ายศาสนจักร และ ฝ่ายอาณาจักรซึ่งมีคตินิยม รูปแบบที่เป็นลักษณะ “บุคลาธิษฐาน” เป็นสำคัญ

งานปั้นแบบไทยประเพณี ที่บรรดาช่างปั้นแต่อดีต ได้สร้างสรรค์ขึ้นไว้นั้น มีอยู่ด้วยกันหลายประเภท งานปั้น แต่ละประเภทยังประกอบารขึ้นเป็นงานปั้น ด้วยวิธีการ และ กระบวนการต่างๆ กัน ซึ่งขั้นตอนการทำงานของช่างปั้น และ งานปั้นประเภทต่างๆ

3. ช่างแกะ เป็นช่างประเภทหนึ่ง ในจำพวกช่างสิบหมู่ จัดเป็นผู้ที่มีความสามารถ และ ฝีมือในการช่าง อาจทำการสร้างสรรค์รูปลักษณะ ที่ประกอบไปด้วยศิลปลักษณะ ประเภทลวดลาย หรือ รูปภาพให้ปรากฏขึ้นด้วยวิธีการ “แกะ”

คำว่า “แกะ” ซึ่งเป็นวิธีการทำงานของช่างแกะ หมายถึง การสร้างทำให้เกิดเป็นลวดลาย หรือ รูปภาพขึ้น ด้วยวิธีใช้เครื่องมือ ที่เรียกว่า “มีดแกะ” แกะ แคะ ควัก ไปตามวิธีการของช่างประเภทนี้

งานของช่างแกะ มักจะเป็นงานขนาดเล็ก เป็นของที่ต้องการความละเอียดประณีตมาก และมีลักษณะ ศิลปภัณฑ์ที่ได้ใช้วัสดุต่างๆ เช่น ไม้ งามาช้าง หิน มัน เผือก ฟักทอง เป็นสื่อสำหรับถ่ายทอดความคิด ความเชื่อ ความงาม และ ความสามารถของฝีมือช่างแกะให้ปรากฏ งานของช่างแกะ อาจแสดงออกรูปลักษณะในลักษณะงานแกะลอยตัว งานแกะกึ่งพื้นราบ และ งานแกะพื้นราบ และ งานแกะเส้นเป็นร่องในพื้น

ประเภทของงานแกะ อาจแบ่งออกตามวัสดุที่นำมาใช้ทำเป็นสื่อทางการแกะ เป็นสองประเภท คือ งานแกะเครื่องสด และ งานแกะเครื่องวัตถุถาวร

4. ช่างสลัก เป็นช่างประเภทหนึ่ง ในจำพวกช่างสิบหมู่ เป็นผู้มีความสามารถ และฝีมือในการช่างทำลวดลาย หรือรูปภาพต่างๆ ขึ้นด้วยวิธีการที่เรียกว่า “สลัก” คำว่า “สลัก” อาจเรียกว่า จำหลัก หรือ ฉลักก็มี เป็นวิธีการของช่าง ทำให้เป็นลวดลาย หรือรูปภาพ โดยวิธีใช้ “สิ่ว” เจาะเป็นต้น

งานของช่างสลัก เป็นไปในลักษณะศิลปภัณฑ์ ที่ทำขึ้นด้วยการใช้วัสดุเหล่านี้ คือ ไม้ หิน หนัง กระดาษ เป็นสื่อสำหรับถ่ายทอดความคิด ความเชื่อ ความงาม และ ความสามารถของฝีมือ ให้ปรากฏอาจแสดงออกเป็น รูปลักษณะด้วยลักษณะเป็นงานสลักรูปลอยตัว งานสลักรูปกึ่งลอยตัว งานสลักรูปกึ่งพื้นราบ และ งานสลักรูปบนพื้น ราบ เป็นมาเช่นนี้โดยลำดับแต่โบราณกาล

งานของช่างสลัก และ วิธีการของช่างสลัก ที่เป็นมาตามแบบแผน ซึ่งเป็นขนบนิยมและอย่างโบราณวิธี การสลัก นั้นมีอยู่ด้วยกันหลายประเภท และ ต่างวิธีในการปฏิบัติงาน ซึ่งแตกต่างกันออกไปบ้างเล็กน้อย เป็นความรู้ที่จัดเป็นภูมิปัญญา ในด้านการสร้างสรรค์งานศิลปกรรม แบบไทย ประเพณีอย่างสำคัญสาขาหนึ่ง งานสลักต่างๆ

5. ช่างหล่อ เป็นช่างสร้างศิลปกรรมประเภทวิจิตรศิลป์ งานของช่างหล่อ เป็นงานที่เกี่ยวข้องกัน กับงานปั้น ช่างหล่อจำนวนไม่น้อย มักเป็นผู้ที่มีความสามารถในการปั้นอยู่ด้วย หรือไม่ก็เป็นทั้งช่างปั้น และช่างหล่ออยู่ในคน เดียวกัน ทั้งนี้เนื่องด้วยงานปั้น ที่เป็นประติมากรรมแบบไทย ประเพณี เป็นต้นว่า พระพุทธรูปปฏิมากร เทวปฏิมากร รูปฉลองพระองค์ พระมหากษัตริย์ ฯลฯ เมื่อจะทำเป็นรูปอย่างโลหะหล่อ ก็จะต้องจัดการปั้นหุ่นรูปนั้นๆ ขึ้นเสียก่อน ด้วยขี้ผึ้ง แล้วจึงทำการเปลี่ยนสภาพรูปหุ่นนั้น แปรไปเป็นรูปโลหะหล่อ ซึ่งกระบวนการแต่ละขั้นตอน ของงานประเภทนี้ ย่อมมีความสัมพันธ์แก่กันและกันทุกขั้นตอน ดังนี้ ช่างหล่อจึงมักเป็นช่างปั้นอยู่ในตัวเป็นขนบนิยม เช่นนี้มาแต่โบราณ

งานหล่อ ที่เป็นงานของช่างในจำพวกช่างสิบหมู่ นี้ หมายถึงการสร้างงานประติมากรรม หรือ รูปปฏิมากรรม ให้มีขึ้นด้วยการหลอมโลหะ ให้ละลายเป็นของเหลว แล้วเทเทรอกเข้าไปในแม่พิมพ์ที่ได้จัดทำขึ้น บังคับให้โลหะเหลวขังอยู่ในนั้น เมื่อโลหะคลายความร้อน และ คืบตัวแข็งดังเดิม ก็จะเป็นรูปทรงตามแม่พิมพ์นั้น บังคับให้เป็นไป พอแกะ หรือ ทำลายแม่พิมพ์ออกหมด ก็จะได้รูปโลหะหล่อ ตามรูปต้นแบบ หรือ รูปหุ่นที่ได้ทำขึ้นเป็นแบบก่อนที่จะถ่ายทอดทำแม่พิมพ์ หรือ ทำแม่พิมพ์ขึ้นหุ้มหุ่นนั้น

งานช่างหล่อ หรือ งานหล่อโลหะ ด้วยวิธี และกระบวนการที่เป็นขนบนิยมอย่างโบราณวิธี มีชื่อเรียกโดยเฉพาะว่า วิธีหล่อโลหะอย่างสูญขี้ผึ้ง (Lost Wax Process) เป็นวิธีหล่อโลหะวิธีหนึ่ง งานของช่างหล่อโลหะ มักแบ่งงานเป็น 2 ตอนด้วยกัน คือ การขึ้นหุ่นตอนหนึ่ง กับการหล่อโลหะอีกตอนหนึ่ง

6. ช่างกลึง เป็นช่างฝีมือประเภทหนึ่ง ในจำพวกช่างสิบหมู่ งานช่างของช่างประเภทนี้ คือ การสร้างทำสิ่งของ บางสิ่งขึ้นจากวัสดุธรรมชาติ โดยวิธีการกลึง เป็นรูปทรงต่างๆ มีรูปลักษณะที่ประกอบด้วยศิลปลักษณะ เป็นงานสร้าง ทำเครื่องอุปโภค และ เครื่องสำหรับประดับตกแต่งซึ่งโดยมากเป็น ลักษณะทรงกลม ทรงกระบอก หรือรูปทรงกรวย กลม จัดเป็นงานประณีตศิลปะอีกประเภทหนึ่ง งานกลึง และ วิธีการกลึงของช่างกลึง ที่เป็นศิลปกรรมแบบไทยประเพณี มีขั้นตอน และ วิธีการเป็นลำดับไป ดังนี้

วัสดุสำหรับงานกลึง ในอดีตได้นำมาใช้ทำการกลึง ด้วยโบราณวิธีกลึงที่ยังคงอยู่ให้เห็นได้ ได้แก่ ไม้ งาช้าง เขาสัตว์บางชนิด เช่น เขาวัว เขาควายเป็นต้น เครื่องมือและอุปกรณ์สำหรับงานกลึง มีดังรายการต่อไปนี้ ส่วกลึง ส่วหน้าต่างๆ ไม้กางเขนแบบเขาควายเป็นสำหรับสอบขนาด เลื่อย บิหล่า เครื่องเจาะชนิดหนึ่ง เครื่องกลึง

7. ช่างหุ่น เป็นช่างฝีมือพวกหนึ่ง ในจำพวกช่างสิบหมู่ ช่างหุ่นนี้ ทำการช่างในด้าน การสร้างรูปต่างๆ ที่ประกอบ ไปด้วยศิลปลักษณะนานาชนิด ที่เป็นลักษณะรูปจำลอง แทนสิ่งที่เป็นจริงพวกหนึ่ง กับได้ทำสิ่งที่ใช้เป็นหุ่นโครงร่าง ของสิ่งที่ใช้เป็นหุ่นโครงร่าง ของสิ่งที่จะทำการ ตกแต่งรูปทรงให้สมบูรณ์ และสวยงามต่อไป

งานของช่างหุ่น ที่เป็นมาโดยขนบนิยม ในการศิลปกรรมแบบไทยประเพณี อาจจำแนก ออกตามลักษณะของ งานช่างหุ่นได้เป็น 3 ลักษณะงานด้วยกัน คือ ช่างหุ่นตัวอย่าง ช่างหุ่นรูป และ ช่างผูกหุ่น

8. ช่างรัก คำว่า “ช่างรัก” เป็นคำเรียกช่างประเภทหนึ่ง ซึ่งอาศัย “รัก” เป็นวัตถุดิบปัจจัย สำคัญ สำหรับประกอบงานศิลปกรรม เนื่องด้วยการตกแต่งที่ลักษณะของงานเป็นไปในลักษณะ ประณีตศิลป์ หรือมณฑนศิลป์ เป็นต้น

รัก หรือ ยางรัก มีคุณลักษณะเป็นยางเหนียว สามารถเกาะจับพื้นของสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ ประสงค์จะทำ หรือถมทับ หรือเคลือบผิวได้ดี มีคุณสมบัติที่ทำให้ผิวพื้นซึ่งทา หรือ เคลือบรัก เป็นผิวมันภายหลังรักแห้งสนิท มีคุณภาพคงทนต่อความร้อน ความชื้น กรด หรือด่างอ่อนๆ และยัง เป็นวัสดุที่ใช้เชื่อมสมุก หรือ สีสเข้าด้วยกัน เชื่อมระหว่างผิวพื้นกับวัสดุ สำหรับตกแต่ง เช่น กระดาษสี เปลือกหอย และยังใช้ผสมสีเข้าด้วยกันมาแต่โบราณกาล งานศิลปกรรมที่ประกอบด้วยรัก ลักษณะใด ลักษณะหนึ่งตามที่กล่าวมานี้ เรียกว่า “เครื่องรัก” หรือ “งานเครื่องรัก”

“รัก” เป็นชื่อยางไม้ชนิดหนึ่ง เป็นวัสดุที่ได้จาก “ต้นรัก” [lac tree (ภาษาพฤกษศาสตร์; *melanorrhoea usitata*)] คือ ต้นไม้ยืนต้นขนาดย่อม การนำยางรักจากต้นรักมาใช้ ทำด้วยการกรีด หรือ สับด้วยมีดที่ลำต้นรัก ให้เป็นรอยยาวๆ ยางรักจะไหลออกมาตามรอยที่กรีด หรือสับนั้น นำ ภาชนะเขี่ยรองรับน้ำยางรักเป็นคร่าวๆ เก็บรวบรวมไว้ ใช้งานตามขนาดที่ต้องการ ยางรักนี้บางแห่ง

เรียกว่า “น้ำเกลี้ยง” หรือ “รักน้ำเกลี้ยง” ก็มี “รัก หรือ ยารัก” แต่ละชนิดที่ช่างรัก ใช้ประกอบงานเครื่องรัก มีคุณลักษณะดังนี้

1) รักดิบ คือ ยารักสด ที่ได้จากการกรีด หรือ สับจากต้นรัก ลักษณะเป็นของเหลวสีขาว เมื่อทิ้งไว้สักระยะหนึ่งจะ เปลี่ยนเป็นสีน้ำตาล และ จะกลายเป็นสีน้ำตาลไหม้ รักดิบนี้ จะต้องผ่านการกรองให้ปราศจากสิ่งสกปรกปะปน และจะต้องได้รับการขับน้ำที่เจืออยู่ตามธรรมชาติ ในยาง ให้ระเหยออกตามสมควรก่อน จึงนำไปใช้ประกอบงานเครื่องรัก

2) รักน้ำเกลี้ยง คือ รักดิบที่ผ่านการกรอง และ ได้รับการขับน้ำเรียบร้อยแล้ว เป็นน้ำยารักบริสุทธิ์ จึงเรียกว่า “รักน้ำเกลี้ยง” เป็นวัสดุพื้นฐาน ในการประกอบงานเครื่องรักชนิดต่างๆ เช่น ผสมสมุก ถมพื้นทาผิว

3) รักสมุก คือ รักน้ำเกลี้ยงผสมกับ “สมุก” มีลักษณะเป็นของเหลวค่อนข้างข้น ใช้สำหรับอุดแนวทางลงพื้น และ ถมพื้น

4) รักเกลี้ยง คือ รักน้ำเกลี้ยงผสมกับสมุกถ่านใบตองแห้งป่น บางที่เรียกว่า “สมุกดิบ” ใช้เฉพาะงาน อุดรูยาร่อง ยาแนวบนพื้นก่อนทารัก สำหรับปิดทองคำเปลว

5) รักเซ็ด คือ รักน้ำเกลี้ยง นำมาเคี่ยวบนไฟอ่อนๆ เพื่อไล่น้ำให้ระเหยออกมากที่สุด จนได้เนื้อรักข้น และเหนียว จัด สำหรับใช้แตะ ทา หรือ เซ็ดลงบนพื้นแต่บางๆ เพื่อปิดทองคำเปลว หรือทำชักเงาผิวหน้างานเครื่องรัก

6) รักใส คือ รักน้ำเกลี้ยงที่ผ่านกรรมวิธีสกัดให้ใสอ่อนจาง และเนื้อโปร่งใสมากกว่ารักน้ำเกลี้ยง สำหรับใช้ผสม สีต่างๆ ให้เป็นรักสี

รักแต่ละชนิดดังที่ได้แนะนำให้ทราบนี้ ล้วนมีที่มาจาก “รักดิบ” อยู่ด้วยกันทั้งสิ้น รักแต่ละชนิดจะมีคุณภาพ มากหรือน้อยก็ดี นำมาประกอบงานเครื่องรักแล้วจะได้งานที่ดี มีความคงทนถาวรเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับคุณสมบัติ พื้นฐานของรักดิบ ที่ช่างรักรู้จักเลือกรักดิบ ที่มีคุณภาพดีมาใช้

9. ช่างบุ เป็นช่างฝีมือประเภทหนึ่ง ในจำพวกช่างสิบหมู่ ได้ใช้ฝีมือทำการช่าง ในลักษณะ ตกแต่งผิวภายนอก ของงานประเพณีศิลปภัณฑ์ ครุภัณฑ์ และ สถาปัตยกรรมบางลักษณะด้วยงานบุ ให้มีคุณค่าสวยงาม และมั่งคั่งถาวร

คำว่า “บุ” เป็นคำกริยาอย่างหนึ่ง หมายถึง การเอาของบางๆ หรือ อีกนัยหนึ่งคือ การตีให้เข้ารูป เช่น บุชั้นทองลงหิน เป็นต้น ช่างบุ ที่เป็นช่างหลวง อยู่ในจำพวกช่างสิบหมู่ มาแต่โบราณกาล คือ ช่างประเภทที่ทำการบุโลหะ ให้แผ่ออกเป็นแผ่นบางๆ แล้วนำไปหุ้มคลุมปิดเข้ากับ “หุ่น” ชนิดต่างๆ เพื่อปิดประดับทำเป็นผิวภายนอกของ “หุ่น” ที่ทำขึ้นด้วยวัตถุต่างๆ เช่น ไม้ ปูน โลหะ หิน เป็นต้น ให้เกิดความงาม มีคุณค่า และ ความคงทนถาวรอยู่ได้นานปี

งานบุโลหะ ทำขึ้นสำหรับหุ้มห่อปิดคลุมหุ่นชนิดต่างๆ อาจทำแก่สิ่งที่เรียกว่าหุ่นขนาดย่อมๆ ไปจนกระทั่งทำ แก่หุ่นขนาดใหญ่มาก ดังตัวอย่างงานบุในแต่ละสมัยต่อไปนี้

เมื่อสมัยสุโขทัย มีความในจารึกบนหลักศิลาบางหลักระบุเรื่อง การตีโลหะแผ่เป็นแผ่น แล้วบุหุ้มพระพุทธรูปมีการอยู่หลายความ หลายแห่งด้วยกัน เป็นต้นว่า จารึกศิลาวัดช้างล้อม ระบุความว่า

“...จึงมาเอาสร้อยทองแถวหนึ่งตีโลหะพอกพระเจ้า...”

สมัยล้านนา มีความว่า ต้องการช่างบุนี้บันทึกเอาไว้ในตำนาน การสถาปนาศาสนสถานสำคัญมีความตอน หนึ่งใน ชินกาลมาลีปกรณ์ ว่าด้วยการบุโลหะหุ้มพระมหาเจดีย์ ณ วัดเจดีย์หลวงกลางเมืองเชียงใหม่ เมื่อรัชกาล พระเจ้าติโลกราช

ต่อมาถึงสมัยอยุธยา พระพุทธรูปมีการจำนวนไม่น้อย ที่ได้รับการสถาปนาขึ้นในช่วงสมัยอันยาวนาน ถึง 400 ปี ก็ได้รับความนิยม ใช้โลหะมีค่าหุ้มห่อหุ้มองค์พระให้สวยงาม และมีคุณค่าเพิ่มขึ้น พระพุทธรูปสำคัญองค์หนึ่ง ได้รับการบุด้วยทองคำ คือ พระพุทธรูปมาพระศรีสรรเพชญ์

ครั้นมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ การช่างบุ ยังได้รับการผดุงรักษาให้มีอยู่ต่อมาในหมู่ช่างหลวงจำพวกช่างสิบหมู่ ได้ทำการบุโลหะ เป็นเครื่องประดับตกแต่งต่างๆ เช่น บุโลหะประดับฐานเบญจบุทำพระลอบประกอบพระโกศ บุธารพระกร บุฝักพระแสง ฝักดาบ และมีงานบุโลหะขึ้นสำคัญยิ่งขึ้นหนึ่ง คือ บุชบกที่ประดิษฐานพระพุทธรูปมหาณีนรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง เป็นบุชบกที่ทำโครงสร้างด้วยไม้ แล้วบุหุ้มด้วยทองคำทั้งองค์ ซึ่งได้มีการบันทึกไว้ในจดหมายเหตุการปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีความบอกลักษณะบุชบก ไว้ว่า

“...และพระมหาบุชบกนั้น ย่อเหลี่ยมไม้สิบสอง สูงแปดคืบคืบแผ่สุวรรณธรรมชาติ หุ้มคงแต่เชิงฐานปัทมขึ้น ไปถึงสุดยอด”

10. ช่างปูน เป็นช่างประเภทหนึ่ง ในจำพวกช่างสิบหมู่ งานของช่างปูน เป็นงานสร้าง ทำอาคารสถานชนิดเครื่องก่อ ประเภท เจดีย์สถาน และศาสนสถานต่างๆ เช่น พระสถูปเจดีย์ พระพุทธรูปรางค์เจดีย์ พระอุโบสถ พระวิหาร ฐานชุกชี ชุ่มคูหา กับได้ทำพระมหาปราสาท พระราชมณเฑียรแท่นฐาน เกยราชยาน ประตู เครื่องยอดต่างๆ ใบเสมา กำแพงและป้อมปราการ เป็นต้น และ งานของช่างปูนยังเนื่องด้วยการปั้นปูนอีกด้วย

งานปูน จัดเป็นงานช่างเก่าแก่จำพวกหนึ่งในสยามประเทศนี้ ทั้งนี้พึงเห็นได้จากซากโบราณสถานประเภท เจดีย์สถาน ชนิดเครื่องก่ออิฐถือปูน ทำลวดบัวประกอบส่วนต่างๆ อย่างประณีตแสดงฝีมือ และความสามารถช่างปูน ขั้นสูง แต่ทว่าหลักฐานความเป็นมา ของช่างปูนรุ่นเก่าๆ นั้นไม่สู้มีหลักฐานสิ่งอื่นๆ แสดงให้ทราบได้ว่าเป็นช่างพวกใดเป็นผู้สร้างทำ นอกเสียจากรูปแบบที่แสดงฝีมือลายมือฝากไว้เท่านั้น งานปูน หรือ งานช่างปูนแต่สมัยก่อน มีชื่อเรียกเป็นคำเก่า อีกอย่าง

หนึ่งว่า “สะต่ายปูน” งานของช่างปูน อาจจำแนก ลักษณะงานของช่างปูนออกได้เป็น 2 ลักษณะด้วยกันคือ

1) ช่างปูนงานก่อ ช่างปูนจำพวกนี้ ทำงานในลักษณะการก่อวัสดุชนิดต่างๆ เช่น อิฐ หิน ศิลาแลง เป็นต้น ขึ้นเป็นรูปทรงสิ่งต่างๆ ตั้งแต่ขนาดเล็ก เช่น ก่อเขมอขึ้นอ่าง ไปจนกระทั่งก่อพระสถูปเจดีย์ ก่อพระพุทธรูปรางค์เจดีย์ หรือ ได้ทำการในด้านบูรณปฏิสังขรณ์ เครื่องหิน เครื่องอิฐก่อที่ชำรุดให้คืนดีขึ้นดังเดิม

2) ช่างปูนงานลวดบัว ช่างปูนจำพวกนี้ ทำงานในลักษณะการถือปูน ทำผิวเป็นลวดบัวแบบต่างๆ เช่น บัวคว่ำ บัวหงาย บัวหลังเจียด บัวปากปลิง บัวลูกแก้ว บัวอกไก่ สำหรับประกอบทำฐานลักษณะต่างๆ เป็นต้นว่า ฐานเชิงบาตร ฐานเท้าสิงห์ ฐานปัทม์ ฐานเฉียง ฐานบัวจกกล ฯลฯ หรือทำการถือปูนจับเหลี่ยมเสาแบบต่างๆ คือ เสาแปดเหลี่ยม เสาย่อมุมไม้สิบสอง เสากลม เป็นต้น

งานปูน ที่เป็นงานในหน้าที่ของช่างปูนดังกล่าว มีวัตถุประสงค์สำคัญสำหรับงาน คือ ปูน ซึ่งช่างปูนได้ใช้ในงาน ก่อ ฉาบ และ ถือปูนเป็นสิ่งต่างๆ มาแต่โบราณ การผสมปูนนี้ ช่างปูน บางคนได้ผสมเนื้อปูน ให้มีคุณภาพเหนียว และ คงทนถาวรอยู่ได้นานปี บางคนใช้กระดาชฟางบ้าง หัวบุบูกหัวกลอยบ้าง แม้หัวตันกระดาช ก็ใช้ตำผสมเข้ากับเนื้อปูน เพื่อช่วยเสริมความเหนียว และยึดตัวดี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเชื่อ และประสบการณ์ของช่างปูนแต่ละคน

สรุป ช่างสิบหมู่ นับว่าเป็นศิลปะของไทยที่มีสอนกันมาแต่อดีต ปัจจุบันได้นำมาสอนในสังกัดการศึกษาทั่วไป โดยเฉพาะสำนักงานโครงการพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้ให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาตินำไปสอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในกลุ่มที่ 6 ประกอบด้วยจังหวัดน่าน เชียงราย แพร่ พะเยา และลำปาง ก่อน แล้วขยายไปยังโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษากลุ่มที่ 5 ประกอบด้วยจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน และแม่ฮ่องสอน และกลุ่มอื่น ๆ อย่างกว้างขวางในปัจจุบัน ในโอกาสที่กระทรวงวัฒนธรรม ได้ประกาศให้จังหวัดเชียงรายให้เป็นเมืองศิลปะแห่งแรกของประเทศไทยในปี 2560 โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงรายซึ่งมีอยู่ทั่วทุกอำเภอ (ยกเว้นอำเภอแม่ฟ้าหลวง) ควรจะเป็นแหล่งเรียนรู้และเป็นแหล่งศิลปะประจำอำเภอนั้น ๆ อันจะทำให้เชียงรายเป็นเมืองแห่งศิลปะตามที่กระทรวงวัฒนธรรมได้ประกาศไว้

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นภดล สังวาลเพชร³¹ ศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาวัสดุและเทคนิคศิลปะการปั้นปูนสดสกุลช่าง

³¹ นภดล สังวาลเพชร, ศึกษาวัสดุและเทคนิคศิลปะการปั้นปูนสดสกุลช่างเพชรบุรี, (รายงานการวิจัย, กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, 2558) หน้า 76-77.

เพชรบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวัสดุและเทคนิคศิลปะการปั้นปูนสดสกุลช่างเพชรบุรีมุ่งเน้นศึกษาองค์ความรู้ทางด้านวัสดุ และเทคนิคงานปั้นปูนสดสกุลช่างเพชรบุรีเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาสู่การประยุกต์ใช้โดยใช้วิธีการ สัมภาษณ์จากช่างผู้เชี่ยวชาญด้านการปั้นปูนสดสกุลช่างเพชรบุรี กลุ่มประชากรที่ใช้ศึกษาครั้งนี้คือกลุ่มช่างปั้นปูนสดสกุลช่างเพชรบุรีจำนวน 10 คน ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถาม และสถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการศึกษาพบว่า จากช่างปั้นปูนสดสกุลช่างเพชรบุรีจำนวน 10 ท่าน วัสดุที่เลือกใช้เป็นส่วนผสมของปูนสด สกุลช่างเพชรบุรีประกอบด้วยวัสดุหลัก คือวัสดุที่จำเป็นต้องมีขาดไม่ได้และไม่สามารถใช้สิ่งอื่นทดแทนได้ซึ่งได้แก่ ปูนขาว และทราย ส่วนผสมหลัก คือวัสดุที่ใช้เป็นส่วนผสมขาดไม่ได้แต่สามารถ ใช้สิ่งอื่นทดแทนได้ซึ่งได้แก่ กระดาษฟาง หรือฟางข้าวแห้ง ทำหน้าที่เป็นเส้นใย น้ำตาลโตนด และ กาวหนังสัตว์ทำหน้าที่เป็นตัวยึดประสาน ส่วนในด้านเทคนิค พบว่า เทคนิคที่เป็นเอกลักษณ์ในงานปั้น ปูนสดสกุลช่างเพชรบุรีคือความเหมาะสม ซึ่งเป็นการพลิกแพลงไปตามสติปัญญา และอารมณ์ ความรู้สึกของช่างจนเกิดเป็นรูปแบบเฉพาะของสกุลช่างเพชรบุรีและในปัจจุบันนิยมนำวิธีการลงรัก ปิดทอง และการประดับด้วยกระจกสีซึ่งช่างในสาขาประณีตศิลป์เรียกว่างานปิดทองร่องกระจก มา ใช้ร่วมกับงานปั้น ซึ่งนอกจากเป็นส่วนช่วยเสริมให้งานปูนปั้นเด่นยิ่งขึ้นแล้วยังเป็นการปกป้องให้เนื้อ ปูนมีอายุยืนนานขึ้นอีกด้วย

รุ่งอรุณ กุลธำรง³² ศึกษาวิจัยเรื่อง วัฒนธรรมกรุงเทพมหานคร:การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาที่มาและบทบาทของพระสงฆ์ สามเณรในสังคมไทยกับงานช่างสิบหมู่สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ด้วยวิธีการวิจัยเอกสาร ผลการศึกษาพบว่า บทบาทของพระสงฆ์สามเณรเกี่ยวกับงานช่างมีที่มาจาก สารในพระไตรปิฎกที่เป็นพระวินัยปิฎกในสมัยพุทธกาลที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาต ให้พระสงฆ์ทำนวักรรม (การก่อสร้าง) หรือให้ผู้อื่นทำนวักรรมหรือปฏิสังขรณ์เสนาสนะ 5 ชนิด มีวิหาร ปราสาท เรือนมุงแถบเดียว เรือนโล้น ถ้ำ และส่วนประกอบอื่นๆ เช่น บานประตู หน้าต่าง เพดาน จิตรกรรมฝาผนัง บันได ชุ่มประตู เติง ตั้ง รวมทั้ง การอบรณนวักรรมให้แก่ภุคพิศุทธิ์ ในสมัยต่อๆ มาจึงมีการพัฒนาบทบาทงานช่างของ พระสงฆ์ สามเณรตามความเจริญและกาลสมัยมายังสยามซึ่งมีผลงานช่างคือ วัด จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์มีการเรียกงานช่างดังกล่าวว่างานช่างสิบหมู่ ซึ่งพระสงฆ์ สามเณรแสดงบทบาทความเป็นช่าง ผู้อำนวยการงานช่างครูช่าง ลูกศิษย์ช่าง และ ผู้อนุรักษ์งานช่างในวัด ด้วยวิธีการศึกษาแบบโบราณแล้วพัฒนาสู่การศึกษาในระบบ โรงเรียน ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม ตามพระราชดำริการจัดการศึกษาในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารีตั้งแต่ พ.ศ. 2550 จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2557) เพื่อการ

³² รุ่งอรุณ กุลธำรง, วัฒนธรรมกรุงเทพมหานคร:การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่สมัยกรุงรัตนโกสินทร์, (รายงานการวิจัย, กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2557: บทคัดย่อ)

สืบทอดพระพุทธศาสนากับงานช่างสิบหมู่อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ของสังคมไทยสืบทอดไป

รุ่งอรุณ กุลธำรง³³ ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียนระหว่างพุทธศักราช 2455-2532 : การวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์ การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา พัฒนาการ อุปสรรคปัญหา และการแก้ไขปัญหาการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียนระหว่างพุทธศักราช 2455-2532 โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ ผลการวิจัยพบว่า ช่างฝีมือไทยที่สร้างสรรค์การช่างฝีมือหลายประเภทได้มีการสืบสานและถ่ายทอดตามแผนโบราณนอกระบบโรงเรียน นับมีประวัติความเป็นมาอันยาวนานตั้งแต่สมัยสุโขทัยและอยุธยา แต่มาใช้คำว่า “ช่างสิบหมู่” ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ส่วนประวัติความเป็นมาของการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียนพบว่า กระทรวงศึกษาธิการได้นำแนวคิดวิชาช่างสิบหมู่จากการศึกษาแผนโบราณมาปรับใช้ในระบบโรงเรียน โดยจัดการศึกษาที่โรงเรียนหัตถกรรมราชบูรณ เมื่อ พ.ศ. 2455 และโรงเรียนเพาะช่างในระหว่าง พ.ศ. 2456-2503 เพื่อผลิตช่างเขียน ช่างแกะสลัก ช่างไม้ ช่างปั้น ช่างถม ช่างกลึง ช่างเงิน และช่างทอง ตามหลักสูตรการหัตถกรรมที่มีเวลาเรียน 3 ปี ในแผนกโรงงาน ด้านอุปสรรคปัญหาการศึกษาพบว่า วิชาช่างสิบหมู่เป็นวิชาช่างไทยสมัยโบราณที่ต้องใช้เวลาศึกษานาน เพราะต้องฝึกทักษะการช่างมาก มีความสำคัญน้อยกว่าวิชาหนังสือ และไม่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้เรียนในระบบโรงเรียน ดังนั้นกระทรวงศึกษาธิการจึงแก้ไขปัญหาการศึกษาโดยให้กรมศิลปากรสอนแผนกช่างสิบหมู่ในโรงเรียนศิลปศึกษาใน พ.ศ. 2496-2498 ส่วนโรงเรียนเพาะช่างซึ่งปัจจุบันคือสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตเพาะช่าง มีการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระดับอุดมศึกษาตามหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง สาขาศิลปประจำชาติตั้งแต่ พ.ศ. 2517-2532 ต่อมา พ.ศ. 2533 กรมศิลปากรมีการสอนวิชาช่างสิบหมู่นอกระบบโรงเรียนที่ศูนย์ฝึกอบรมช่างสิบหมู่สุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี

พรทิพย์ อันทิวโรทัย³⁴ ศึกษาวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์รูปแบบความเป็นครูและกระบวนการถ่ายทอดความรู้ของครูมนตรี ตราโมท ในกลุ่มผู้สืบทอดที่ต่างกัน การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงบรรยายโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์รูปแบบความเป็นครูและกระบวนการถ่ายทอดความรู้ของครูมนตรี ตราโมท ในกลุ่มผู้สืบทอดที่ต่างกัน โดยรวบรวมข้อมูลจากประวัติ บทบาท และผลงานของท่าน รวมทั้งทัศนะของกลุ่มผู้สืบทอด จากการ

³³ รุ่งอรุณ กุลธำรง, การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียนระหว่างพุทธศักราช 2455-2532 : การวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์. (รายงานการวิจัย, กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537), หน้า บทคัดย่อ.

³⁴ พรทิพย์ อันทิวโรทัย, การวิเคราะห์รูปแบบความเป็นครูและกระบวนการถ่ายทอดความรู้ ของครูมนตรี ตราโมท ในกลุ่มผู้สืบทอดที่ต่างกัน. (รายงานการวิจัย, กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539). หน้า บทคัดย่อ.

วิเคราะห์รูปแบบของความเป็นครูของครูมนตรี ตราโมท พบว่า ท่านเป็นบุคคลหัวแผ่นดิน เป็นครูดนตรีไทยที่ได้ฝากมรดกทางศิลปวัฒนธรรมไว้ให้กับแผ่นดินไทยเป็นเอกประการและดำรงคุณลักษณะเฉพาะตัวแห่งความเป็นครูซึ่งไม่มีผู้ใดเสมอเหมือน อันได้แก่ การเป็นกัลยาณมิตรของศิษย์ตามแนวพุทธธรรม เป็นครูที่ทันสมัย รอบรู้ลึกซึ้งและเชี่ยวชาญในสิ่งที่สอน และมีคุณลักษณะพิเศษที่พึงจารึกไว้ในประวัติศาสตร์การดนตรีไทย คือ เป็นครูดนตรีไทยที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ผลงานอันประมาณค่ามิได้ โดยยังคงรักษาแบบแผนของความเป็นไทยไว้ได้มั่นคง แม้ในการถ่ายทอดความรู้ท่านก็มีวิธีการสอนของท่าน ซึ่งยึดการสอนแบบไทยโบราณเป็นหลัก เรียกว่า วิธีวิทยาเฉพาะตัว จากผลการวิเคราะห์กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของท่านในกลุ่มผู้สืบทอดทั้ง 5 กลุ่มนั้น พบว่า ท่านได้ใช้วิธีการสอนที่ต่างกัน ซึ่งมี 3 แบบ คือ แบบวิธีวิทยาเฉพาะตัว แบบบรรยาย และแบบใช้สื่อต่างๆ ท่านใช้วิธีวิทยาเฉพาะตัวในการสอนผู้สืบทอดหลายกลุ่ม คือ สอนการแสดงละครวิทยุ การดนตรีและขับร้อง ให้แก่กลุ่มทายาทตราโมท สอนการเขียนบท การบรรจุเพลง การต่อเพลง ให้แก่กลุ่มกรมศิลปากร และสอนการประกอบการพิธีไหว้ครูให้แก่กลุ่มผู้ประกอบพิธีไหว้ครู ส่วนวิธีการสอนแบบบรรยาย ใช้สอนนาฏดุริยางคศิลป์ภาคทฤษฎีให้แก่กลุ่มผู้สืบทอดในระบบโรงเรียน และวิธีการสอนแบบใช้สื่อต่างๆ อันได้แก่ โน้ตสากล แผ่นเสียง วิทยุ สิ่งพิมพ์ ใช้สอนนาฏดุริยางคศิลป์ คติสอนใจ คุณธรรมและจริยธรรม ให้แก่กลุ่มประชาชนทั่วไป

ชนิษฐา นิลผึ้ง³⁵ กล่าวถึงงานปูนปั้นเมืองเพชรบุรีว่า งานปูนปั้นถือเป็นงานวิจิตรศิลป์และเป็นสื่อพื้นบ้านประเภทประติมากรรม ซึ่งจัดทำขึ้นในศาสนสถานเพื่อสื่อถึงโลกทัศน์ทางพุทธ ศาสนา ลวดลายบนปูนปั้นจะมีสองลักษณะคือ ลวดลายที่สื่อถึงเรื่องราว เช่นลายที่สื่อถึงคำสอนของ พระพุทธเจ้า และลายที่ไม่สื่อเรื่องราว เช่นลายดอกไม้ลายก้ามปู เป็นต้น ลวดลายเหล่านี้เป็นศิลปะที่ สืบทอดกันมาซึ่งส่วนใหญ่ผูกพันอยู่กับวัดจึงทำให้เกิดกลุ่มช่างตามวัดต่างๆ ในเพชรบุรี เช่นกลุ่มช่าง วัดเกาะ กลุ่มช่างวัดมหาธาตุซึ่งแต่ละกลุ่มช่างก็จะมีเอกลักษณ์ของตนให้เด่นชัดและด้วย คุณภาพของปูนทำให้ช่างสามารถปั้นลายปูนปั้นที่ละเอียดและซับซ้อน อีกทั้งความคงทนของปูนทำให้ งานปูนปั้นหลายชิ้นคงสภาพได้นานจึงทำให้การสืบทอดงานปูนปั้นคงอยู่จนถึงปัจจุบันด้วยเหตุนี้งาน ปูนปั้นเมืองเพชรจึงเป็นงานที่มีความโดดเด่นเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป สามารถจำแนกงานปูนปั้น เมืองเพชรได้เป็นสองลักษณะคือ งานปูนปั้นในสมัยอยุธยา และงานปูนปั้นในสมัยรัตนโกสินทร์ งานปูนปั้นสมัยอยุธยา ได้รับการยกย่องว่าเป็นงานปูนปั้นฝีมือที่มีลวดลายงดงามจนยากที่จะหาผู้ใดสามารถทำตามได้ โดยปูนปั้นในสมัยอยุธยาจะปรากฏในโบราณสถานหลายแห่ง เช่น วัดใหญ่สุวรรณาราม วัดสระบัว วัดไผ่ล้อม และวัดเขابันไดอิฐ เป็นต้น ผลงานปูนปั้นที่ปรากฏ

³⁵ ชนิษฐา นิลผึ้ง, ศิลปะปูนปั้นเมืองเพชรบุรี, (สาขาสื่อสารมวลชน คณะวารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชน รายงานการวิจัย, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549), หน้า 48.

ตามโบราณสถานเหล่านี้ถือได้ว่าเป็น ผลงานชั้นครูที่เป็นแบบอย่างให้ช่างรุ่นต่อมาได้ศึกษามาจนถึงปัจจุบัน งานปูนปั้นในสมัยรัตนโกสินทร์ เป็นงานปูนปั้นที่พัฒนามาจากสมัยอยุธยา แต่มีการใส่ลวดลายตามความคิดสร้างสรรค์ของช่างลงไป ด้วย เช่นงานปูนปั้นหน้าบันพระวิหารหลวง วัดมหาธาตุวรวิหาร นอกจากนี้ยังมีปูนปั้นที่เป็นภาพล้อ บุคคลด้านการเมืองที่แฝงถึงการเสียดสีและแง่คิดต่างๆ ไว้เช่นงานของช่างทองรวง เอมโอษฐ์

พวงผกา ปวิณบำเพ็ญ³⁶ ได้กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้โดยใช้วิจัยเป็นฐาน (research-based learning) ถือเป็นหัวใจหลักของการเรียนรู้ใน ระดับสูงโดยเฉพาะระดับบัณฑิตศึกษา ซึ่งในระยะหลังได้ นำมาประยุกต์ใช้มากขึ้นในระดับอื่น ๆ ผู้สอนจึงควรมีบทบาท ในการวางแผนและเตรียมการเพื่อใช้ในขั้นตอนต่าง ๆ ให้หลากหลายสอดคล้องกับธรรมชาติของวิชาที่เรียน ทั้งนี้ ผู้สอนยังควรเป็นผู้ท าการวิจัยด้วยตนเองเพื่อจะได้มีพื้นฐานแนวคิดและมีทักษะการวิจัยอย่างดีพอที่จะสื่อสารท าคความเข้าใจ กับผู้เรียนได้อย่างเหมาะสม ถูกต้อง และเต็มที่ พร้อมทั้งจะรับฟังความคิดเห็น และข้อวิจารณ์ของผู้เรียน ขณะเดียวกัน ผู้เรียนเองจะต้องฝึกและพัฒนาตัวเองให้รู้จักตั้งข้อสงสัยในสภาพแวดล้อมและปัญหาของสังคมอยู่เสมอ เพราะการ สงสัยจะเป็นเบื้องต้นของการวิจัย นอกจากนี้ ผู้เรียนยังต้องมีความละเอียดถี่ถ้วนกับข้อมูลที่ตนเองได้ศึกษามาและ วิเคราะห์ตีความตามข้อมูลที่ได้มาเป็นหลัก

อย่างไรก็ตาม จากผลการศึกษาค้นคว้า เอกสาร หนังสือ ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทำให้ได้ทราบประวัติความเป็นมาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ข้อมูลพื้นฐานของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย แนวคิดทฤษฎีความคิดการสร้างสรรค์ และกระบวนการ ทฤษฎีการสื่อสารและการจัดการเรียนรู้ วิชาชีพช่างสิบหมู่ และตัวอย่างการสืบสานหรือกระบวนการอนุรักษ์ พื้นฟูศิลปะโดยเฉพาะช่างสิบหมู่ได้เป็นอย่างดี

³⁶ พวงผกา ปวิณบำเพ็ญ, การจัดการเรียนรู้โดยใช้วิจัยเป็นฐาน Research-Based Learning, (เชียงใหม่: ศึกษาสาส์ตรสาร มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 ปี 2560), หน้า 69.

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง Chiang Rai city of Art: ช่างสิบหมู่ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการเรียนการสอนวิชาช่างสิบหมู่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดเชียงราย หาแนวทางพัฒนากระบวนการเรียนการสอนวิชาช่างสิบหมู่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย และส่งเสริมพัฒนาผลงานช่างสิบหมู่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ศิลปะท้องถิ่นของแต่ละอำเภอ สอนนโยบายของรัฐบาลให้เชียงรายเป็นเมืองแห่งศิลปะ คณะผู้วิจัยได้กำหนดระเบียบวิธีวิจัยไว้ดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย
2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญหรือกลุ่มเป้าหมาย
3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
4. การรวบรวมข้อมูล
5. การวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานทั้งวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม โดยใช้วิธีวิทยาวิจัยการแบบผสมผสาน ดังนี้

1. การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องหนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบ ความสัมพันธ์ กระบวนการสร้าง และแนวทางการจัดการเรียนการสอนช่างสิบหมู่ ดังนี้

- 1) ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้ง หนังสือ รายงานการวิจัย และเอกสารอื่นๆ โดยอาศัยแนวคิดการสร้างสรรค์และแนวคิดการจัดการเรียนรู้เป็นกรอบในการศึกษา

- 2) ทำการศึกษาวិเคราะห์กระบวนการเรียนการสอนวิชาช่างสิบหมู่ ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย

3) ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบ กระบวนการและแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนการสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่ในมิติต่างๆ

4) สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบการประยุกต์ใช้กระบวนการเรียนการสอนช่างสิบหมู่

2. การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม (Field Study) เพื่อทราบถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบ ความสัมพันธ์ กระบวนการเรียนการสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่ทั้งในระดับนโยบาย องค์กร/สถาบันการศึกษา ในพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษา โดยมีขั้นตอนการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

1) ทำการศึกษาและคัดเลือกโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงรายที่มีผลงานดีเด่น ได้รับรางวัลชนะเลิศอันดับที่ 1 ถึงที่ 5 ในงานวันสามเณรเชียงรายสัมพันธ์ ครั้งที่ 15 เป็นการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

2) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อยร่วมกับผู้บริหาร ครูผู้สอนวิชาชีพช่างสิบหมู่ คณาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาพุทธศิลปกรรม วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย และส่วนงานที่เกี่ยวข้อง ประมาณ 3-5 ราย

3) ดำเนินการศึกษาวเคราะห์แนวคิด รูปแบบ การจัดการ และแนวทางการพัฒนาความสัมพันธ์ การประยุกต์ใช้องค์ความรู้ และกระบวนการบริหารจัดการเกี่ยวกับกระบวนการเรียนการสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่ของการวิเคราะห์เชิงลึก โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการศึกษาวจัย

4) สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือ แนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบ ความสัมพันธ์ กระบวนการเรียนการสอน และการพัฒนาความสัมพันธ์ในมิติต่างๆ ทั้งนี้ เน้นการนำผลการศึกษาวจัยมาเผยแพร่ให้รัฐบาล คณะสงฆ์ ผู้บริหาร และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้รับทราบ

3. สรุปผลการศึกษาวจัย และข้อเสนอแนะ

3.2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)

การวิจัยเป็นการศึกษาวจัยในเชิงลึก มุ่งเน้นการสัมภาษณ์และประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ร่วมกับผู้บริหาร ครูผู้สอนวิชาชีพช่างสิบหมู่ และศิลปิน ตามที่กล่าวมาแล้ว และจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อให้เห็นแนวคิด หลักการ รูปแบบ กระบวนการเรียนการสอนศิลปะ จำนวน 20 รูป/คน ประกอบด้วย 3 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย

1) พระครูวิสุทธิวรณารถ ประธานกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญ

ศึกษาจังหวัดเชียงราย และโรงเรียนได้รับรางวัลผลงานช่างสิบหมู่ ชนะเลิศเกียรติบัตรเหรียญทอง อันดับ 1 ของเขตการศึกษาเชียงราย เขต 1

2) พระอธิการสมชาติ จิตปัญโญ ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดหนองบัวพิทยา โรงเรียนที่ได้รับรางวัลผลงานช่างสิบหมู่ ชนะเลิศเกียรติบัตรเหรียญทอง อันดับ 1 ของจังหวัด และอันดับ 1 ของเขตการศึกษาเชียงราย เขต 2

3) พระครูสุจินตวรคุณ ผู้อำนวยการโรงเรียนโสภณจริยธรรมวิทยา โรงเรียนที่ได้รับรางวัลผลงานช่างสิบหมู่ ชนะเลิศเกียรติบัตรเหรียญทอง อันดับ 2 ของจังหวัด และอันดับ 1 ของเขตการศึกษาเชียงราย เขต 4

4) พระครูพิพิธพัฒนโกวิท ผู้อำนวยการโรงเรียนชยาภิวัฒน์วิทยา โรงเรียนที่ได้รับรางวัลผลงานช่างสิบหมู่ ชนะเลิศเกียรติบัตรเหรียญทอง อันดับ 3 ของจังหวัด และอันดับ 2 ของเขตการศึกษาเชียงราย เขต 2

5) พระครูอภินันท์วัฒนเวที ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดแม่คำพิทยา โรงเรียนที่ได้รับรางวัลผลงานช่างสิบหมู่ ชนะเลิศเกียรติบัตรเหรียญทอง อันดับ 1 ของเขตการศึกษาเชียงราย เขต 3

6) พระครูอุดมคณาภิรักษ์ ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดอำมาตย์วิทยา โรงเรียนที่ได้รับรางวัลผลงานช่างสิบหมู่ รองชนะเลิศ อันดับ 1 ของการศึกษาเชียงราย เขต 4

7) พระชาญณรงค์ โชติธมโม ครูสอนผู้รับผิดชอบโครงการสอนวิชาชีพระหว่างสิบหมู่ของโรงเรียนวัดแก่นเหนือวิทยา อำเภอเชียงของ

8) นายณภดล เสมอเชื้อ ครูสอนวิชาช่างสิบหมู่ (การปั้นปูนไม้) โรงเรียนชยาภิวัฒน์วิทยา อำเภอด่าน

9) นายประสิทธิ์ คำดี ครูสอนวิชาช่างสิบหมู่ โรงเรียนบุญเรืองวิทยา อำเภอมะลาว

10) นายมานพ หนักหล่อ ครูสอนวิชาช่างสิบหมู่ โรงเรียนพุทธศาสตร์ศึกษา อำเภอด่าน

11) พระภัทรวิชัย ถิระจิตโต ครูสอนวิชาช่างสิบหมู่ โรงเรียนวัดวิเชตรมณี อำเภอด่าน

12) พระวีระพล โกวิท ครูสอนวิชาช่างสิบหมู่ โรงเรียนวัดป่าจั่วปริยัติศึกษา อำเภอด่าน

13) พระวิเศษสิขย์ จารุปัญญวิโส ครูสอนวิชาช่างสิบหมู่ โรงเรียนวัดป่าตาลใต้ อำเภอด่าน

2. กลุ่มศิลปะ และศิลปเชียงราย

14) นายมานิตย์ กันทะสัก ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตรสาขาวิชา

พุทธศิลปกรรม วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

15) นายวัชร กว้างไชย์ อาจารย์ประจำสาขาวิชาพุทธศิลปกรรม
วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

16) นางสาวกาญจนา ชลบุรี อาจารย์ประจำสาขาวิชาพุทธศิลปกรรม
วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

17) นายจรเดช หนัวยื่น อาจารย์ประจำสาขาวิชาพุทธศิลปกรรม วิทยาลัย
สงฆ์เชียงราย

18) นายทรงเดช ทิพย์ทอง ศิลปินเชียงราย และประธานชมรมขัวศิลปะ
เชียงราย

3. กลุ่มองค์กรภาครัฐ และเอกชน

19) นางสาวหน่อแก้ว อุดโน นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงาน
พระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงราย ผู้ดูแลโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย

20) นายปรีชา พ้วนกุลนนท์ ที่ปรึกษานายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด
เชียงราย ในนามองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงราย

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

การดำเนินการตามโครงการวิจัยดังกล่าว เน้นการศึกษาวิเคราะห์และการมีส่วนร่วมทั้ง การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย รายงานการประชุมที่เกี่ยวข้อง การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ส่วนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลนั้นเน้นวิธีการแสวงหาความรู้ จากการตั้ง ประเด็นหลักในการศึกษาหาแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนการสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่ และจะ ส่งเสริมผลงานช่างสิบหมู่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ศิลปะในท้องถิ่นของแต่ละอำเภออันจะเป็นการส่งเสริมให้ เชียงรายเป็นเมืองแห่งศิลปะ โดยดำเนินการและใช้เครื่องมือที่สำคัญ ได้แก่

1. การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับผู้บริหาร และผู้เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่ โดยพัฒนาเป็นแบบสัมภาษณ์ ที่พัฒนาจากเอกสาร รายงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อค้นหาแนวคิด หลักการ ความเป็นมา กระบวนการเรียน การสอน

2. การจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) กลุ่มเป้าหมาย

3. การสังเกต ซึ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกของฝ่ายต่างๆ ที่จะทำ ควบคู่กับการสัมภาษณ์ และเข้าร่วมกิจกรรม เพื่อให้สามารถมองเห็นถึงกระบวนการเสริมสร้างการ เรียนรู้เกี่ยวกับวิชาช่างสิบหมู่

ดังนั้น จึงมีเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย

1. แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์ (Inter-view Guideline) และแนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่มสำหรับผู้บริหาร และผู้ที่เกี่ยวข้อง
2. แบบประเมินการวิเคราะห์ผลงานช่างสิบหมู่ของแต่ละโรงเรียนที่จัดนิทรรศการในงานวันสามเณรเชียงรายสัมพันธ์ ครั้งที่ 15

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. การลงพื้นที่ภาคสนามในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงรายที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย ผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยลงพื้นที่ด้วยตนเอง
2. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations Participant) ซึ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกของฝ่ายต่างๆ ที่จะทำควบคู่กับการสัมภาษณ์ผู้บริหาร ชุมชน ตัวแทนภาครัฐในพื้นที่ และเข้าร่วมกิจกรรมงานวันสามเณรเชียงรายสัมพันธ์ ครั้งที่ 15 เพื่อเห็นแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนการสอน และเพื่อจะส่งเสริมผลงานวิชาชีพช่างสิบหมู่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ศิลปะของท้องถิ่นแต่ละอำเภอ ซึ่งจะสนับสนุนให้เชียงรายเป็นเมืองแห่งศิลปะ
3. การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับผู้บริหาร ครูสอนวิชาช่างสิบหมู่ นักวิชาการศิลปะ ศิลปิน และผู้เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเรียนการสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่
4. การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารเกี่ยวกับกระบวนการเรียนการสอนวิชาช่างสิบหมู่
5. การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ร่วมกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการ การเรียนการสอน การหาแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนการสอนวิชาช่างสิบหมู่ และวิธีการที่จะส่งเสริมผลงานช่างสิบหมู่เป็นแหล่งเรียนรู้ศิลปะในท้องถิ่น เป็นต้น

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์ จากการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย และการสังเกต เป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญ ด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามประเด็นหัวข้อดังนี้

1. วิเคราะห์แนวคิด ความหมายของกระบวนการจัดการเรียนการสอนวิชาช่างสิบหมู่ ตลอดจนแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่มีคุณภาพ ประสิทธิภาพ

2. ศึกษาวิเคราะห์กระบวนการจัดการเรียนการสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย

3. นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ มาทำการวิเคราะห์ปัจจัยข้อมูลพื้นฐานกับระดับการปฏิบัติที่มีต่อการเรียนการสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่

4. การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลโดยการเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีที่ได้กล่าวแล้ว เพื่อให้เห็นชุดความรู้ กระบวนการ และแนวทางการส่งเสริมผลงานช่างสิบหมู่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ ศิลปะในท้องถิ่นแต่ละอำเภอ และประยุกต์ในระดับนโยบาย องค์กร ชุมชน และปัจเจกบุคคล

3.6 การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบภาพถ่ายและการพรรณนาความประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนการสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่ เพื่อให้เห็นกระบวนการ และแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนการสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่ และการประยุกต์ใช้กระบวนการเรียนการสอน เพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้ในระดับนโยบาย ชุมชน องค์กร และปัจเจกบุคคล

บทที่ 4

ผลการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง Chiang Rai city of Art : ช่างสิบหมู่ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการเรียนการสอนวิชาช่างสิบหมู่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดเชียงราย หาแนวทางพัฒนากระบวนการเรียนการสอนวิชาช่างสิบหมู่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย และเพื่อส่งเสริมพัฒนาผลงานช่างสิบหมู่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ศิลปะท้องถิ่นของแต่ละอำเภอสนองนโยบายของรัฐบาลให้เชียงรายเป็นเมืองแห่งศิลปะ ทีมผู้วิจัยจึงได้ลงภาคสนามไปตามโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงรายทั้ง 21 แห่ง ผลการศึกษาวิจัย ได้แบ่งเป็นหัวข้อ ดังนี้

1. ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษากระบวนการเรียนการสอนวิชาช่างสิบหมู่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดเชียงราย
2. ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อหาแนวทางพัฒนากระบวนการเรียนการสอนวิชาช่างสิบหมู่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย
3. ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อจะส่งเสริมพัฒนาผลงานช่างสิบหมู่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ศิลปะท้องถิ่นของแต่ละอำเภอสนองนโยบายของรัฐบาลให้เชียงรายเป็นเมืองแห่งศิลปะ
4. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

4.1 ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 กระบวนการเรียนการสอนวิชาช่างสิบหมู่ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย

จากการลงพื้นที่ภาคสนามของทีมงานวิจัยในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงรายทั้ง 21 แห่ง ศึกษากระบวนการเรียนการสอนวิชาช่างสิบหมู่ โดยใช้กระบวนการ SWOT เป็นเครื่องมือในการศึกษากระบวนการเรียนการสอน ในภาพรวม พบว่า ทุกแห่งเป็นสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของคณะสงฆ์ไทย ตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการจัดการศึกษาโดยสถาบันพุทธศาสนา พ.ศ. 2548 และมีจุดแข็งจุดอ่อน โอกาส และปัญหาอุปสรรค ที่ไม่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นไปตามศักยภาพและบริบทของโรงเรียนแต่เมื่อพิจารณาเป็นรายการ มีรายละเอียดดังนี้

4.1.1 โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย

กระทรวงศึกษาธิการ ได้มีระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยระเบียบโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2534 และระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยระเบียบโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2535 โดยให้อยู่ในความควบคุมดูแลของกรมการศาสนา เพื่อจัดการศึกษาให้แก่เยาวชนที่บวชเรียนในพระพุทธศาสนา ทำให้คณะสงฆ์ได้ดำเนินการด้านการศึกษามากขึ้น กรมการศาสนาจึงได้จัดตั้งกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาขึ้นตามภาคต่าง ๆ เพื่อแบ่งเบาภาระและช่วยควบคุมดูแลกันเอง โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้ควบคุมดูแลกันเอง

ภาคเหนือตอนบนประกอบด้วยจังหวัดเชียงราย พะเยา แพร่ น่าน ลำปาง ลำพูน แม่ฮ่องสอน และเชียงใหม่ เป็นกลุ่มที่ 8 เรียกชื่อว่า “กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 8” โดยมีประธานกลุ่ม ๆ เป็นหัวหน้าบริหารงานในกลุ่มนั้น ๆ

และต่อมาปี พ.ศ. 2546 ได้มีการแบ่งส่วนราชการแผ่นดินแยกกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการออกเป็น 2 ส่วน คือกรมการศาสนา และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ โดยให้กรมการศาสนาสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ส่วนสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี

ปี พ.ศ. 2548 มีโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาได้รับอนุญาตจัดตั้งขึ้นมากกว่า 300 โรงเรียน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จึงได้แบ่งเขตกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาใหม่เป็น 14 กลุ่ม แต่ละกลุ่มมีประธานกลุ่มนั้น ๆ เป็นผู้ควบคุมดูแลตามพื้นที่นั้น ๆ

โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย อยู่ในกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษากลุ่มที่ 6 ซึ่งมีจังหวัดพะเยา แพร่ น่าน และลำปาง อยู่ในกลุ่มเดียวกัน โดยยึดเอาการปกครองของคณะสงฆ์ภาค 6 เป็นที่ตั้ง เพื่อความสะดวก รวดเร็วในการบริหารจัดการ

ปัจจุบันมีโรงเรียนพระปริยัติธรรมในพื้นที่จังหวัดเชียงรายที่จัดการศึกษาช่างสิบหมู่ จำนวน 21 แห่ง คือ¹

ที่	ชื่อโรงเรียน	ตำบล	อำเภอ
1	ชยาภินันท์วิทยา วัดป่าซาง	เมืองพาน	พาน
2	พุทธวิมส์วิทยา วัดพระแก้ว	เวียง	เมืองเชียงราย
3	โสภณจริยธรรมวิทยา วัดศรีดอนชัย	เวียง	เชียงของ

¹ กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย, สารสนเทศ ปส.เชียงราย ปีการศึกษา 2560, (เชียงราย : สำนักงานกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย, 2560), หน้า 2.

ที่	ชื่อโรงเรียน	ตำบล	อำเภอ
4	วัดเจติยหลวงวิทยา วัดเจติยหลวง	เจติยหลวง	แม่สรวย
5	วัดอำมาตย์วิทยา วัดอำมาตย์	เวียง	เทิง
6	วัดศรีไต้วิทยา วัดศรีไต้	ศรีไต้	เชียงของ
7	วัดวิเชตรมณี วัดวิเชตรมณี	เวียงพางคำ	แม่สาย
8	วัดสันหนองบัววิทยา วัดสันหนองบัว	เม็ງราย	พญาเม็ງราย
9	วัดป่าตาลใต้ วัดป่าตาลใต้	ป่าตาล	ขุนตาล
10	วัดไชยสถานวิทยา วัดไชยสถาน	ศรีดอนมูล	เชียงแสน
11	พุทธศาสตร์ศึกษา วัดท่าน้ำ	ป่าแดด	ป่าแดด
12	วัดแม่คำวิทยา วัดแม่คำ	แม่คำ	แม่จัน
13	บุญเรืองวิทยา วัดบุญเรือง	ปากอคำ	แม่ลาว
14	เวียงชัยพิทยฯ วัดพนาลัยเกษม	เวียงเหนือ	เวียงชัย
15	วัดฝางหมื่นวิทยา วัดฝางหมื่น	ริมกก	เมืองฯ
16	วัดหนองบัวพิทยฯ วัดหนองบัว	แม่เจติย	เวียงป่าเป้า
17	เวียงแก่นวิทยา วัดม่วง	หล่ายจาว	เวียงแก่น
18	วัดแก่นเหนือวิทยา วัดแก่นเหนือ	ห้วยซ้อ	เชียงของ
19	วัดหมื่นพุทธวิทยา วัดหมื่นพุทธเมตตาคุณาราม	ท่าข้าวเปลือก	แม่จัน
20	วัดป่าจั่วปริยัติศึกษา วัดป่าจั่ว	ป่าจั่ว	เวียงป่าเป้า
21	วัดดงชัยพิทยฯ วัดดงชัย	ทุ่งก่อ	เวียงเชียงรุ้ง

4.1.2 วิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอกสถานศึกษา (SWOT)

4.1.2.1 จุดแข็ง (Strength)

จุดแข็ง หรือ S หมายถึง ปัจจัยต่างๆ ภายในองค์กรที่ทำให้เกิดความเข้มแข็งหรือเป็นจุดแข็งขององค์กรที่จะนำไปสู่การได้เปรียบคู่แข่งขัน เป็นข้อดีที่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายใน เช่น จุดแข็งด้านการเงิน ด้านการบริหาร ด้านทรัพยากรบุคคล ด้านคุณภาพของผู้เรียน นักบริหารต้องใช้ประโยชน์จากจุดแข็งเหล่านี้ในการกำหนดกลยุทธ์ในการบริหารจัดการ

จากการลงพื้นที่ภาคสนาม พบว่า จุดแข็งภายในของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย ได้แก่ เป็นองค์กรพุทธศาสนาที่ประชาชนให้ความเคารพนับถือ และมีหลักสูตรรายวิชาชีพช่างสิบหมู่ทุกแห่ง ส่วนจุดแข็งภายนอก ได้แก่ เป็นสถานศึกษาอยู่ในโครงการตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

จุดแข็งภายนอกนั้น เป็นจุดแข็งที่มีพลังมาก กล่าวคือ มีสำนักพระราชวัง ได้ให้การอุปถัมภ์ความร่วมมือโดยประสานกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติให้จัดสรรงบประมาณอุดหนุนให้โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ที่อยู่โครงการตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในขณะนั้นมีจังหวัดน่าน เชียงราย และแพร่ โดยสำนักงานกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษากลุ่มที่ 6 เป็นผู้ควบคุมดูแล จึงจัดการประชุมอบรม สัมมนา ผู้บริหาร ชี้แจงระบบระเบียบ วิธีการ กระบวนการเรียนการสอน และสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเป็นพี่เลี้ยงด้วย ต่อมาเมื่อจัดสรรงบประมาณไปลงที่ศูนย์ฝึกวิชาช่างสิบหมู่ที่วัดศรีสุพรรณ จังหวัดเชียงใหม่ งบประมาณทั้งหมดก็ผ่านไปสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด โดยคิดเป็นรายหัวนักเรียน ซึ่งเดิมเคยได้โรงเรียนละ 30-60 รูป ตามสัดส่วนจำนวนนักเรียนมากน้อยของแต่ละโรงเรียน แต่เมื่อไปอยู่กับศูนย์วัดศรีสุพรรณ จำนวนนักเรียนลดลงเหลือ 15-30 รูป ลดไปประมาณครึ่งหนึ่งของที่ได้รับการอุดหนุน สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงราย จึงได้จัดให้มีการอบรมสัมมนาหลักสูตร และกระบวนการเรียนการสอนทุกปี โดยมีนโยบายเน้นที่การลงมือปฏิบัติ ดังนี้

- 1) ให้ทุกโรงเรียนจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นช่างสิบหมู่
 - 2) ให้แต่ละโรงเรียนจัดจ้างครูผู้สอนผู้มีความชำนาญในสาขาวิชาช่างสิบหมู่ที่โรงเรียนเห็นสมควรจัดสอน
 - 3) ให้ทุกโรงเรียนจัดให้มีห้องแสดงผลงานช่างสิบหมู่ของตนเองไว้ในโรงเรียน เพื่อเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์
 - 4) ส่งเสริมให้ผู้เรียนที่มีความถนัดแต่ละช่างให้ได้เรียนตามความประสงค์
 - 5) จัดกิจกรรมแสดงผลงานช่างสิบหมู่ทุกปีในงานวันสามเณรเชียงรายสัมพันธ์
- ในขณะเดียวกัน ให้แต่ละโรงเรียนได้นำทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการจัดการด้วย เช่น แนวคิด ทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์ เป็นต้น

4.1.2.2 จุดอ่อน (Weakness)

จุดอ่อน หรือ W หมายถึง ปัจจัยต่างๆ ภายในองค์กรที่ทำให้เกิดความอ่อนแอ หรือเป็นจุดอ่อน นำไปสู่การเสียเปรียบคู่แข่ง เป็นปัญหาหรือข้อบกพร่องที่เกิดจากสภาพภายในซึ่งนักบริหารจะต้องหาวิธีแก้ไขปัญหานั้นให้ได้

จากการลงภาคสนามศึกษาวิจัย พบว่า ทั้ง 21 แห่ง ไม่มีบุคลากรภายในที่มีความชำนาญในรายวิชาชีพช่างสิบหมู่ งบประมาณรายหัวที่ได้รับจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ น้อยกว่าจำนวนผู้เรียนที่เรียนจริง และเวลาเรียนเป็นช่วงของกิจกรรมชมรมไม่ใช่อยู่นิตารายเรียนในรายวิชาปกติ จึงพบว่า มีการจัดการศึกษาช่างสิบหมู่เพียง 5 ช่าง ประกอบด้วย ช่างเขียน ช่างปั้น ช่างแกะ ช่างบุ ช่างสลัก ไม่ครอบคลุมทั้ง 10 หมู่ เนื่องจากขาดบุคลากรภายในที่มีความชำนาญในรายวิชาชีพช่างสิบหมู่ทุกโรงเรียน แต่ในกลุ่ม 5 หมู่นี้เป็นการจัดจ้างบุคลากรภายนอกมาเสริมเป็น

รายชั่วโมง ตามงบประมาณที่ได้รับแต่ละปีการศึกษา เมื่อพิจารณาเป็นรายการช่างสิบหมู่ที่สอน มีรายละเอียดดังนี้

1) ช่างเขียน หมายถึง ช่างวาดภาพอันประกอบด้วยภาพจิตรกรรมและลายไทย ใช้ตกแต่งตามฝาผนัง โบสถ์ วิหารต่าง ๆ วาดเขียน และ ระบายสี ให้เกิดเป็นลวดลาย หรือรูปภาพต่างๆ ได้อย่างงดงาม เป็นที่พิศวง และ เป็นสิ่งน่าพิศวงใจแก่ผู้ได้พบเห็น ได้แก่

1.1) โรงเรียนเวียงชัยพิทยาสรรพ์ อำเภอเวียงชัย เป็นช่างเขียนภาพจิตรกรรมประเภทจินตนาการ สอนโดยนายพรมมา อินยาศรี หอศิลป์นายพรมมา

1.2) โรงเรียนวัดฝางหมื่นวิทยา อำเภอเมืองเชียงราย เป็นผลงานเขียนภาพจิตรกรรมประเภทภาพเหมือน ภาพลายไทย และภาพวิวต่าง ๆ บนแผ่นไม้และกระดาษ

1.3) โรงเรียนวัดดงชัยพิทยาสรรพ์ อำเภอเวียงเชียงรุ้ง เป็นผลงานภาพจิตรกรรมเหมือนจริงแล้วลงสีในลักษณะคล้ายลงรักปิดทอง

1.4) โรงเรียนวัดหนองบัวพิทยาสรรพ์ อำเภอเวียงป่าเป้า เป็นผลงานการเขียนลายเวียงกาหลง ลงบนวัสดุผ้า และร่ม

1.5) โรงเรียนวัดหมื่นพุทธวิทยา อำเภอแม่จัน เป็นผลงานการเขียนภาพการ์ตูน และภาพจินตนาการบนผ้าและกระดาษ

1.6) โรงเรียนวัดอามาศวิทยา อำเภอเทิง เป็นผลงานการเขียนภาพจิตรกรรมตามจินตนาการ และภาพเหมือน

1.7) โรงเรียนโสภณจริยธรรมวิทยา อำเภอเชียงของ เป็นผลงานการเขียนภาพจิตรกรรมเหมือนจริง และภาพวิวต่าง ๆ

2) ช่างปั้น หมายถึง การปั้นประติมากรรมปูนสด ปั้นลวดลายตกแต่งเป็นรูปสัตว์หิมพานต์ พระพุทธรูปหน้าบันโบสถ์วิหาร ในงานสถาปัตยกรรมต่างๆ ของไทยตลอดจนการปั้นหุ่น เพื่อใช้หล่อสัมฤทธิ์ เป็นต้น งานปั้น และ ช่างผู้ทำงานปั้นนี้ เมื่อสมัยโบราณที่ล่วงๆ ไปนั้น เรียกว่า “งานปั้น” และ “ช่างปั้น” แต่ในปัจจุบัน “งานปั้น” เปลี่ยนไปเป็น “ประติมากรรม” ซึ่งมีนัยว่า มาแต่คำภาษาบาลีว่า ปฏิมากมม หรือในภาษาสันสกฤตว่า ประติมากรรม ส่วนคำว่า “ช่างปั้น” ก็ได้รับความนิยม เรียกว่า “ประติมากร” ได้แก่

2.1) โรงเรียนเวียงแก่นวิทยา อำเภอเวียงแก่นวิทยา เป็นการสอนปั้นรูปสัตว์หิมพานต์แบบลอยตัวเป็นนาคในวรรณคดี

2.2) โรงเรียนพุทธศาสน์ศึกษา อำเภอป่าแดด เป็นผลงานการปั้นหงส์สิงห์โต ช่อฟ้า ใบระกา พญาหงส์ สอนโดย นายมานพ นกหล่อ

2.3) โรงเรียนวัดหนองบัวพิทยาสรรพ์ อำเภอเวียงป่าเป้า เป็นช่างปั้นกระถางถ้วย ชามเวียงกาหลง ลงลายเวียงกาหลง

2.4) โรงเรียนชาวิวัฒน์วิทยา อำเภอพาน เป็นผลงานช่างปั้นมังกรด้วย ฝุ่นไม้ ขี้เลื่อยผสมกาวเป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ เช่น มังกร นกหัสดีลิงค์ เป็นต้น แบบลอยตัว

3) ช่างแกะ หมายถึง ช่างแกะตรา ช่างแกะลาย และช่างแกะภาพ ภาพลอยตัว ฐานสูง ฐานต่ำ หมายถึงไปถึง ช่างเงิน ช่างทอง ช่างเพชรพลอย แกะ ซึ่งเป็นวิธีการทำงานของช่างแกะ หมายถึง การสร้างทำให้เกิดเป็นลวดลาย หรือ รูปภาพขึ้น ด้วยวิธีใช้เครื่องมือ ที่เรียกว่า “มีดแกะ” แกะ แคะ คัด ไปตามวิธีการของช่างประเภทนี้ ได้แก่

3.1) โรงเรียนวัดวิเชตรมณี อำเภอแม่สาย เป็นงานช่างแกะภาพใบหน้าคนและสัตว์ติดกับกระบอกไม้ไผ่แบบนูนต่ำ ในลักษณะของประดับตกแต่งบ้าน

3.2) โรงเรียนบุญเรืองวิทยา อำเภอแม่ลาว เป็นการแกะโพมเป็นพญาหงส์ และสัตว์นวนิยาย ลักษณะลอยตัว

3.3) โรงเรียนวัดป่าจัวปรีดีศึกษา อำเภอเวียงป่าเป้า เป็นการแกะรูปใบหน้าคนบนกระบอกไม้ไผ่

4) ช่างสลัก หมายถึง การสลักหรือจำลองวัตถุเป็นประติมากรรมนูนต่ำ ฐานสูง และลอยตัว เป็นรูปเคารพ วัสดุที่ใช้มักเป็นหินทราย ไม้สัก กระดาษ หยกกล้วย เป็นช่างประเภทหนึ่ง ในจำพวกช่างสิบหมู่ เป็นผู้มีความสามารถ และฝีมือในการช่างทำลวดลาย หรือรูปภาพต่าง ๆ ขึ้นด้วยวิธีการที่เรียกว่า “สลัก” คำว่า “สลัก” อาจเรียกว่าจำหลัก หรือ ฉลักก็มี เป็นวิธีการของช่างทำให้เป็นลวดลาย หรือรูปภาพ โดยวิธีใช้ “สิ่ว” เจาะเป็นต้น ได้แก่

4.1) โรงเรียนเวียงชัยพิทยาคม อำเภอเวียงชัยพิทยาคม เป็นการสลักพระพุทธรูปไม้แบบลอยตัว และตกแต่งด้วยสะเก็ด

4.2) โรงเรียนวัดแก่นเหนือวิทยา อำเภอเชียงของ เป็นการสลักพระพุทธรูปไม้แบบลอยตัว และลงสีปิดทอง

4.3) โรงเรียนวัดดงชัยพิทยาคม อำเภอเวียงเชียงรุ้ง เป็นการสลักพระพุทธรูปไม้แบบลอยตัว และตกแต่งด้วยสะเก็ด

4.4) โรงเรียนวัดเจติยหลวงวิทยา อำเภอแม่สรวย เป็นการแกะลายบนผ้า และดาบ เป็นภาพแกะลวดลายแบบล้านนา

4.5) โรงเรียนพุทธวิเศษวิทยา อำเภอเมืองเชียงราย เป็นการแกะลายบนผ้า และดาบ เป็นภาพแกะลวดลายแบบล้านนา

4.6) โรงเรียนวัดศรีไตรวิทยา อำเภอเชียงของ เป็นผลงานแกะลายไทยบนไม้สัก เป็นลักษณะแบบนูนต่ำ

5) ช่างบุ หมายถึง ช่างที่นำโลหะมาตีแผ่ให้แบนออกเป็นรูปต่างๆ จะเป็นแผ่นแบน ธรรมดาๆ หรือจะเป็นรูปอะไรก็ได้ตั้งแต่ เช่น กะทะทอง ถาดทองเหลือง ชันน้ำ เป็นต้น “บุ” เป็น

คำกริยาอย่างหนึ่ง หมายถึง การเอาของบางๆ หรือ อีกนัยหนึ่งคือ การตีให้เข้ารูป เช่น บุชนทองลง หิน เป็นต้น ช่างบุ ที่เป็นช่างหลวง อยู่ในจำพวกช่างสิบหมู่ มาแต่โบราณกาล คือ ช่างประเภทที่ทำการบุโลหะ ให้แผ่ออกเป็นแผ่นบางๆ แล้วนำไปหุ้มคลุมปิดเข้ากับ “หุ่น” ชนิดต่างๆ เพื่อปิดประดับทำเป็นผิวภายนอกของ “หุ่น” ที่ทำขึ้นด้วยวัตถุต่างๆ เช่น ไม้ ปูน โลหะ หิน เป็นต้น ให้เกิดความงาม มีคุณค่า และ ความคงทนถาวรอยู่ได้นานปี ได้แก่

5.1) โรงเรียนวัดแม่คำวิทยา อำเภอแม่จัน เป็นผลงานการบุแผ่นเงิน ชั้นน้ำ เป็นลวดลายต่าง ๆ

5.2) โรงเรียนวัดไชยสถานวิทยา อำเภอเชียงแสน เป็นผลงานการบุแผ่นเงิน ด้วยลวดลายต่าง ๆ

5.4) โรงเรียนวัดสันหนองบัววิทยา อำเภอพญาเม็งราย

5.5) โรงเรียนป่าตาลใต้ อำเภอขุนตาล

4.1.2.3 โอกาส (Opportunities)

โอกาส หรือ O หมายถึง ปัจจัยต่างๆ ภายนอกองค์กรที่เอื้อประโยชน์ให้ ซึ่งเป็นโอกาสที่ช่วยส่งเสริมการดำเนินงาน เช่น สภาพเศรษฐกิจที่ขยายตัว ข้อแตกต่างระหว่างจุดแข็งกับโอกาสในการจัดการศึกษาก็คือ จุดแข็งเป็นปัจจัยที่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายใน ส่วนโอกาสนั้นเป็นผลจากสภาพแวดล้อมภายนอก นักบริหารที่ดีจะต้องแสวงหาโอกาสอยู่เสมอเพื่อใช้ประโยชน์จากโอกาสนั้นในการเพิ่มยอดผลผลิตของตนเองในทุกด้าน

จากการลงพื้นที่ภาคสนามของทีมงานวิจัย พบว่า แต่ละโรงเรียนมีโอกาสนี้คล้ายคลึงกัน 2 ประการ คือ เป็นการศึกษาของคณะสงฆ์ประจำอำเภอนั้นๆ และ เป็นที่ศรัทธาของประชาชนกล่าวคือ คณะสงฆ์ในอำเภอให้การสนับสนุนกิจกรรมของโรงเรียนเป็นอย่างดี ยกเว้นโรงเรียนที่ไม่ได้มีเจ้าคณะพระสังฆาธิการระดับอำเภอเป็นผู้จัดการหรือผู้อำนวยการจะได้รับโอกาสน้อยกว่าโรงเรียนที่มีเจ้าคณะพระสังฆาธิการระดับอำเภอเป็นผู้บริหาร

4.1.2.4 อุปสรรค (Threats)

อุปสรรค หรือ T หมายถึง ปัจจัยต่างๆ ภายนอกองค์กรที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงาน เป็นข้อจำกัดที่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายนอก นักบริหารจำเป็นต้องปรับกลยุทธ์การบริหารให้สอดคล้องและพยายามขจัดปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นให้หมดไป

จากการลงพื้นที่ภาคสนามของทีมงานวิจัย พบว่า อุปสรรคภายนอกองค์กรที่เป็นอุปสรรค ได้แก่ บุคลากรภายนอกที่จัดจ้างมาสอนรายวิชาชีวช่างสิบหมู่ไม่มีทักษะการสอน ทำให้นักเรียนเข้าใจในการเรียนได้น้อย ซึ่งเป็นการจัดการเรียนการสอนแบบลักษณะชมรมที่เป็นเวลานานนอกห้องเรียน

จึงสรุปได้ว่า สภาพแวดล้อมภายในและภายนอกสถานศึกษานั้น เป็นไปตามบริบทของแต่ละโรงเรียน ซึ่งขึ้นอยู่กับผู้บริหารของแต่ละแห่งว่ามีวิสัยทัศน์อย่างไร

4.1.3 หลักสูตรการจัดการเรียนการสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่

จากการลงพื้นที่ภาคสนามของทีมงานวิจัย พบว่า ทุกโรงเรียนมีหลักสูตรการจัดการเรียนการสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่ทุกแห่ง แต่เป็นการจัดกระบวนการเรียนการสอนช่วงเสาร์-อาทิตย์ ตามหลักสูตรโดยรวมจะมีกรอบของหลักสูตรพอสรุปได้ดังนี้

- 1) เป็นรายวิชาหลักสูตรท้องถิ่นประเภทวิชาชีพ
- 2) เป็นหลักสูตรที่ไม่ได้บังคับให้เรียน ให้สมัครเรียนตามความถนัด
- 3) เวลาเรียน 200 ชั่วโมง
- 4) ระดับชั้นเรียน ไม่ได้จำกัด รับผู้สนใจตั้งแต่ชั้น ม. 1 – ม. 6
- 5) จุดมุ่งหมายของหลักสูตร
- 6) วัตถุประสงค์ของหลักสูตร
- 7) คำอธิบายรายวิชา
- 8) โครงสร้างเนื้อหาที่เรียน
- 9) เป้าหมายของผู้เรียน
- 10) การวัดผลและประเมินผล

จึงสรุปได้ว่า หลักการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนพระปริยัติธรรมฯ ใช้หลักสูตรวิชาชีพช่างสิบหมู่ที่โรงเรียนจัดทำขึ้นเป็นคู่มือในการจัดการเรียนการสอน และบางโรงเรียนสอนในช่วงวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ บางโรงเรียนสอนในช่วงกิจกรรมชมรม เป็นรายวิชาที่อยู่นอกกลุ่มสาระแกนกลาง และสาระเพิ่มเติม

4.2 ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 แนวทางพัฒนากระบวนการเรียนการสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย

จากการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาแนวทางพัฒนากระบวนการเรียนการสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดเชียงราย ทีมงานผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลด้วยตนเองตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยการเข้าไปสัมภาษณ์ผู้เรียน ครูสอน สังเกตการเรียนการสอน และการส่งเสริมสนับสนุนของผู้บริหารแต่ละแห่งแล้ว พบว่า ในภาพรวม ใช้กระบวนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ กล่าวคือ ทุกโรงเรียนมีหลักสูตรในการเรียนการสอน แต่ไม่ครอบคลุมในวิชาช่างประเภทที่สอน และแนวทางที่จะพัฒนากระบวนการเรียนการสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย คือ นำ

ทฤษฎีแนวคิดของการเรียนรู้และรูปแบบพัฒนาการเรียนการสอนมาใช้ และ ใช้กระบวนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญอย่างจริงจัง เมื่อแยกเป็นรายประเด็นมีรายละเอียดดังนี้

4.2.1 สภาพความพร้อมหรือความไม่พร้อมในแต่ละด้านของการสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรมฯ

ผลการศึกษาวิจัยสภาพความพร้อมหรือความไม่พร้อมในแต่ละด้านของการสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่ของแต่ละโรงเรียน พบว่า ในภาพรวม ทุกโรงเรียนมีความพร้อมด้านอาคารสถานที่ในการจัดการเรียนการสอนอย่างเต็มศักยภาพ ส่วนความไม่พร้อมที่พบ ได้แก่ วัสดุอุปกรณ์ที่จะใช้เป็นสื่อการสอน และบุคลากรประจำไม่มีความรู้ ความชำนาญในวิชาชีพช่างสิบหมู่ จึงได้แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนการสอนจากการสัมภาษณ์และประชุมกลุ่มย่อยดังนี้

1) พัฒนาด้านความพร้อมที่มีอยู่แล้ว มีแนวทางการพัฒนากระบวนการฯ 2 แนวทาง ได้แก่

1.1) แต่ละแห่งควรจัดอาคารสถานที่ที่มีอยู่ให้เป็นสัดส่วนที่ชัดเจน ไม่ให้ระเกะระกะ

1.2) จัดให้มีสถานที่แสดงผลงานของผู้เรียนไว้ให้เห็นเด่นชัด เป็นการแสดงให้เห็นประชาชน สาธารณชนได้ชมได้ศึกษาเรียนรู้

2) พัฒนาด้านความไม่พร้อมที่ปรากฏอยู่ มีแนวทางการพัฒนากระบวนการฯ 2 แนวทางเช่นกัน ได้แก่

2.1) ด้านความไม่พร้อมของวัสดุอุปกรณ์/สื่อการเรียนการสอน ควรใช้หลักการของการมีส่วนร่วมของชุมชน กล่าวคือ ขอรับการบริจาค สนับสนุนจากชุมชน เนื่องจากโรงเรียนพระปริยัติธรรมฯ เป็นสถานศึกษาของคณะสงฆ์ซึ่งมีต้นทุนความศรัทธาของชุมชนอยู่แล้ว

2.2) ด้านความไม่พร้อมของบุคลากรประจำ ควรใช้กระบวนการจิตอาสาพัฒนาสังคมมาช่วยพัฒนาบุคลากรประจำ กล่าวคือ ช่วยพัฒนาทักษะแก่ครูสอนกลุ่มสาระการงานอาชีพและเทคโนโลยี และรับสมัครจิตอาสาผู้มีความชำนาญในวิชาชีพช่างสิบหมู่ที่ผู้เรียนมีความสนใจที่จะศึกษาเรียนรู้

4.2.2 หลักการจัดการเรียนการสอนที่ดี

ผลการศึกษาวิจัยหลักการจัดการเรียนการสอนที่ดี ในภาพรวมพบว่า มีรูปแบบการเรียนการสอนที่ชัดเจน มีหลักสูตรวิชาชีพช่างสิบหมู่ที่ตนเองจัดสอนในโรงเรียน แต่ส่วนใหญ่มีแต่การเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญในระดับปฏิบัติ ยังขาดกระบวนการที่เป็นทฤษฎี แนวคิด และรูปแบบพัฒนาการเรียนการสอนที่มุ่งผลสัมฤทธิ์ ดังนั้นจากการสัมภาษณ์เชิงลึก และประชุมกลุ่มย่อยของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง พอสรุปได้ว่า หลักการจัดการเรียนการสอนที่ดีควรมีกระบวนการพัฒนาหลักสูตร ดังนี้

1) ทฤษฎี แนวคิด ของการเรียนรู้และรูปแบบพัฒนาการเรียนการสอน

ทฤษฎีการเรียนรู้ หมายถึง แนวคิด หรือหลักการ ซึ่งผ่านกระบวนการรวบรวมแนวคิดและกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ จนเป็นที่ยอมรับว่าสามารถใช้อธิบายลักษณะการเกิดการเรียนรู้ หรือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างถาวรได้ แนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ ทั้งทางจริยธรรมและการกระทำ ซึ่งส่งผลต่อลักษณะของพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน นอกจากนี้ยังส่งผลต่อการประยุกต์ใช้ การพัฒนา หรือการสร้างสรรคทฤษฎีการเรียนรู้ใหม่ๆ อีกด้วย มีจุดมุ่งหมายของทฤษฎีการเรียนรู้ มุ่งพัฒนาผู้เรียนเป็นสำคัญ ทั้งการอธิบายการเกิดการเรียนรู้ของบุคคล หากครูผู้สอนมีความรู้ความเข้าใจก็จะสามารถนำไปเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน และมีประสิทธิภาพ

ทฤษฎีการเรียนรู้มีความสำคัญต่อการจัดการเรียนการสอน เริ่มตั้งแต่การวิเคราะห์ผู้เรียน การวางแผนการจัดการเรียนสอน รวมถึงการวัดและการประเมินผู้เรียน หากผู้ดำเนินงานหรือครูผู้สอนสามารถเลือกใช้ทฤษฎีได้อย่างได้ตรงกับความต้องการของผู้เรียน ย่อมทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่คงทน และมีประสิทธิภาพ ซึ่งชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์² ได้แบ่งทฤษฎีการเรียนรู้ออกเป็น 3 ช่วง คือ ทฤษฎีการเรียนรู้ในช่วงก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 20 ได้แก่ ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มจิตนิยม หรือกลุ่มเน้นการฝึกจิต หรือสมอง (Mental Discipline) ทฤษฎีการเรียนรู้ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 20 ได้แก่ ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มพฤติกรรมนิยม (Behaviorism) กลุ่มพุทธินิยมหรือความรู้ความเข้าใจ (Cognitivism) กลุ่มมนุษยนิยม (Humanism) และกลุ่มผสมผสาน (Eclecticism) และทฤษฎีการเรียนรู้และการสอนร่วมสมัย (ยุคปัจจุบัน) เช่น ทฤษฎีปัญหา ทฤษฎีการสร้างความรู้ และทฤษฎีการเรียนรู้แบบร่วมมือ เป็นต้น การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน หมายถึง การสร้างหรือปรับปรุงแบบแผนการจัดการเรียนการสอนให้สามารถตอบสนองการเรียนรู้ของผู้เรียน ทั้งด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติ

2) รูปแบบการเรียนการสอน

รูปแบบการเรียนการสอนในปัจจุบัน หากจำแนกตามวัตถุประสงค์ของรูปแบบสามารถแบ่งได้เป็น 5 หมวดหมู่ คือ เน้นการพัฒนาด้านพุทธิพิสัย เน้นการพัฒนาด้านจิตพิสัย เน้นการพัฒนาด้านทักษะพิสัย เน้นการพัฒนาด้านทักษะกระบวนการ และเน้นการบูรณาการองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนการสอน³ ซึ่งองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนการสอน มีดังนี้

² ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, นวัตกรรมจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ, (กรุงเทพฯ : แดเน็กซ์ อินเทอร์เน็ตพอร์เชน, 2555), หน้า 17.

³ ทิศนา ขัมมณี, ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ, (พิมพ์ครั้งที่ 18, กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554), หน้า 4.

1. ปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิด หรือความเชื่อที่เป็นพื้นฐานหรือเป็นหลักของรูปแบบการสอน
2. มีการบรรยายและอธิบายสภาพหรือลักษณะของการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับหลักการที่ยึดถือ
3. มีการจัดระบบ คือ มีการจัดองค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของระบบให้สามารถนำผู้เรียนไปสู่เป้าหมายของระบบหรือกระบวนการนั้นๆ
4. มีการอธิบายหรือให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีสอนหรือเทคนิคการสอนต่างๆ อันจะช่วยให้กระบวนการเรียนการสอนนั้นๆ เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

3) กระบวนการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน

กระบวนการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนได้ 5 ขั้น คือ 1) การระบุปัญหา 2) ศึกษาข้อมูลเบื้องต้น 3) การสร้างองค์ประกอบรูปแบบการจัดการเรียนการสอน 4) การตรวจสอบคุณภาพ และ 5) การปรับปรุงและการนำไปใช้ การรายงานผลการศึกษาในประเด็นต่างๆ ที่ได้นำเสนอไว้ข้างต้น ทำให้ทีมงานผู้วิจัย พบว่า “ผู้เรียนจะไม่สามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างเต็มที่ หากขาดรูปแบบการเรียนการสอนที่ใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนที่มีคุณภาพ และรูปแบบการเรียนการสอนจะไม่สามารถตอบสนองต่อผลที่ต้องการให้เกิดกับผู้เรียนได้ หากปราศจากทฤษฎีการเรียนรู้” จะเห็นว่าทฤษฎีการเรียนรู้ถือเป็นหัวใจของการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน เนื่องจากทฤษฎีการเรียนรู้เป็นแนวคิดซึ่งผ่านทดลองอย่างเป็นระบบ จนเป็นที่ยอมรับว่าสามารถใช้อธิบายลักษณะการเกิดการเรียนรู้ต่างๆ ได้ ดังนั้นจึงสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการเลือกเครื่องมือต่างๆ ที่เหมาะกับการเรียนรู้ของผู้เรียนได้ ทั้งวิธีการสอน สื่อการสอน ลักษณะการจัดการเรียนการสอน หรือสถานที่ในการจัดเรียนการสอน ฯลฯ อีกสิ่งหนึ่งที่มีพื้นฐานมาจากทฤษฎีการเรียนรู้ และมีความสำคัญต่อผู้เรียน นั่นก็คือ รูปแบบการเรียนการสอน ซึ่งเป็นแบบแผนของการจัดการเรียนการสอน ที่ใช้ทฤษฎีการเรียนรู้และการมุ่งใจเป็นพื้นฐานในการออกแบบ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการนำไปจัดการเรียนการสอน ให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ต้องการ โดยทฤษฎีการเรียนรู้ในแต่ละยุคถูกพัฒนาตามกระแสและการเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยเป็นหน้าที่ของครูที่ต้องศึกษาให้เข้าใจ และนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ต่างๆ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนที่ไม่สามารถหยุดนิ่งได้

ดังนั้นจะเห็นว่าทฤษฎีการเรียนรู้กับการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนจะต้องมีความสอดคล้องกัน เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนนำพาผู้เรียนไปสู่เป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ และผู้เรียนก็จะสามารถพัฒนาตนเองจนเป็นกำลังที่สำคัญในการพัฒนาประเทศต่อไปได้

4) กระบวนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

การจัดการเรียนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ก็คือการจัดการเรียนรู้ที่คำนึงถึงประโยชน์

สูงสุดของผู้เรียน โดยครูผู้สอนหรือผู้จัดการเรียนรู้ พยายามหารูปแบบวิธีการที่เหมาะสมกับผู้เรียนที่จะให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาและเกิดการเรียนรู้ได้มากที่สุด การสอนแบบต่าง ๆ โดยครูผู้สอนอธิบายหรือ บ่อนความรู้ให้ฝ่ายเดียว คงเป็นแบบอย่างหรือแนวทางที่ค่อนข้างเก่าและล้าสมัยไปแล้ว ผู้เรียนไม่มีโอกาสได้คิดสร้างความรู้ใหม่ ๆ เลย ครูผู้สอนมีความรู้แค่นั้นก็ถ่ายทอดให้แค่นั้น ส่วนผู้เรียนจะได้แค่นั้นที่สุดแล้วแต่ความสามารถของแต่ละคน การเรียนการสอนก็รู้สึกเบื่อหน่ายทั้งครูผู้สอนและผู้เรียน เพราะมีขั้นตอนแบบเดิม ๆ เก่า ๆ ภายในห้องสี่เหลี่ยมเดิม ๆ แต่ในปัจจุบันนี้หมดยุคสมัยดังกล่าวแล้ว ครูพันธุ์ใหม่และนักเรียนพันธุ์ใหม่ ต้องร่วมกันเรียนรู้พร้อมกัน คิดสร้างสรรค์สิ่งแปลก ๆ ใหม่ร่วมกัน ร่วมคิดร่วมเรียนรู้ในสิ่งใหม่ๆ แต่ก่อนอื่นจะต้องมาเรียนรู้กันก่อนว่าการออกแบบและการวางแผนการจัดการเรียนรู้แบบใหม่ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีกระบวนการขั้นตอนอย่างไร จะได้นำวิธีการหลักการและแนวคิดไปประยุกต์ใช้และพัฒนาให้เกิดประโยชน์กับตัวครูผู้สอน และตัวผู้เรียนต่อไป

เป้าหมายสำคัญที่สุดของการจัดการศึกษา คือการจัดการให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนแต่ละคนได้พัฒนาตนเองสูงสุด ตามกำลังหรือศักยภาพของแต่ละคน แต่เนื่องจากผู้เรียนแต่ละคนมีความแตกต่างกันทั้งด้านความต้องการ ความสนใจ ความถนัด และยังมีทักษะพื้นฐานอันเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะใช้ในการเรียนรู้ อันได้แก่ความสามารถในการฟัง พูดอ่าน เขียน ความสามารถทางสมอง ระดับสติปัญญาและการแสดงผลของการเรียนรู้ออกมาในลักษณะที่ต่างกัน จึงควรมีการจัดการที่เหมาะสมในลักษณะที่แตกต่างกัน ตามเหตุปัจจัย ของผู้เรียนแต่ละคน แก่นแท้ของการเรียนคือการเรียนรู้ของผู้เรียน ครูต้องเปลี่ยนจากการยัดวิชาเป็นตัวตั้ง มาเป็นยึดมนุษย์ หรือผู้เรียนเป็นตัวตั้ง หรือที่เรียกว่าผู้เรียนเป็นสำคัญ ครูต้องคำนึงถึงหลักความแตกต่างระหว่างบุคคลเป็นสำคัญ ถ้าจะเปรียบเทียบการทำงานของครูกับแพทย์คงไม่ต่างกันมากนักแพทย์มีหน้าที่บำบัดรักษาอาการป่วยไข้ของ ผู้ป่วยด้วยการวิเคราะห์วินิจฉัยอาการของผู้ป่วยแต่ละคนที่มีความแตกต่างกัน แล้วบำบัดด้วยการใช้ยาหรือการปฏิบัติอื่น ๆ ที่แตกต่างกัน วิธีการรักษาแบบหนึ่งแบบใดคงจะใช้บำบัดรักษาผู้ป่วยทุกคนเหมือน ๆ กันไม่ได้

ในปัจจุบันพบปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ของนักเรียน 5 ประการ คือ

- (1) ครูผู้สอนให้ความสำคัญกับคำตอบมากกว่ากระบวนการ ซึ่งกิจกรรมการเรียนรู้จะเน้นการทำแบบฝึกหัดเพื่อหาคำตอบ และการให้คะแนนก็เน้นที่คำตอบมากกว่ากระบวนการ
- (2) นักเรียนขาดเครื่องมือช่วยในระหว่างการเรียนรู้ โดยผู้เรียนแทบไม่มีโอกาสได้ใช้ศักยภาพสมองเพื่อคิดหาคำตอบ แต่ใช้สมองในการจำมากกว่า
- (3) นักเรียนไม่เกิดการเชื่อมโยงความรู้และประสบการณ์ ซึ่งที่ผ่านมาการจัดการเรียนรู้นักเรียนมักดำเนินตามกระบวนการบ่อนเนื้อหาให้นักเรียนทำความเข้าใจ จดจำ แล้วทำแบบฝึกหัด ซึ่งใช้ได้เฉพาะเด็กที่มีความจำดีเท่านั้น

(4) ระบบการศึกษาขาดการประเมินผลสัมฤทธิ์ในส่วนกระบวนการเรียนรู้ อาจเนื่องจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องไม่มั่นใจในผลระยะยาวที่เกิดจากกระบวนการคิด ปฏิบัติ แก้ปัญหา และสร้างสรรค์ผลงาน มองว่ากระบวนการเหล่านี้เสียเวลา จึงใช้การป้อนความรู้ซึ่งใช้เวลาสั้นกว่า

(5) นักเรียนขาดประสบการณ์ความภาคภูมิใจจากผลงานที่คิดได้ เนื่องจากคำตอบที่นักเรียนคิดได้เป็นคำตอบที่คนอื่นคิดไว้แล้ว การตอบถูกเป็นเพียงการจำได้เท่านั้น

จากปัญหาดังกล่าวจึงนำมาซึ่งแนวทางการยกระดับการเรียนรู้ด้วยกระบวนการคิด วิเคราะห์ 4 ขั้นตอน ดังนี้

(1) การกำหนดสถานการณ์ปัญหา เป็นการกระตุ้นการเรียนรู้โดยใช้สถานการณ์หรือปัญหา เพื่อให้ผู้เรียนมีความสนใจที่จะแก้ไขมากขึ้น

(2) การวิเคราะห์หาคำตอบหรือทางออกของปัญหา ซึ่งสามารถประยุกต์แนวคิดของมาร์ซาโน(Marzano) ได้ดังนี้

(2.1) กระบวนการหาคำตอบด้วยการเปรียบเทียบ ซึ่งจะทำให้สามารถจำแนกข้อมูลเกี่ยวกับปัญหา และสามารถเข้าใจปัญหานั้นมากขึ้น เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม ซึ่งอาจใช้เครื่องมือช่วยคิด เช่น การใช้แผนผังเปรียบเทียบเวนน์ การเปรียบเทียบโดยใช้ตารางวิเคราะห์ และการหาลักษณะร่วม เป็นต้น

(2.2) กระบวนการหาคำตอบด้วยการจัดหมวดหมู่ เป็นการรวบรวมองค์ประกอบให้เป็นหมวดหมู่หรือเป็นประเภท ซึ่งเป็นพื้นฐานของการคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ โดยอาจให้นักเรียนใช้ผังต่างๆ ในการจัดหมวดหมู่ เช่น ผังจัดประเภท และผังต้นไม้ เป็นต้น

(2.3) กระบวนการหาคำตอบโดยการทบทวนข้อผิดพลาด เป็นการค้นหาเหตุผลที่น่าจะผิดพลาดหรือคลาดเคลื่อนออกจากเหตุผลที่เราสร้างขึ้นโดยนำหลักฐานต่างๆ มาอ้างอิง ซึ่งมีขั้นตอนการทบทวนข้อผิดพลาด โดยเริ่มจากจำแนกส่วนประกอบของเรื่องนั้น จากนั้นตรวจสอบว่าเหตุและผลที่นั้นมีข้อผิดพลาดอย่างไร แล้วหาข้ออธิบายการเชื่อมโยงเหตุและผลนั้นๆ สุดท้ายคือเขียนสรุปความคิดการลำดับเหตุผล

การขยายผลสู่การปฏิบัติหรือสร้างสรรค์ผลงาน จะส่งผลให้เกิดการส่งเสริมให้ข้อค้นพบต่างๆ ของผู้เรียนนำไปสู่การปฏิบัติหรือสร้างสรรค์ผลงานให้เป็นรูปธรรม กระบวนการคิดวิเคราะห์แต่ละขั้นตอนครูสามารถออกแบบเครื่องมือช่วยคิดสร้างเป็นใบงานให้นักเรียนคิดวิเคราะห์หาคำตอบทีละขั้นตอน จึงสามารถประเมินการเรียนรู้จากผลงานของนักเรียนได้ และผลงานเหล่านั้นจะเป็นผลสะท้อนการเรียนรู้ได้ถึงระดับกระบวนการเรียนรู้ และทักษะต่างๆ ที่เกิดขึ้นในระหว่าง การค้นหาคำตอบและการลงมือปฏิบัติ

นอกจากนี้นักเรียนยังควรมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ดังนี้

1) เป็นนักคิดวิเคราะห์

- 2) เป็นนักแก้ปัญหา
- 3) เป็นนักสร้างสรรค์
- 4) เป็นนักประสานความร่วมมือ
- 5) รู้จักใช้ข้อมูลข่าวสาร
- 6) เป็นผู้เรียนรู้ด้วยตนเอง
- 7) เป็นนักสื่อสาร (ครูพูดน้อยและเด็กพูดมาก)
- 8) ตระหนักถึงสภาพของโลกล
- 9) เป็นพลเมืองที่ทรงคุณค่า
- 10) มีพื้นฐานความรู้ทางเศรษฐกิจและการคลัง

สำหรับสมรรถนะของผู้เรียนในยุคนี้ที่ควรจะมี คือ

1) ความสามารถในการสื่อสาร คือความรู้สึกรู้สึกและทักษะของตนเองเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและประสบการณ์อัน จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเองและสังคม รวมทั้งการเจรจาต่อรอง เพื่อขจัดและลดปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ การเลือกรับหรือไม่รับข้อมูลข่าวสาร ด้วยหลักเหตุผลและความถูกต้อง ตลอดจนการเลือกใช้วิธีการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงผลกระทบที่มีต่อตนเองและสังคม ซึ่งสอดคล้องกับ ICT Literacy

2) ความสามารถในการคิด เป็นความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ คิดสร้างสรรค์ คิดอย่างมีวิจารณญาณ และการคิดเป็นระบบ เพื่อนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้หรือสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจเกี่ยวกับตนเองและสังคม ได้อย่างเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับ Learning Thinking Skills

3) ความสามารถในการแก้ปัญหา เป็นความสามารถในการแก้ปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่เผชิญได้อย่างถูกต้องเหมาะสมบนพื้นฐานของหลักเหตุผล คุณธรรมและข้อมูลสารสนเทศ เข้าใจความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ต่าง ๆ ในสังคม แสวงหาความรู้ ประยุกต์ความรู้มาใช้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหา และมีการตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อตนเอง สังคมและสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับ Life skill

4) ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต เป็นความสามารถในการนำกระบวนการต่าง ๆ ไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การทำงาน และการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยการสร้างเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล การจัดการปัญหาและความขัดแย้งต่าง ๆ อย่างเหมาะสม การปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม และการรู้จักหลีกเลี่ยงพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ที่ส่งผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่น สอดคล้องกับ Life skill

5) ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี เป็นความสามารถในการเลือกและใช้เทคโนโลยีด้านต่าง ๆ และมีทักษะกระบวนการทางเทคโนโลยี เพื่อการพัฒนาตนเองและสังคม ในด้านการเรียนรู้ การสื่อสาร การทำงาน การแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ถูกต้อง เหมาะสม และมีคุณธรรม สอดคล้องกับ ICT Literacy

และอีกสิ่งหนึ่งที่สำคัญคือการพัฒนาคนให้เรียนรู้ตลอดชีวิตด้วยการเรียนรู้ 3R x 7C ซึ่ง 3R คือ Reading (อ่านออก), (W)riting (เขียนได้), และ (A)rithmetics (คิดเลขเป็น) 7C ได้แก่

- Critical Thinking and Problem Solving (ทักษะด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และทักษะในการแก้ปัญหา)

- Creativity and Innovation (ทักษะด้านการสร้างสรรค์ และนวัตกรรม)

- Cross-cultural Understanding (ทักษะด้านความเข้าใจความต่างวัฒนธรรม ต่างกระบวนทัศน์)

- Collaboration, Teamwork and Leadership (ทักษะด้านความร่วมมือ การทำงานเป็นทีม และภาวะผู้นำ)

- Communications, Information, and Media Literacy (ทักษะด้านการสื่อสาร สารสนเทศ และรู้เท่าทันสื่อ)

- Computing and ICT Literacy (ทักษะด้านคอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยี สารสนเทศและการสื่อสาร)

- Career and Learning Skills (ทักษะอาชีพ และทักษะการเรียนรู้)

จึงสรุปได้ว่า จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่าหลักสูตรมีความสำคัญ และจำเป็นอย่างมาก ต่อการศึกษา การพัฒนาคน และการพัฒนาประเทศ โดยหลักสูตรในยุคปัจจุบันควรเน้นให้คนเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต และทักษะที่สำคัญคือทักษะการสืบค้น ทักษะการคิด และการเชื่อมโยง เป็นต้น จึงต้องเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

แต่อย่างไรก็ตาม การจัดการศึกษาทุกระดับต้องใช้กระบวนการพัฒนาที่เหมาะสมกับบริบทของตนเอง คำนึงถึงศักยภาพของผู้เรียนด้วย แต่ที่สำคัญคือให้ผู้เรียนได้ศึกษาเรียนรู้อย่างเต็มศักยภาพของตนเอง ไม่ปิดกั้นหรือขัดขวางใด

4.3 ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ส่งเสริมพัฒนาผลงานช่างสิบหมู่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ศิลปะท้องถิ่นของแต่ละอำเภอสนองนโยบายของรัฐบาลให้เชียงรายเป็นเมืองแห่งศิลปะ

ทีมงานวิจัยได้ลงพื้นที่ภาคสนามศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อส่งเสริมพัฒนาผลงานช่างสิบหมู่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ศิลปะท้องถิ่นของแต่ละอำเภอสนองนโยบายของรัฐบาลให้เชียงรายเป็นเมืองแห่งศิลปะ พบว่า ในภาพรวม นำเสนอแผนงาน/โครงการสู่แผนพัฒนาท้องถิ่นต่างๆ ในจังหวัดเชียงราย และจัดตั้งคณะกรรมการร่วมภาครัฐ/เอกชน กับคณะสงฆ์ เพื่อการขับเคลื่อนแผนงาน/โครงการ กล่าวคือ ควรสร้างเครือข่ายกับองค์กรภายนอกเพื่อการประชาสัมพันธ์ จัดองค์ความรู้เรื่องช่างสิบหมู่เผยแพร่ทางช่องทางต่าง ๆ ประชุมชี้แจงรายละเอียดให้แก่วัดเครือข่ายที่จะเป็นแหล่งเรียนรู้ และแต่งตั้งกรรมการประจำหน่วยแหล่งเรียนรู้ศิลปะ และอบรมให้ความรู้การจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ การบริหารจัดการ การถ่ายทอดองค์ความรู้ การเผยแพร่ คัดเลือกโรงเรียนในอำเภอที่มีศักยภาพความพร้อมในการจัดตั้งเป็นแหล่งเรียนรู้ประจำอำเภอ ประชุมชี้แจงรายละเอียดให้แก่วัดเครือข่ายที่จะเป็นแหล่งเรียนรู้ และแต่งตั้งกรรมการประจำหน่วย คัดเลือกโรงเรียนในอำเภอที่มีศักยภาพความพร้อมในการจัดตั้งเป็นแหล่งเรียนรู้ประจำอำเภอ เผยแพร่ ฝึกอบรมชาวบ้านผู้สนใจมาเรียนรู้ ฝึกปฏิบัติ การผลิตผลงาน การฝึกทักษะเพิ่มเติม จัดร้านโชว์ผลงานการผลิตของชาวบ้าน การจัดจำหน่าย เพิ่มพูนรายได้ครัวเรือน ติดตามประเมินผลเป็นระยะ ๆ เมื่อแยกเป็นรายประเด็น มีดังนี้

4.3.1 นำเสนอแผนงาน/โครงการสู่แผนพัฒนาท้องถิ่นต่างๆ ในจังหวัดเชียงราย

ทีมงานวิจัยร่วมกับกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย จัดทำแผนส่งเสริมพัฒนาผลงานช่างสิบหมู่ฯ 2 แผนงาน ประกอบด้วย แผนงานเสนอโครงการต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และแผนงานแข่งขันผลงานช่างสิบหมู่ประจำปีการศึกษา 2560 ผลการดำเนินการมีดังนี้

1) แผนงานเสนอโครงการต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ได้เสนอแผนงานเสนอโครงการวิชาชีพช่างสิบหมู่ต่อองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงราย เพื่อบรรจุไว้เป็นแผนส่งเสริมโครงการ/กิจกรรมของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย อันจะนำไปสู่การพัฒนาผลงานช่างสิบหมู่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงรายไปสู่ชุมชน ท้องถิ่นต่าง ๆ จากการดำเนินการดังกล่าว จึงได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงรายให้จัดกิจกรรมนิทรรศการผลงานของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย โดยใช้ชื่อกิจกรรมว่า “ทักษะวิชาการ “วันสามเณรเชียงรายสัมพันธ์ ครั้งที่ 15” เมื่อวันที่ 14-15 ธันวาคม 2560 ณ โรงเรียนวัดป่าจื๋ว-ปริยัติศึกษา ตำบลป่าจื๋ว อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย โดยมีนายปรีชา พวนกุลนนท์ ที่ปรึกษา

นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงราย ไปเป็นประธานเปิดกิจกรรมฝ่ายฆราวาส และ พระราชสิทธินายก รองเจ้าคณะจังหวัดเชียงราย ฝ่ายการศึกษา เป็นประธานฝ่ายสงฆ์ในกิจกรรมครั้งนี้ ดังภาพ

ภาพที่ 3 ป้ายวันสามเณรเชียงรายสัมพันธ์ ครั้งที่ 15

ภาพที่ 4 รองเจ้าคณะจังหวัดเชียงราย คุณปรีชา พัทธกุลนนท์ ตัวแทน อบจ.เชียงราย
คุณประพันธ์ คำจ้อย ผอ.พศจ.เชียงราย และคณะชมนิทรรศการงานช่างสิบหมู่

4.3.2 แผนงานประกวดแข่งขันผลงานช่างสิบหมู่ประจำปีการศึกษา 2560

จากการที่ทีมงานวิจัยได้ลงพื้นที่ภาคสนามตามโรงเรียนต่าง ๆ และได้เสนอให้แต่ละแห่งนำผลงานช่างสิบหมู่ไปจัดนิทรรศการในงานวันสามเณรเชียงรายสัมพันธ์ ครั้งที่ 15 แล้วจัดประกวดแข่งขันผลงาน ซึ่งทีมงานวิจัยได้ประสานความร่วมมือกับคณาจารย์สาขาวิชาพุทธศิลปกรรมวิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นกรรมการคัดเลือกผลงาน โดยได้ประกาศให้รางวัลผลงานเป็น 5 รางวัล ได้แก่ รางวัลชนะเลิศ เงินรางวัล 3,000 บาท รางวัลรองชนะเลิศอันดับหนึ่ง เงินรางวัล 2,000 บาท รางวัลรองชนะเลิศอันดับสอง เงินรางวัล 1,000 บาท และรางวัลชมเชยสองรางวัล เป็นเงินรางวัลละ 500 บาท รวมเงินรางวัลทั้งสิ้น 7,000 บาท

1) ผลงานช่างสิบหมู่ที่เข้าร่วมประกวด

จากการลงพื้นที่จัดนิทรรศการการประกวดแข่งขันผลงานในงาน “วันสามเณรเชียงรายสัมพันธ์ ครั้งที่ 15” พบว่า โรงเรียนต่าง ๆ ทั้ง 21 แห่ง มีการจัดการศึกษาช่างสิบหมู่เพียง 5 ช่าง ประกอบด้วย ช่างเขียน ช่างปั้น ช่างแกะ ช่างบุ ช่างสลัก เมื่อพิจารณาเป็นรายการ มีรายละเอียดดังนี้

1) ช่างเขียน หมายถึง ช่างวาดภาพอันประกอบด้วยภาพจิตรกรรมและลายไทย ใช้ตกแต่งตามฝาผนัง โบสถ์ วิหารต่าง ๆ วาดเขียน และ ระบายสี ให้เกิดเป็นลวดลาย หรือ รูปภาพต่างๆ ได้อย่างงดงาม เป็นที่พิศวง และ เป็นสิ่งน่าพิศมัยใจแก่ผู้ได้พบเห็น ได้แก่

1.1) โรงเรียนเวียงชัยพิทยาสรรพ์ อำเภอยางชุมน้อย เป็นช่างเขียนภาพจิตรกรรมประเภทจินตนาการ สอนโดยนายพรหมมา อินยาศรี หอศิลป์นายพรหมมา และแกะสลักพระพุทธรูปไม้

1.2) โรงเรียนวัดฝางห่มนิมิตวิทยา อำเภอมืองเชียงราย เป็นผลงานเขียนภาพจิตรกรรมประเภทภาพเหมือน ภาพลายไทย และภาพวิวต่าง ๆ บนแผ่นไม้และกระดาษ

1.3) โรงเรียนวัดดงชัยพิทยาสรรพ์ อำเภอยางชุมน้อย เป็นผลงานภาพจิตรกรรมเหมือนจริงแล้วลงสีในลักษณะคล้ายลงรักปิดทอง

1.4) โรงเรียนวัดหนองบัวพิทยาสรรพ์ อำเภอยางชุมน้อย เป็นผลงานการเขียนลายเวียงกาหลง ลงบนวัสดุผ้า และกระเบื้องดินเผา

1.5) โรงเรียนวัดหมื่นพุทธวิทยาสรรพ์ อำเภอยางชุมน้อย เป็นผลงานการเขียนภาพการ์ตูน และภาพจินตนาการบนผ้าและกระดาษ

1.6) โรงเรียนวัดอัมพตย์วิทยาสรรพ์ อำเภอยางชุมน้อย เป็นผลงานการเขียนภาพจิตรกรรมตามจินตนาการ และภาพเหมือน

1.7) โรงเรียนโสภณจริยธรรมวิทยาสรรพ์ อำเภอยางชุมน้อย เป็นผลงานการเขียนภาพจิตรกรรมเหมือนจริง และภาพวิวต่าง ๆ

2) ช่างปั้น หมายถึง การปั้นประติมากรรมปูนสด ปั้นลวดลายตกแต่งเป็นรูปสัตว์ หิมพานต์ พระพุทธรูปหน้าบันโบสถ์วิหาร ในงานสถาปัตยกรรมต่างๆ ของไทยตลอดจนการปั้นหุ่นเพื่อใช้หล่อสัมฤทธิ์ เป็นต้น งานปั้น และ ช่างผู้ทำงานปั้นนี้ เมื่อสมัยโบราณที่ล่องๆ ไปนั้นเรียกว่า งานปั้น และช่างปั้น แต่ในปัจจุบันงานปั้นเปลี่ยนไปเป็นประติมากรรม ซึ่งมีนัยว่า มาแต่คำภาษาบาลีว่า ปฏิมากมม หรือในภาษาสันสกฤตว่า ประติมากรรม ส่วนคำว่า ช่างปั้น ก็ได้รับความนิยม เรียกว่า ประติมากร ได้แก่

2.1) โรงเรียนเวียงแก่นวิทยา อำเภอเวียงแก่นวิทยา เป็นการสอนปั้นรูปสัตว์ หิมพานต์แบบลอยตัว นาคในวรรณคดี

2.2) โรงเรียนพุทธศาสน์ศึกษา อำเภอป่าแดด เป็นผลงานการปั้นหงส์ สิงห์โต ช่อฟ้า ใบระกา พญาหงส์ สอนโดย นายมานพ นักร้อง

2.3) โรงเรียนวัดหนองบัวพิทยา อำเภอเวียงป่าเป้า เป็นช่างปั้นกระถาง ถ้วย ขามเวียงกาหลง ลงลายเวียงกาหลง

2.4) โรงเรียนชยาภินันท์วิทยา อำเภอพาน เป็นผลงานช่างปั้นมังกรด้วยปูนไม้ ขี้เลื่อยผสมกาวเป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ เช่น มังกร นกหัสติลิงค์ เป็นต้น แบบลอยตัว

3) ช่างแกะ หมายถึง ช่างแกะตรา ช่างแกะลาย และช่างแกะภาพ ภาพลอยตัว นูนสูง นูนต่ำ หมายถึงไปถึง ช่างเงิน ช่างทอง ช่างเพชรพลอย แกะ ซึ่งเป็นวิธีการทำงานของช่างแกะ หมายถึง การสร้างทำให้เกิดเป็นลวดลาย หรือ รูปภาพขึ้น ด้วยวิธีใช้เครื่องมือ ที่เรียกว่ามีดแกะ แกะ แคะ คั่วก ไปตามวิธีการของช่างประเภทนี้ ได้แก่

3.1) โรงเรียนวัดวิเชตรมณี อำเภอแม่สาย เป็นงานช่างแกะภาพใบหน้าคนและสัตว์ติดกับกระบอกไม้ไผ่แบบนูนต่ำ ในลักษณะของประดับตกแต่งบ้าน

3.2) โรงเรียนบุญเรืองวิทยา อำเภอแม่ลาว เป็นการแกะโฟมเป็นพญาหงส์ และสัตว์นวนิยาย ลักษณะลอยตัว

3.3) โรงเรียนวัดป่าจัวปริยัติศึกษา อำเภอเวียงป่าเป้า เป็นการแกะรูปใบหน้าคนบนกระบอกไม้ไผ่

4) ช่างสลัก หมายถึง การสลักหรือจำลองวัตถุเป็นประติมากรรมนูนต่ำ นูนสูง และลอยตัว เป็นรูปเคารพ วัสดุที่ใช้มักเป็นหินทราย ไม้สัก กระจดาช หยกกกล้วย เป็นช่างประเภทหนึ่ง ในจำพวกช่างสิบหมู่ เป็นผู้มีความสามารถ และฝีมือในการช่างทำลวดลาย หรือรูปภาพต่างๆ ขึ้น ด้วยวิธีการที่เรียกว่า สลัก คำว่า สลัก อาจเรียกว่าจำหลัก หรือ ฉลักก็มี เป็นวิธีการของช่าง ทำให้เป็นลวดลาย หรือรูปภาพ โดยวิธีใช้สิ่วเจาะ เป็นต้น ได้แก่

4.1) โรงเรียนเวียงชัยพิทยา อำเภอเวียงชัยพิทยา เป็นการสลักพระพุทธรูปไม้แบบลอยตัว และตกแต่งด้วยสะเก็ด

4.2) โรงเรียนวัดแก่นเหนือวิทยา อำเภอเชียงทอง เป็นการสลักพระพุทธรูปไม้แบบลอยตัว และลงสีปิดทอง

4.3) โรงเรียนวัดดงชัยพิทยา อำเภอเวียงเชียงรุ้ง เป็นการสลักพระพุทธรูปไม้แบบลอยตัว และตกแต่งด้วยสะเก็ด

4.4) โรงเรียนวัดเจติยหลวงวิทยา อำเภอแม่สรวย เป็นการแกะลายบนผ้า และดาซ เป็นภาพแกะลวดลายแบบล้านนา

4.5) โรงเรียนพุทธวิเศษวิทยา อำเภอเมืองเชียงราย เป็นการแกะลายบนผ้า และดาซ เป็นภาพแกะลวดลายแบบล้านนา

4.6) โรงเรียนวัดศรีไตรวิทยา อำเภอเชียงทอง เป็นผลงานแกะลายไทยบนไม้สักเป็นลักษณะแบบนูนต่ำ

5) ช่างบุ หมายถึง ช่างที่นำโลหะมาตีแผ่ให้แบนออกเป็นรูปต่างๆ จะเป็นแผ่นแบนธรรมดาๆ หรือจะเป็นรูปอะไรก็ได้แต่ เช่น กะทะทอง ถาดทองเหลือง ชันน้ำ เป็นต้น บุเป็นคำกริยาอย่างหนึ่ง หมายถึง การเอาของบางอย่าง หรือ อีกนัยหนึ่งคือ การตีให้เข้ารูป เช่น บุขันทองลงหิน เป็นต้น ช่างบุ ที่เป็นช่างหลวง อยู่ในจำพวกช่างสิบหมู่ มาแต่โบราณกาล คือ ช่างประเภทที่ทำการบุโลหะ ให้แผ่ออกเป็นแผ่นบางๆ แล้วนำไปหุ้มคลุมปิดเข้ากับหุ่น ชนิดต่างๆ เพื่อปิดประดับทำเป็นผิวภายนอกของหุ่น ที่ทำขึ้นด้วยวัตถุต่างๆ เช่น ไม้ ปูน โลหะ หิน เป็นต้น ให้เกิดความงาม มีคุณค่า และความคงทนถาวรอยู่ได้นานปี ได้แก่

5.1) โรงเรียนวัดแม่คำวิทยา อำเภอแม่จัน เป็นผลงานการบุแผ่นเงิน ชันน้ำ เป็นลวดลายต่าง ๆ

5.2) โรงเรียนวัดไชยสถานวิทยา อำเภอเชียงแสน เป็นผลงานการบุแผ่นเงิน ด้วยลวดลายต่าง ๆ

5.4) โรงเรียนวัดสันหนองบัววิทยา อำเภอพญาเม็งราย

5.5) โรงเรียนป่าตาลใต้ อำเภอขุนตาล

2) ผลการตัดสินการประกวดผลงานช่างสิบหมู่

ทีมงานวิจัยได้แต่งตั้งคณะกรรมการจากสาขาวิชาพุทธศิลปกรรม วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย จำนวน 4 คน เป็นกรรมการตัดสินผลงานช่างสิบหมู่ของแต่ละโรงเรียนในงานวันสามเณรเชียงรายสัมพันธ์ ครั้งที่ 15 ผลการตัดสินมีดังนี้

3) คะแนนรวมชนะเลิศรางวัลเกียรติบัตรเหรียญทอง ระดับจังหวัด

3.1) ชนะเลิศคะแนนรวมระดับจังหวัด (รางวัลเกียรติบัตรเหรียญทองอันดับ 1) ได้แก่ ผลงานศิลปะช่างสิบหมู่ของโรงเรียนวัดหนองบัวพิทยา อำเภอเวียงป่าเป้า ได้คะแนนรวม 3.82 จากคะแนนเต็ม 4

ภาพที่ 5 ช่างเขียน เขียนลายเวียงกาหลงบนเครื่องปั้นดินเผาโรงเรียนวัดหนองบัวพิทยา

3.2) รองชนะเลิศคะแนนรวมระดับจังหวัดอันดับหนึ่ง (เกียรติบัตรเหรียญทอง อันดับ 2) ได้แก่ ผลงานศิลปะช่างสิบหมู่ของโรงเรียนโสภณจริยธรรมวิทยา อำเภอเชียงของ ได้คะแนนรวม 3.70 จากคะแนนเต็ม 4

ภาพที่ 6 ช่างเขียน การเขียนภาพจิตรกรรมเสมือนจริง โรงเรียนโสภณจริยธรรมวิทยา

3.3) รองชนะเลิศคะแนนรวมระดับจังหวัดอันดับสอง (เกียรติบัตรเหรียญทอง
 อันดับ 3) 'ได้แก่' ผลงานศิลปะช่างสิบหมู่ของโรงเรียนชยาภินันท์วิทยา อำเภอฟาน ได้คะแนนรวม
 3.62 จากคะแนนเต็ม 4

ภาพที่ 7 ช่างปั้น การปั้นด้วยฝุ่นไม้ โรงเรียนชยาภินันท์วิทยา

4) คะแนนรวมชนะเลิศรางวัลเกียรติบัตรเหรียญทอง ระดับเขตพื้นที่การศึกษา

4.1) ชนะเลิศระดับเขตพื้นที่การศึกษาเชียงราย เขต 1 (รางวัลเหรียญทอง
 อันดับ 1 ระดับเขตฯ 1) 'ได้แก่' โรงเรียนวัดดงชัยพิทยา อำเภอเวียงเชียงรุ้ง ได้คะแนนรวม 3.42

ภาพที่ 8 ช่างเขียน การเขียนภาพลงทอง โรงเรียนวัดดงชัยพิทยา

4.2) รองชนะเลิศอันดับ 1 ระดับเขตพื้นที่การศึกษาเชียงราย เขต 1 (รางวัลเหรียญทองอันดับ 2 ระดับเขตฯ 1) ได้แก่ โรงเรียนเวียงชัยพิทยาคม อำเภอเวียงชัย ได้คะแนนรวม 3.10

ภาพที่ 9 ช่างแกะ แกะสลักพระพุทธรูปไม้ โรงเรียนเวียงชัยพิทยาคม

4.3) รองชนะเลิศอันดับ 2 ระดับเขตพื้นที่การศึกษาเชียงราย เขต 1 (รางวัลเหรียญทองอันดับ 3 ระดับเขตฯ 1) ได้แก่ โรงเรียนพุทธวิงศ์วิทยา อำเภอเมืองเชียงราย ได้คะแนนรวม 2.82

ภาพที่ 10 ช่างสลัก การเจาะสลักด้วยสว่านดอกตอกกลาย โรงเรียนพุทธวิงศ์วิทยา

4.4) ชนะเลิศระดับเขตพื้นที่การศึกษาเชียงราย เขต 2 (รางวัลเหรียญทองอันดับ 1 ระดับเขตฯ 2) ได้แก่ โรงเรียนวัดหนองบัวพิทยาคม อำเภอเวียงป่าเป้า ได้คะแนนรวม 3.82

ภาพที่ 11 ช่างปั้น การปั้นเครื่องถ้วยลายกาหลง โรงเรียนวัดหนองบัวพิทยา

4.5) รองชนะเลิศอันดับ 1 ระดับเขตพื้นที่การศึกษาเชียงราย เขต 2 (รางวัลเหรียญทองอันดับ 2 ระดับเขตฯ 2) ได้แก่โรงเรียนชยาภินันท์วิทยา อำเภอพาน ได้คะแนนรวม 3.62

ภาพที่ 12 ตัวอย่างเต็นท์จัดนิทรรศการ โรงเรียนชยาภินันท์วิทยา

4.6) รองชนะเลิศอันดับ 2 ระดับเขตพื้นที่การศึกษาเชียงราย เขต 2 (รางวัลเหรียญทองอันดับ 3 ระดับเขตฯ 2) ได้แก่ โรงเรียนพุทธศาสตร์ศึกษา อำเภอป่าแดด ได้คะแนนรวม 3.42

ภาพที่ 13 พระราชสิทธินายก รจจ.เชียงราย เป็นตัวแทนทีมงานวิจัย
มอบรางวัลโรงเรียนพุทธศาสนศึกษา

4.7) ชนะเลิศระดับเขตพื้นที่การศึกษาเชียงราย เขต 3 (รางวัลเหรียญทอง
อันดับ 1 ระดับเขตฯ 3) ได้แก่ โรงเรียนวัดแม่คำวิทยา อำเภอแม่จัน ได้คะแนนรวม 3.36

4.8) รองชนะเลิศอันดับ 1 ระดับเขตพื้นที่การศึกษาเชียงราย เขต 3 (รางวัล
เหรียญทองอันดับ 2 ระดับเขตฯ 3) ได้แก่ โรงเรียนวัดวิเชตรมณี อำเภอแม่สาย ได้คะแนนรวม 2.84

4.9) รองชนะเลิศอันดับ 2 ระดับเขตพื้นที่การศึกษาเชียงราย เขต 3 (รางวัล
เหรียญทองอันดับ 3 ระดับเขตฯ 3) ได้แก่ โรงเรียนพุทธศาสนศึกษา อำเภอป่าแดด ได้คะแนนรวม
2.82

4.10) ชนะเลิศระดับเขตพื้นที่การศึกษาเชียงราย เขต 4 (รางวัลเหรียญทอง
อันดับ 1 ระดับ เขตฯ 4) ได้แก่ โรงเรียนโสภณจริยธรรมวิทยา อำเภอเชียงของ ได้คะแนนรวม 3.70

ภาพที่ 14 ช่างบุ การบุแผ่นเงิน/อลูมิเนียม โรงเรียนวัดแม่คำวิทยา

ภาพที่ 15 ช่างแกะ ภาพแกะลายบนกระบอกไม้ไผ่ โรงเรียนวัดวิเชตรมณี

ภาพที่ 16 พระราชสิทธินายก รจจ.เชียงราย เป็นตัวแทนทีมงานวิจัย
มองรางวัลแก่โรงเรียนวัดหมื่นพุทธเมตตาคุณาราม (จันทิการ)

ภาพที่ 17 นักเรียนที่ชนะเลิศของโรงเรียนโสภณจริยธรรมวิทยา

4.11) รองชนะเลิศอันดับ 1 ระดับเขตพื้นที่การศึกษาเชียงราย เขต 4 (รางวัล
เหรียญทองอันดับ 2 ระดับเขตฯ 4) ได้แก่ โรงเรียนวัดอำมาตย์วิทยา อำเภอเทิง ได้คะแนนรวม 3.56

ภาพที่ 18 ช่างเขียน ผลงานเขียนภาพวิว โรงเรียนวัดอำมาตย์วิทยา

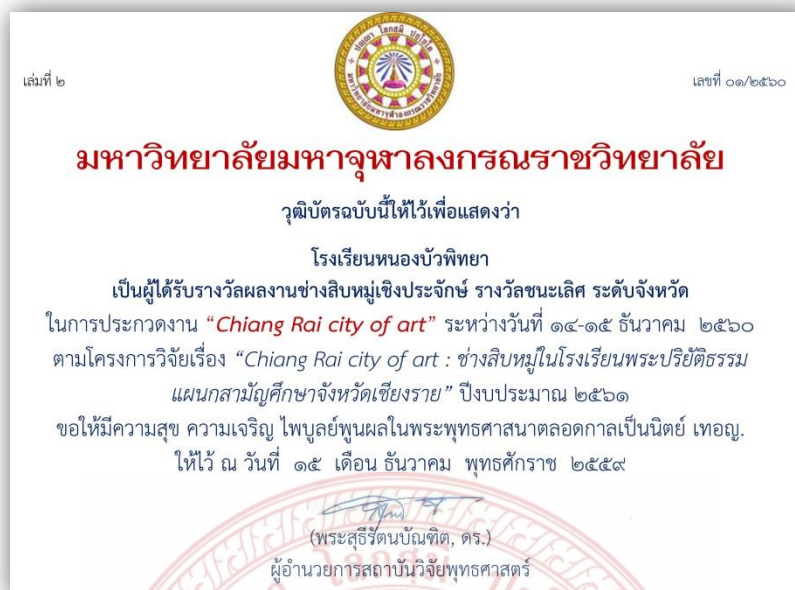
4.12) รองชนะเลิศอันดับ 2 ระดับเขตพื้นที่การศึกษาเชียงราย เขต 4 (รางวัลเหรียญทองอันดับ 3 ระดับเขตฯ) มีคะแนนเสมอกัน 2 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนเวียงแก่นวิทยา อำเภอเวียงแก่น ได้คะแนนรวม 3.44 และโรงเรียนวัดศรีไ้วิทยา อำเภอเชียงของ ได้คะแนนรวม 3.44 เช่นกัน

ภาพที่ 19 ช่างปั้น ผลงานปูนปั้นสัตว์ป่าหิมพานต์ โรงเรียนเวียงแก่นวิทยา

ภาพที่ 20 เต้นท์นิทรรศการผลงานช่างสิบหมู่ โรงเรียนวัดศรีไ้วิทยา

ภาพที่ 21 เกียรติบัตรรางวัลชนะเลิศ ประกวดช่างสิบหมู่ฯ

4.3.3 จัดสถานที่แสดงผลงานนักเรียนในโรงเรียน

จากผลการประกวดแข่งขันผลงานช่างสิบหมู่เมื่อวันที่ 14-15 ธันวาคม 2560 ทำให้ฝ่ายการคณะสงฆ์โดยรองเจ้าคณะจังหวัดเชียงราย ฝ่ายการศึกษา ฝ่ายภาครัฐมีผู้แทนองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงราย สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงราย องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่อำเภอเวียงป่าเป้า ได้เห็นประจักษ์ผลงานช่างสิบหมู่ของแต่ละโรงเรียนอย่างชัดเจน ซึ่งแต่ละส่วนงานที่เข้าไปชมและศึกษาเรียนรู้ได้แสดงความเห็นว่า แต่ละโรงเรียนควรจัดสถานที่แสดงผลงานช่างสิบหมู่ของตนเองในโรงเรียนให้ชัดเจน เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม

3.2 จัดตั้งคณะกรรมการร่วมภาครัฐ/เอกชน กับคณะสงฆ์ เพื่อการขับเคลื่อนแผนงาน/โครงการ

ทีมงานวิจัยได้ลงภาคสนามและประชุมกลุ่มย่อยกลุ่มเป้าหมาย เพื่อกำหนดวิธีส่งเสริมการผลงานช่างสิบหมู่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ศิลปะท้องถิ่นของแต่ละอำเภอ ในภาพรวม พบว่า กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย ควรจัดตั้งคณะกรรมการส่งเสริมสนับสนุนผลงานช่างสิบหมู่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรมฯ โดยความร่วมมือภาคการคณะสงฆ์ ภาครัฐ และภาคเอกชน กล่าวคือ ภาครัฐ ได้แก่ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงรายซึ่งส่วนราชการที่สนองงานคณะสงฆ์ ภาคการคณะสงฆ์ ได้แก่ ผู้อำนวยการหรือผู้จัดการของแต่ละโรงเรียน และภาคเอกชน ได้แก่ บริษัท ห้างร้าน รวมถึงกลุ่มงานโอท็อป เพื่อขับเคลื่อนผลงานช่างสิบหมู่ของ

โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงรายไปเป็นส่วนหนึ่งของเชียงรายเมืองแห่งศิลปะ สนองนโยบายของรัฐบาล

จึงสรุปได้ว่า การส่งเสริมพัฒนาผลงานช่างสิบหมู่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ศิลปะท้องถิ่นของแต่ละอำเภอสนองนโยบายของรัฐบาลให้เชียงรายเป็นเมืองแห่งศิลปะนั้น ควรมีการจัดนำเสนอแผนงาน/โครงการสู่แผนพัฒนาท้องถิ่นต่างๆ ในจังหวัดเชียงราย โดยการจัดแสดงนิทรรศการผลงานช่างสิบหมู่ให้ประจักษ์เป็นรูปธรรมในแต่ละโรงเรียน

4.4 ข้อเสนอแนะที่ได้รับจากการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ ทีมงานผู้วิจัยได้รับข้อเสนอแนะจากกลุ่มเป้าหมาย ศิลปินเชียงราย ผู้นำชุมชน ท้องถิ่น ท้องที่ ตลอดจนประชาชนทั่วไปที่ได้สัมภาษณ์ สอบถามแบบไม่เป็นทางการ เพื่อนำไปเป็นแนวทางการพัฒนา ส่งเสริมงานช่างสิบหมู่ของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงรายให้เป็นส่วนหนึ่งของเชียงรายเมืองแห่งศิลปะ ทีมงานวิจัยได้รับข้อเสนอแนะในหลากหลายประเด็น จึงได้นำข้อเสนอแนะเหล่านั้นมาจัดเป็นหมวดหมู่ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะด้านกระบวนการการเรียนการสอน ได้แก่ ครูผู้สอนต้องตระหนักถึงผลการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างเป็นรูปธรรม และมีคุณภาพประสิทธิภาพ ควรมีแผนการสอนที่ชัดเจน จำต้องได้เพราะเป็นรายวิชาที่ฝึกทักษะวิชาชีพแก่ผู้เรียนเพื่อเอาไปประกอบวิชาชีพในอนาคต
2. ข้อเสนอแนะด้านกระบวนการบริหารจัดการ ได้แก่ ควรการจัดให้มีครูสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่ประจำ เพื่อให้เกิดคุณภาพ ศักยภาพในการเรียนการสอน ควรประสานความร่วมมือกับชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรภาคเอกชน ตลอดจนทุกองค์กรในชุมชน อันจะทำให้ได้เครือข่ายความร่วมมือในสังคม แล้วการเผยแพร่ การจัดทำเป็นแหล่งเรียนรู้ การจัดจำหน่าย เป็นต้น
3. ข้อเสนอแนะด้านผู้เรียน ได้แก่ ให้ผู้เกิดความตระหนักในคุณค่าของศิลปะของวิชาชีพช่างสิบหมู่ ยึดหลักอิทธิบาทสี่เป็นแนวทางในการศึกษา รู้จักความกตัญญูกตเวทีต่อสถานศึกษาและสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีที่ได้ให้มีการเรียนวิชาชีพช่างสิบหมู่ ตั้งใจฝึกทักษะฝีมือให้มีคุณภาพที่สวยงาม คงทนและความประณีต

4.5 การวิเคราะห์กระบวนการจัดการเรียนการสอนช่างสิบหมู่

จากการลงพื้นที่ภาคสนามของทีมงานวิจัยในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยใช้กระบวนการ SWOT เป็นเครื่องมือในการศึกษา วิจัย ทำให้ได้เห็นกระบวนการเรียนการสอนที่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นไปตามศักยภาพและบริบทของโรงเรียน ซึ่งพอจะวิเคราะห์ถึงกระบวนการเรียนการสอนหรือข้อเท็จจริงที่ปรากฏเป็นรูปธรรมใน 4 ด้าน ได้แก่

1. การสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง
2. ครูผู้สอนสร้างความมั่นใจแก่ผู้เรียน
3. ผู้บริหารพากเพียรมุ่งพัฒนา
4. ผู้เรียนใฝ่ศึกษาด้วยตั้งใจ

1. การสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

เมื่อนำหลักสูตรหรือกระบวนการสอนข้างสิบห่มาวិเคราะห์ ทำให้เห็นว่าหลักสูตรของแต่ละโรงเรียนเป็นหลักสูตรที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในการเรียน มีกิจกรรมให้นักเรียนคิด ประดิษฐ์ สร้างสรรค์ ด้วยตนเอง โดยมีครูผู้สอนคอยให้คำปรึกษาเมื่อผู้เรียนมีปัญหาหรือต้องการข้อเสนอแนะให้อิสระในการเรียนแก่ผู้เรียนภายใต้กรอบแนวคิดของกระบวนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และกรอบแห่งข้างสิบห่มที่เรียนนั้น ผู้ศึกษาวิจัยได้สัมภาษณ์เชิงลึกกับครูผู้สอน ผู้บริหาร และผู้เรียนถึงกระบวนการเรียนการสอนทั้ง 4 โรงเรียนเป้าหมาย ทำให้ได้ภาพรวมของการเรียนการสอนที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ เน้นการลงมือปฏิบัติของผู้เรียนให้มาก ปลุกแนวคิดการสร้างสรรค์ศิลปะให้แก่ผู้เรียน ให้เขารู้คิด รู้สร้างสรรค์ รู้วางแผนการทำงาน ซึ่งทางโรงเรียนได้ให้ใช้ทฤษฎี PDCA ในการทำงานในส่วนงานที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนข้างสิบห่ม โดยเฉพาะครูที่มาจากชุมชนในท้องถิ่นให้เขารู้กระบวนการเรียนการสอน โดยมีฝ่ายวิชาการของโรงเรียนคุนยอบายอีกชั้นหนึ่ง นับว่าเป็นรูปแบบหรือกระบวนการที่ดี ซึ่งสอดคล้องกับทักษิณา เครือหงส์⁴ ได้เสนอแนวทางสำหรับผู้สอนที่ใช้หลักการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จัดประสบการณ์การเรียนรู้ตามแนวทฤษฎีชี้แนะการรู้คิด (Cognitive Guided Instruction) ซึ่งเป็นนวัตกรรมการจัดการเรียนการสอนรูปแบบหนึ่งที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง อาศัยความรู้ของผู้เรียนแต่ละคนเป็นฐานในการจัดการเรียนรู้รูปแบบหนึ่งที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง ดังภาพ

ภาพที่ 22 การเขียนลายเวียงกาหลง ลงเครื่องปั้นดินเผา และบทผ้า (ร่วม)

⁴ ทักษิณา เครือหงส์, รายงานการวิจัยเพื่อเสริมสร้างการเห็นคุณค่าในตนเองของนักศึกษา

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2551. (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ, 2551), หน้า 11.

ภาพที่ 23 การแกะสลักพระพุทธรูปไม้ (สอนในกิจกรรมชมรม)

2. ครูผู้สอนสร้างความมั่นใจแก่ผู้เรียน

เมื่อลงภาคสนามและจัดกิจกรรมประกวดผลงานช่างสิบหมู่ ทำให้วิเคราะห์ได้ว่า ครูผู้สอนมีแนวคิดที่มุ่งสร้างความมั่นใจแก่ผู้เรียน ให้การเสริมแรงแก่ผู้เรียนในลักษณะต่างๆ อาทิ การให้รางวัลแก่ผู้ที่มีผลงานสวยงาม ประณีต การส่งผลงานไปประกวดตามสถานที่ที่จัดประกวด เป็นต้น นั้นแสดงให้เห็นถึงความมุ่งมั่น ความตั้งใจจริงในการที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีอยู่แก่ผู้เรียนอย่างเต็มเปี่ยม จนแต่ละแห่งได้ผลงานที่มีคุณภาพ สวยงาม และมีคุณค่าทางศิลปะ มีตัวบ่งชี้ของการจัดการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับ พิมพันธ์ เดชะคุปต์⁵ (2551) ได้ให้แนวทางในการพิจารณาการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยพิจารณาจากตัวบ่งชี้ต่าง ๆ คือการให้ผู้เรียนใช้กระบวนการสร้างความรู้ใหม่ และสิ่งประดิษฐ์ใหม่ด้วยตนเองดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 24 แผนภาพการใช้กระบวนการสร้างความรู้ใหม่และสิ่งประดิษฐ์ใหม่

(ปรับปรุงจากพิมพันธ์ เดชะคุปต์, 2551:28)

จากภาพที่ 24 งทำให้เกิดผลงานของโรงเรียนที่มีคุณภาพ สวยงาม และมีคุณค่า ดังภาพ

⁵ พิมพันธ์ เดชะคุปต์, ทักษะ 5 C เพื่อการพัฒนาหน่วยการเรียนรู้และการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ, (กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551, อ้างในคู่มือการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง), หน้า 28.

ภาพที่ 25 ช่างเขียน และช่างสลัก วันที่จัดประกวดผลงานช่างสิบหมู่ 14-15 ธ.ค. 2560

ภาพที่ 26 ช่างบุ และช่างปั้นสด วันที่จัดประกวดผลงานช่างสิบหมู่ 14-15 ธ.ค. 2560

3. ผู้บริหารพากเพียรมุ่งพัฒนา

จากการลงภาคสนามสังเกตการบริหารจัดการด้านการสอนช่างสิบหมู่ในโรงเรียนเป้าหมายทั้ง 4 เขต ทำให้วิเคราะห์ได้ว่า ผู้บริหารทุกแห่งมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล แม้ไม่ได้รับงบประมาณอุดหนุนเต็มเม็ดเต็มหน่วย คือ เต็มจำนวนผู้เรียน ก็พยายามจัดหาสิ่งสนับสนุนในการเรียนการสอนในหลาย ๆ วิธี เช่น เชิญวิทยากรจิตอาสาในชุมชนที่มีความถนัดด้านช่างที่สอนโรงเรียนเข้าไปช่วยสอนเป็นจิตอาสา จัดหาวัสดุอุปกรณ์การเรียนด้วยการขอรับบริจาคจากผู้มีจิตศรัทธา ขยันหาสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาเป็นหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียน เพื่อให้เป็นอาชีพแก่ผู้เรียน ตามพระราชประสงค์ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่พระองค์ทรงพระเมตตา ฯลฯ นับว่า ผู้บริหารต่างมีความพากเพียรพยายามให้เกิดการเรียนรู้ที่ยั่งยืน และพัฒนาสู่การประกอบอาชีพได้ของผู้เรียน

4. ผู้เรียนใฝ่ศึกษาด้วยตั้งใจ

จากการลงภาคสนามในโรงเรียนเป้าหมายของผู้วิจัย มุ่งไปที่ด้านผู้เรียน ทำให้วิเคราะห์ได้ว่า ผู้เรียนมีจิตฝึกฝนในการเรียนช่างสิบหมู่ สังเกตเห็นผู้เรียนมีความสุขกับการเรียน มีปฏิสัมพันธ์กันและกันอย่างดี รู้จักคิดงานศิลปะด้วยตนเอง ตั้งอยู่องค์ธรรมอิทธิบาท 4 ซึ่งสอดคล้องกับ

พิมพันธ์ เตชะคุปต์⁶ ว่า ตัวบ่งชี้การสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เมื่อพิจารณาด้านผู้เรียนแล้ว ผู้เรียนต้อง (1) สร้างความรู้ (Construction) รวมทั้งสร้างสิ่งประดิษฐ์ด้วยตนเอง (2) ใช้ทักษะกระบวนการ (Process Skills) คือ กระบวนการคิด และกระบวนการ กลุ่มสร้างความรู้ด้วยตนเอง (3) มีส่วนร่วมในการเรียน (Participation) และมีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) (4) เรียนรู้อย่างมีความสุข (Happy Learning) (5) สามารถนำความรู้ไปใช้ได้ (Application) ดังนั้น จึงนับว่าผู้เรียนมีจิตที่ฝึกฝนใส่ใจในการเรียนเป็นอย่างดี

4.6 องค์ความรู้ที่เป็นปัจจัยความสำเร็จของการสอนข้างสืบทอดในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดเชียงราย

จากการลงภาคสนาม การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) การสังเกตพฤติกรรมผู้สอน ผู้เรียน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง จากนั้นผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาวิเคราะห์ปัจจัยความสำเร็จของการสอนข้างสืบทอดในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดเชียงราย ทำให้ได้องค์ความรู้หรือข้อเท็จจริงที่เป็นปัจจัยที่ทำให้ประสบความสำเร็จในการเรียนการสอนที่ปรากฏเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน ดังนี้

- กระบวนการบริหารจัดการ
- กระบวนการจัดการเรียนการสอน
- รูปแบบการเรียนการสอน
- สิ่งเร้าใจและเสริมแรง

1. กระบวนการบริหารจัดการ เป็นการทำหน้าที่ของผู้บริหาร ได้แก่ ผู้อำนวยการโรงเรียน หัวหน้าฝ่ายวิชาการ หัวหน้ากลุ่มสาระวิชา มีวิสัยทัศน์และมีภาวะผู้นำที่เข้มแข็ง คือ เล็งเห็นปัญหาและแนวพัฒนาข้างหน้าว่าจะเป็นอย่างไรต่อไป และมีความกล้าในการตัดสินใจ เป็นปัจจัยแรกที่ทำให้โรงเรียนทั้ง 4 แห่งประสบความสำเร็จในการจัดการเรียนการสอน

2. กระบวนการจัดการเรียนการสอน เป็นปัจจัยที่สอง ที่ทำให้การเรียนการสอนข้างสืบทอดในโรงเรียนพระปริยัติธรรมฯ จังหวัดเชียงราย ประสบผลสำเร็จ กล่าวคือ เป็นบทบาทของครูสอนที่ต้องดำเนินการให้เกิดความรู้แก่ผู้เรียนสูงสุด นั่นคือ ครูสอนใช้บทบาทของตนเอง พอประมวลได้ดังนี้

1) ให้ผู้เรียนมีโอกาสดำเนินการเป้าหมายของการเรียนรู้และร่วมวางแผนการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ในบรรยากาศที่ยืดหยุ่น

⁶ พิมพันธ์ เตชะคุปต์, อ่างในคู่มือการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง, หน้า 11

2) จัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่ช่วยให้ผู้เรียนสร้างความรู้ ความเข้าใจในการเรียนรู้ ด้วยวิธีการที่หลากหลาย

3) จัดประสบการณ์การเรียนรู้ ที่กระตุ้นและส่งเสริมการคิด การค้นคว้าหาความรู้ และการแสดงออกของผู้เรียน ฝึกให้ผู้เรียนค้นคว้าจากแหล่งเรียนรู้หรือแหล่งข้อมูลที่หลากหลายด้วยตนเอง

4) จัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเลือกและสร้างผลงานจากการเรียนรู้ ตามถนัดและความสนใจของตนเองและของกลุ่ม

5) จัดประสบการณ์การเรียนรู้ ที่เน้นผู้เรียนฝึกคิด ฝึกปฏิบัติ และฝึกปรับปรุงตนเอง

6) จัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมกันจากเพื่อนในกลุ่ม

7) ส่งเสริมให้มีโอกาสฝึกการทำงานเป็นทีมความมีวินัยและความรับผิดชอบ

8) จัดสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศการเรียนการสอนที่เป็นกัลยาณมิตร มีชีวิตชีวา และมีความสุข

9) ใช้สื่อและแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลายเพื่อส่งเสริมการคิด การแก้ปัญหาและการค้นพบความรู้

10) ประเมินผลการเรียนรู้และพัฒนากิจกรรมทุกด้านของผู้เรียนอย่างต่อเนื่องและตรง สภาพจริง

11) เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนประเมินและสะท้อนผลการเรียนของตนเองและเพื่อน

3. รูปแบบการเรียนการสอน เป็นอีกปัจจัยที่ทำให้ประสบผลสำเร็จในการสอนช่างสิบหมู่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรมฯ นับว่าเป็นบทบาทของโรงเรียน โดยเฉพาะหัวหน้าฝ่ายวิชาการ และหัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่มสาระดำเนินการวางแผน บริหารจัดการเรียนการสอนต่อไปอย่างมีคุณภาพ ประสิทธิภาพต่อไป

อย่างไรก็ตาม การที่จะประสบความสำเร็จในการบริหารจัดการทางการศึกษาหรือการบริหารจัดการใดๆ ต้องประกอบด้วยหลักการ อุดมการณ์ และวิธีการ ที่ชัดเจน ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสให้แก่พระภิกษุทั้งหลายเมื่อวันจาตุรงคสันนิบาต (มาฆบูชา) ว่า พระภิกษุผู้จะเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ยึดหลักการ 3 อุดมการ 4 และวิธีการ 6 จักประสบความสำเร็จอย่างแน่นอน

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง Chiang Rai city of Art : ช่างสิบหมู่ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการเรียนการสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดเชียงราย หาแนวทางพัฒนากระบวนการเรียนการสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย และ เพื่อส่งเสริมพัฒนาผลงานช่างสิบหมู่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ศิลปะท้องถิ่นของแต่ละอำเภอ สอนนโยบายของรัฐบาลให้เชียงรายเป็นเมืองแห่งศิลปะ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพผสมกัน เครื่องมือที่ใช้ได้แก่แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบบันทึกการประชุมกลุ่มย่อย และแบบประเมินผลงานวิชาชีพช่างสิบหมู่ กลุ่มเป้าหมายคือผู้บริหาร ครูสอน ผู้เรียน โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย ศิลปินเชียงราย รวม 105 รูป/คน สถิติที่ใช้คือการจัดหมวดหมู่ และความถี่ ผลการศึกษาวิจัย พอสรุปเป็นหัวข้อ ได้ดังนี้

1. สรุปผลการศึกษาวิจัย

- 1) ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษากระบวนการเรียนการสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย
- 2) ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อหาแนวทางพัฒนากระบวนการเรียนการสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย
- 3) ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อจะส่งเสริมพัฒนาผลงานช่างสิบหมู่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ศิลปะท้องถิ่นของแต่ละอำเภอ สอนนโยบายของรัฐบาลให้เชียงรายเป็นเมืองแห่งศิลปะ

2. อภิปรายผล

3. สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

4. ข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการศึกษาวิจัย

5.1.1 สรุปผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษากระบวนการเรียนการสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย

จากการลงพื้นที่ภาคสนามของทีมงานวิจัยในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดเชียงรายทั้ง 21 แห่ง ศึกษากระบวนการเรียนการสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่ โดยใช้กระบวนการ SWOT เป็นเครื่องมือในการศึกษากระบวนการเรียนการสอน ในภาพรวม พบว่า ทุกแห่งเป็น สถานศึกษาขั้นพื้นฐานของคณะสงฆ์ไทย ตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการจัดการศึกษา โดยสถาบันพุทธศาสนา พ.ศ. 2548 มีกระบวนการเรียนการสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่คือหลักสูตรที่เน้น ผู้เรียนเป็นสำคัญ และมีจุดแข็งจุดอ่อน โอกาส และปัญหาอุปสรรค ที่ไม่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นไปตาม ศักยภาพและบริบทของโรงเรียน แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายการ มีรายละเอียดดังนี้

5.1.1.1 โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย

โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย จัดตั้งขึ้นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2514 และต่อมากระทรวงศึกษาธิการได้มีระเบียบว่าด้วยระเบียบโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2534 และระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยระเบียบโรงเรียน พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2535 โดยให้อยู่ในความควบคุมดูแลของกรมการ ศาสนา เพื่อจัดการศึกษาให้แก่เยาวชนที่บวชเรียนในพระพุทธศาสนา ทำให้คณะสงฆ์ได้ดำเนินการ ด้านการศึกษามากขึ้น กรมการศาสนาจึงได้จัดตั้งกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาขึ้น ตามภาคต่าง ๆ เพื่อแบ่งเบาภาระและช่วยควบคุมดูแลกันเอง โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้ควบคุมดูแลกันเอง

ต่อมาปี พ.ศ. 2546 ได้มีการแบ่งส่วนราชการแผ่นดินแยกกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการออกเป็น 2 ส่วน คือกรมการศาสนา และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ โดย ให้กรมการศาสนาสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ส่วนสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สังกัดสำนัก นายกรัฐมนตรี และปี พ.ศ. 2548 มีโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาได้รับอนุญาตจัดตั้ง ขึ้นมากกว่า 300 โรงเรียน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จึงได้แบ่งเขตกลุ่มโรงเรียน พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาใหม่เป็น 14 กลุ่ม แต่ละกลุ่มมีประธานกลุ่มนั้น ๆ เป็นผู้ ควบคุมดูแลตามพื้นที่นั้น ๆ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย อยู่ในกลุ่ม โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษากลุ่มที่ 6 ซึ่งมีจังหวัดพะเยา แพร่ น่าน และลำปาง อยู่ ในกลุ่มเดียวกัน โดยยึดเอาการปกครองของคณะสงฆ์ภาค 6 เป็นที่ตั้ง เพื่อความสะดวก รวดเร็วใน การบริหารจัดการ ปัจจุบันมีโรงเรียนพระปริยัติธรรมในพื้นที่จังหวัดเชียงรายที่จัดการศึกษาช่างสิบหมู่ จำนวน 21 แห่ง

5.1.1.2 จุดแข็ง จุดอ่อน อุปสรรค และโอกาส (SWOT)

จุดแข็งภายในของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย

พบว่า เป็นองค์กรพุทธศาสนาที่ประชาชนให้ความเคารพนับถือ และมีหลักสูตรรายวิชาชีพระหว่างสิบหมู่ทุกแห่ง ส่วนจุดแข็งภายนอก ได้แก่ เป็นสถานศึกษาอยู่ในโครงการตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี จุดแข็งภายในนั้น เป็นจุดแข็งที่มีพลังมาก กล่าวคือ มีสำนักพระราชวัง ได้ให้การอุปถัมภ์ความร่วมมือโดยประสานกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติให้จัดสรรงบประมาณอุดหนุนให้โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาที่อยู่โครงการตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี

จุดอ่อน โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย พบว่า ทั้ง 21 แห่ง ไม่มีบุคลากรภายในที่มีความชำนาญในรายวิชาชีพระหว่างสิบหมู่ งบประมาณรายหัวที่ได้รับจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ น้อยกว่าจำนวนผู้เรียนที่เรียนจริง และเวลาเรียนเป็นช่วงของกิจกรรมชมรมไม่ใช่อยู่ในตารางเรียนในรายวิชาปกติ นอกจากนี้ ยังพบว่า มีการจัดการศึกษาข้างสิบหมู่เพียง 5 ช่าง ประกอบด้วย ช่างเขียน ช่างปั้น ช่างแกะ ช่างบุ ช่างสลัก ไม่ครอบคลุมทั้ง 10 หมู่ เนื่องจากขาดบุคลากรภายในที่มีความชำนาญในรายวิชาชีพระหว่างสิบหมู่ทุกโรงเรียน แต่ในกลุ่ม 5 หมู่นี้เป็นการจัดจ้างบุคลากรภายนอกมาเสริมเป็นรายชั่วโมง ตามงบประมาณที่ได้รับแต่ละปีการศึกษา

เมื่อพิจารณาเป็นรายการรายวิชาช่างสิบหมู่ที่จัดการเรียนการสอน พบว่า

1) สอนช่างเขียน มีการเรียนการสอน 7 โรงเรียน คือ (1) โรงเรียนเวียงชัยพิทยาคม อำเภอเวียงชัย เป็นช่างเขียนภาพจิตรกรรมประเภทจินตนาการ สอนโดยนายพรหมมา อินยาศรี หอศิลป์นายพรหมมา (2) โรงเรียนวัดฝางหิมนิวิทยา อำเภอเมืองเชียงราย เป็นผลงานเขียนภาพจิตรกรรมประเภทภาพเหมือน ภาพลายไทย และภาพวิวต่าง ๆ บนแผ่นไม้และกระดาษ (3) โรงเรียนวัดดงชัยพิทยาคม อำเภอเวียงเชียงรุ้ง เป็นผลงานภาพจิตรกรรมเหมือนจริงแล้วลงสีในลักษณะคล้ายลงรักปิดทอง (4) โรงเรียนวัดหนองบัวพิทยาคม อำเภอเวียงป่าเป้า เป็นผลงานการเขียนลายเวียงกาหลง ลงบนวัสดุผ้า และกระเบื้องดินเผา (5) โรงเรียนวัดหมื่นพุทธวิทยา อำเภอแม่จัน เป็นผลงานการเขียนภาพการ์ตูน และภาพจินตนาการบนผ้าและกระดาษ (6) โรงเรียนวัดอำมาตย์วิทยา อำเภอเทิง เป็นผลงานการเขียนภาพจิตรกรรมตามจินตนาการ และภาพเหมือน และ (7) โรงเรียนโสภณจริยธรรมวิทยา อำเภอเชียงของ เป็นผลงานการเขียนภาพจิตรกรรมเหมือนจริง และภาพวิวต่าง ๆ

2) ช่างปั้น มีการเรียนการสอน 4 โรงเรียน คือ (1) โรงเรียนเวียงแก่นวิทยา อำเภอเวียงแก่นวิทยา เป็นการสอนปั้นรูปสัตว์หิมพานต์แบบลอยตัวเป็นนาคในวรรณคดี (2) โรงเรียนพุทธศาสตร์ศึกษา อำเภอป่าแดด เป็นผลงานการปั้นหงส์ สิงห์โต ช่อฟ้า ใบระกา พญาหงส์ สอนโดยนายมานพ นักหล่อ (3) โรงเรียนวัดหนองบัวพิทยาคม อำเภอเวียงป่าเป้า เป็นช่างปั้นกระถาง ถ้วย ชาม เเวียงกาหลง ลงลายเวียงกาหลง และ (4) โรงเรียนชาลิตพัฒนวิทยา อำเภอพาน เป็นผลงานช่างปั้นมังกรด้วยปูนไม้ ขี้เลื่อยผสมกาวเป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ เช่น มังกร นกหัสดีลิงค์ เป็นต้น แบบลอยตัว

3) ช่างแกะ มีการเรียนการสอน 3 โรงเรียน คือ (1) โรงเรียนวัดวิเชตรมณี อำเภอมะขาม เป็นงานช่างแกะภาพใบหน้าคนและสัตว์ติดกับกระบอกไม้ไผ่แบบนูนต่ำ ในลักษณะของประดับตกแต่งบ้าน (2) โรงเรียนบุญเรืองวิทยา อำเภอมะขาม เป็นการแกะโพมเป็นพญาหงส์ และสัตว์นวนิยาย ลักษณะลอยตัว และ (3) โรงเรียนวัดป่าจื๋อปริยัติศึกษา อำเภอเวียงป่าเป้า เป็นการแกะรูปใบหน้าคนบนกระบอกไม้ไผ่

4) ช่างสลัก มีการเรียนการสอน 6 โรงเรียน คือ (1) โรงเรียนเวียงชัยพิทยาสรรพ์ อำเภอเวียงชัยพิทยาสรรพ์ เป็นการสลักพระพุทธรูปไม้แบบลอยตัว และตกแต่งด้วยสะเก็ด (2) โรงเรียนวัดแก่นเหนือวิทยา อำเภอเชียงของ เป็นการสลักพระพุทธรูปไม้แบบลอยตัว และลงสีปิดทอง (3) โรงเรียนวัดดงชัยพิทยาสรรพ์ อำเภอเวียงเชียงรุ้ง เป็นการสลักพระพุทธรูปไม้แบบลอยตัว และตกแต่งด้วยสะเก็ด (4) โรงเรียนวัดเจติยหลวงวิทยา อำเภอมะขาม เป็นการแกะลายบนผ้า และดาซ เป็นภาพแกะลวดลายแบบล้านนา (5) โรงเรียนพุทธวิเศษวิทยา อำเภอเมืองเชียงราย เป็นการแกะลายบนผ้า และดาซ เป็นภาพแกะลวดลายแบบล้านนา และ (6) โรงเรียนวัดศรีไตรวิทยา อำเภอเชียงของ เป็นผลงานแกะลายไทยบนไม้สัก เป็นลักษณะแบบนูนต่ำ

5) ช่างบุ มีการเรียนการสอน 4 โรงเรียน คือ (1) โรงเรียนวัดแม่คำวิทยา อำเภอมะขาม เป็นผลงานการบุแผ่นเงิน ชั้นน้ำ เป็นลวดลายต่าง ๆ (2) โรงเรียนวัดไชยสถานวิทยา อำเภอเชียงแสน เป็นผลงานการบุแผ่นเงิน ด้วยลวดลายต่าง ๆ (3) โรงเรียนวัดสันหนองบัววิทยา อำเภอพญาเม็งราย และ (5) โรงเรียนป่าตาลใต้ อำเภอขุนตาล

ด้านโอกาส จากการลงพื้นที่ภาคสนาม พบว่า แต่ละโรงเรียนมีโอกาสที่คล้ายคลึงกัน 2 ประการ คือ เป็นการศึกษาของคณะสงฆ์ประจำอำเภอนั้นๆ และ เป็นที่ศรัทธาของประชาชน กล่าวคือ คณะสงฆ์ในอำเภอให้การสนับสนุนกิจกรรมของโรงเรียนเป็นอย่างดี ยกเว้นโรงเรียนที่ไม่ได้มีเจ้าคณะพระสังฆาธิการระดับอำเภอเป็นผู้จัดการหรือผู้อำนวยการจะได้รับโอกาสน้อยกว่าโรงเรียนที่มีเจ้าคณะพระสังฆาธิการระดับอำเภอเป็นผู้บริหาร

อุปสรรค จากการลงพื้นที่ภาคสนามของทีมงานวิจัย พบว่า อุปสรรคภายนอกองค์กรที่เป็นอุปสรรค ได้แก่ บุคลากรภายนอกที่จัดจ้างมาสอนรายวิชาชีวะช่างสิบหมู่ไม่มีทักษะการสอน ทำให้นักเรียนเข้าใจในการเรียนได้น้อย ซึ่งเป็นการจัดการเรียนการสอนแบบลักษณะชมรมที่เป็นเวลาในห้องเรียน จึงกล่าวได้ว่า สภาพแวดล้อมภายในและภายนอกสถานศึกษานั้น เป็นไปตามบริบทของแต่ละโรงเรียน ซึ่งขึ้นอยู่กับผู้บริหารของแต่ละแห่งว่ามีวิสัยทัศน์อย่างไร

5.1.1.3 กระบวนการจัดการเรียนการสอนวิชาชีวะช่างสิบหมู่

จากการลงพื้นที่ภาคสนามในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงรายทั้ง 21 แห่ง พบว่า กระบวนการจัดการเรียนการสอนนั้น มีหลักสูตรการจัดการเรียนการสอนที่ชัดเจน เพียงแต่เป็นการจัดกระบวนการเรียนการสอนนอกเวลาเรียนปกติ เช่น วันเสาร์-อาทิตย์

และช่วงกิจกรรมชมรม เมื่อแยกเป็นประเด็นที่ปรากฏตามหลักสูตรโดยรวมจะมีกรอบของหลักสูตรพอสรุปได้ดังนี้

- (1) เป็นรายวิชาหลักสูตรท้องถิ่นประเภทวิชาชีพ
- (2) เป็นหลักสูตรที่ไม่ได้บังคับให้เรียน ให้สมัครเรียนตามความถนัด
- (3) เวลาเรียน 200 ชั่วโมง
- (4) ระดับชั้นเรียน ไม่ได้จำกัด รับผู้สนใจตั้งแต่ชั้น ม. 1 – ม. 6
- (5) จุดมุ่งหมายของหลักสูตร
- (6) วัตถุประสงค์ของหลักสูตร
- (7) คำอธิบายรายวิชา
- (8) โครงสร้างเนื้อหาที่เรียน
- (9) เป้าหมายของผู้เรียน และ
- (10) การวัดผลและประเมินผล

จึงกล่าวได้ว่า หลักการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนพระปริยัติธรรมฯ มีหลักสูตรวิชาชีพช่างสิบหมู่ที่โรงเรียนจัดทำขึ้นเป็นคู่มือในการจัดการเรียนการสอนที่ชัดเจน และบางโรงเรียนสอนในช่วงวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ บางโรงเรียนสอนในช่วงกิจกรรมชมรม เป็นรายวิชาที่อยู่นอกกลุ่มสาระแกนกลาง และสาระเพิ่มเติม

5.1.2 สรุปผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อหาแนวทางพัฒนากระบวนการเรียนการสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดเชียงราย

จากการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาแนวทางพัฒนากระบวนการเรียนการสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดเชียงราย ทีมงานผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลด้วยตนเองตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยการเข้าไปสัมภาษณ์ผู้เรียน ครูสอน สังเกตการเรียนการสอน การประชุมกลุ่มย่อย และการส่งเสริมสนับสนุนของผู้บริหารแต่ละแห่งแล้ว พบว่า ในภาพรวม ควรพัฒนากระบวนการเรียนการสอนโดยใช้กระบวนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญอย่างจริงจัง นำทฤษฎีแนวคิดของการเรียนรู้และรูปแบบพัฒนาการเรียนการสอนมาใช้ เมื่อแยกเป็นรายประเด็นมีรายละเอียดดังนี้

5.1.2.1 สภาพความพร้อมหรือความไม่พร้อมในแต่ละด้านของการสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรมฯ

ผลการศึกษาวิจัยสภาพความพร้อมหรือความไม่พร้อมในแต่ละด้านของการสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่ของแต่ละโรงเรียน พบว่า ในภาพรวม ทุกโรงเรียนมีความพร้อมด้านอาคารสถานที่ในการจัดการเรียนการสอนอย่างเต็มศักยภาพ ส่วนความไม่พร้อมที่พบ ได้แก่ วัสดุอุปกรณ์ที่จะใช้เป็น

สื่อการสอน และบุคลากรประจำไม่มีความรู้ ความชำนาญในวิชาชีพช่างสิบหมู่ จึงได้แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนการสอน (1) พัฒนาด้านความพร้อมที่มียู่แล้ว มีแนวทางการพัฒนากระบวนการฯ 2 แนวทาง ได้แก่ (1.1) แต่ละแห่งควรจัดอาคารสถานที่ที่มีอยู่ให้เป็นสัดส่วนที่ชัดเจน ไม่ให้ระเกะระกะ (1.2) จัดให้มีสถานที่แสดงผลงานของผู้เรียนไว้ให้เห็นเด่นชัด เป็นการแสดงให้เห็นประชาชน สาธารณชนได้ชมได้ศึกษาเรียนรู้ (2) พัฒนาด้านความไม่พร้อมที่ปรากฏอยู่ มีแนวทางการพัฒนากระบวนการ 2 แนวทางเช่นกัน ได้แก่ (2.1) ด้านความไม่พร้อมของวัสดุอุปกรณ์/สื่อการเรียนการสอน ควรใช้หลักการของการมีส่วนร่วมของชุมชน กล่าวคือ ขอรับการบริจาค สนับสนุนจากชุมชน เนื่องจากโรงเรียนพระปริยัติธรรมฯ เป็นสถานศึกษาของคณะสงฆ์ซึ่งมีต้นทุนความศรัทธาของชุมชนอยู่แล้ว (2.2) ด้านความไม่พร้อมของบุคลากรประจำ ควรใช้กระบวนการจิตอาสาพัฒนาสังคมมาช่วยพัฒนาบุคลากรประจำ กล่าวคือ ช่วยพัฒนาทักษะแก่ครูสอนกลุ่มสาระงานอาชีพและเทคโนโลยี และรับสมัครจิตอาสาผู้มีความชำนาญในวิชาชีพช่างสิบหมู่ที่ผู้เรียนมีความสนใจที่จะศึกษาเรียนรู้

5.1.2.2 แนวทางพัฒนากระบวนการจัดการเรียนการสอนที่ดี

ผลการศึกษาวิจัยหาแนวทางการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนการสอนที่ดี จากการศึกษาสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย ของกลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า โรงเรียนทุกแห่งซึ่งมีหลักสูตรวิชาชีพช่างสิบหมู่ที่ตนเองจัดสอนในโรงเรียนและเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญอยู่แล้ว เพียงแต่ยังขาดกระบวนการที่เป็นทฤษฎี แนวคิด และรูปแบบพัฒนาการเรียนการสอนที่มุ่งผลสัมฤทธิ์ ดังนั้นจากการสัมภาษณ์เชิงลึก และประชุมกลุ่มย่อยของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พอสรุปได้ว่า แนวทางการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนการสอนที่ดี ควรมีกระบวนการพัฒนาหลักสูตรที่สอดคล้องทฤษฎี แนวคิด ตลอดจนถึงรูปแบบการเรียนการสอนที่เป็นรูปธรรมให้มากขึ้น ดังนี้

1) ทฤษฎี แนวคิด ของการเรียนรู้และรูปแบบพัฒนาการเรียนการสอน ทฤษฎีการเรียนรู้ หมายถึง แนวคิด หรือหลักการ ซึ่งผ่านกระบวนการรวบรวมแนวคิดและกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ จนเป็นที่ยอมรับว่าสามารถใช้อธิบายลักษณะการเกิดการเรียนรู้ หรือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างถาวรได้ แนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ ทั้งทางจริยธรรมและการกระทำ ซึ่งส่งผลต่อลักษณะของพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน นอกจากนี้ยังส่งผลต่อการประยุกต์ใช้ การพัฒนา หรือการสร้างสรรค์ทฤษฎีการเรียนรู้ใหม่ๆ อีกด้วย มีจุดมุ่งหมายของทฤษฎีการเรียนรู้ มุ่งพัฒนาผู้เรียนเป็นสำคัญ ทั้งการอธิบายการเกิดการเรียนรู้ของบุคคล หากครูผู้สอนมีความรู้ความเข้าใจจะสามารถนำไปเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน และมีประสิทธิภาพ ทฤษฎีการเรียนรู้มีความสำคัญต่อการจัดการเรียนการสอน เริ่มตั้งแต่การวิเคราะห์ผู้เรียน การวางแผนการจัดการเรียนสอน รวมถึงการวัดและการประเมินผู้เรียน หากผู้ดำเนินงานหรือครูผู้สอนสามารถเลือกใช้ทฤษฎีได้อย่างได้ตรงกับความต้องการของผู้เรียน ย่อมทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่คงทน และมีประสิทธิภาพ

2) รูปแบบการเรียนการสอนที่ดี รูปแบบการเรียนการสอนในปัจจุบัน หากจำแนกตามวัตถุประสงค์ของรูปแบบ สามารถแบ่งได้เป็น 5 หมวดหมู่ คือ เน้นการพัฒนาด้านพุทธิพิสัย เน้นการพัฒนาด้านจิตพิสัย เน้นการพัฒนาด้านทักษะพิสัย เน้นการพัฒนาด้านทักษะกระบวนการ และเน้นการบูรณาการ องค์ประกอบของรูปแบบการเรียนการสอน ซึ่งสอดคล้องกับทิตินา แคมมณี¹ ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนการสอน ประกอบด้วย (1) ปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิด หรือความเชื่อที่เป็นพื้นฐานหรือเป็นหลักของรูปแบบการสอน (2) มีการบรรยายและอธิบายสภาพหรือลักษณะของการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับหลักการที่ยึดถือ (3) มีการจัดระบบ คือ มีการจัดองค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของระบบให้สามารถนำผู้เรียนไปสู่เป้าหมายของระบบหรือกระบวนการนั้น ๆ (4) มีการอธิบายหรือให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีสอนหรือเทคนิคการสอนต่างๆ อันจะช่วยให้กระบวนการเรียนการสอนนั้นๆ เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

3) กระบวนการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน 5 ขั้นตอน คือ (1) การระบุปัญหา (2) ศึกษาข้อมูลเบื้องต้น (3) การสร้างองค์ประกอบรูปแบบการจัดการเรียนการสอน (4) การตรวจสอบคุณภาพ และ (5) การปรับปรุงและการนำไปใช้

4) กระบวนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การจัดการเรียนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ก็คือการจัดการเรียนรู้ที่คำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของผู้เรียน โดยครูผู้สอนหรือผู้จัดการเรียนรู้ พยายามหารูปแบบวิธีการที่เหมาะสมกับผู้เรียนที่จะให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาและเกิดการเรียนรู้ได้มากที่สุด การสอนแบบต่าง ๆ โดยครูผู้สอนอธิบายหรือ บอกรายละเอียดเพียงอย่างเดียว คงเป็นแบบอย่างหรือแนวทางที่ค่อนข้างเก่าและล้าสมัยไปแล้ว ผู้เรียนไม่มีโอกาสได้คิดสร้างความรู้ใหม่ๆ เลย ครูผู้สอนมีความรู้แค่นั้นก็ถ่ายทอดให้แค่นั้น ส่วนผู้เรียนจะได้แค่นั้นที่สุดแล้วแต่ความสามารถของแต่ละคน การเรียนการสอนก็รู้สึกเบื่อหน่ายทั้งครูผู้สอนและผู้เรียน เพราะมีขั้นตอนแบบเดิม ๆ เก่า ๆ ภายในห้องสี่เหลี่ยมเดิม ๆ แต่ในปัจจุบันนี้หมดยุคสมัยดังกล่าวแล้ว ครูพันธุ์ใหม่และนักเรียนพันธุ์ใหม่ ต้องร่วมกันเรียนรู้พร้อมกัน คิดสร้างสรรค์สิ่งแปลก ๆ ใหม่ร่วมกัน ร่วมคิดร่วมเรียนรู้ในสิ่งใหม่ๆ แต่ก่อนอื่นจะต้องมาเรียนรู้กันก่อนว่า การออกแบบและการวางแผนการจัดการเรียนรู้แบบใหม่ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีกระบวนการขั้นตอนอย่างไร จะได้นำวิธีการหลักการและแนวคิดไปประยุกต์ใช้และพัฒนาให้เกิดประโยชน์ กับตัวครูผู้สอน และตัวผู้เรียนต่อไป ในปัจจุบันพบปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ของนักเรียน 5 ประการ คือ (1) ครูผู้สอนให้ความสำคัญกับคำตอบมากกว่ากระบวนการ ซึ่งกิจกรรมการเรียนรู้จะเน้นการทำแบบฝึกหัดเพื่อหาคำตอบ และการให้คะแนนก็เน้นที่คำตอบมากกว่ากระบวนการ (2) นักเรียนขาดเครื่องมือช่วยในระหว่างการเรียนรู้ โดย

¹ ทิตินา แคมมณี, ศาสตร์การสอน:องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554), หน้า 4.

ผู้เรียนแทบไม่มีโอกาสได้ใช้ศักยภาพสมองเพื่อคิดหาคำตอบ แต่ใช้สมองในการจำมากกว่า (3) นักเรียนไม่เกิดการเชื่อมโยงความรู้และประสบการณ์ ซึ่งที่ผ่านมาการจัดการเรียนรู้มักดำเนินตามกระบวนการป้อนเนื้อหาให้นักเรียนทำความเข้าใจ จดจำ แล้วทำแบบฝึกหัด ซึ่งใช้ได้เฉพาะเด็กที่มีความจำดีเท่านั้น (4) ระบบการศึกษาขาดการประเมินผลสัมฤทธิ์ในส่วนกระบวนการเรียนรู้ อาจเนื่องจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องไม่มั่นใจในผลระยะยาวที่เกิดจากกระบวนการคิด ปฏิบัติ แก้ปัญหา และสร้างสรรค์ผลงาน มองว่ากระบวนการเหล่านี้เสียเวลา จึงใช้การป้อนความรู้ซึ่งใช้เวลาสั้นกว่า (5) นักเรียนขาดประสบการณ์ความภาคภูมิใจจากผลงาที่คิดได้ เนื่องจากคำตอบที่นักเรียนคิดได้เป็นคำตอบที่คนอื่นคิดไว้แล้ว การตอบถูกเป็นเพียงการจำได้เท่านั้น

นอกจากนี้นักเรียนยังควรมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 10 ประการ คือ (1) เป็นนักคิดวิเคราะห์ (2) เป็นนักแก้ปัญหา (3) เป็นนักสร้างสรรค์ (4) เป็นนักประสานความร่วมมือ (5) รู้จักใช้ข้อมูลข่าวสาร (6) เป็นผู้เรียนรู้ด้วยตนเอง (7) เป็นนักสื่อสาร (ครูพูดน้อยและเด็กพูดมาก) (8) ตระหนักถึงบริบทของสังคม (9) เป็นพลเมืองที่ทรงคุณค่า และ (10) มีพื้นฐานความรู้ทางเศรษฐกิจและการคลัง

5.1.3 สรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อจะส่งเสริมพัฒนาผลงานช่างสิบหมู่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ศิลปะท้องถิ่นของแต่ละอำเภอสอดนโยบายของรัฐบาลให้เชียงรายเป็นเมืองแห่งศิลปะ

จากการลงพื้นที่ภาคสนามศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อส่งเสริมพัฒนาผลงานช่างสิบหมู่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ศิลปะท้องถิ่นของแต่ละอำเภอสอดนโยบายของรัฐบาลให้เชียงรายเป็นเมืองแห่งศิลปะ พบว่า ในภาพรวม นำเสนอแผนงาน/โครงการสู่แผนพัฒนาท้องถิ่นต่างๆ ในจังหวัดเชียงราย และจัดตั้งคณะกรรมการร่วมภาครัฐ/เอกชน กับคณะสงฆ์ เพื่อการขับเคลื่อนแผนงาน/โครงการ กล่าวคือ ควรสร้างเครือข่ายกับองค์กรภายนอกเพื่อการประชาสัมพันธ์ จัดองค์ความรู้เรื่องช่างสิบหมู่เผยแพร่ทางช่องทางต่าง ๆ ประชุมชี้แจงรายละเอียดให้แก่วัดเครือข่ายที่จะเป็นแหล่งเรียนรู้ และแต่งตั้งกรรมการประจำหน่วยแหล่งเรียนรู้ศิลปะ และอบรมให้ความรู้การจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ การบริหารจัดการ การถ่ายทอดองค์ความรู้ การเผยแพร่ คัดเลือกโรงเรียนในอำเภอที่มีศักยภาพความพร้อมในการจัดตั้งเป็นแหล่งเรียนรู้ประจำอำเภอ ประชุมชี้แจงรายละเอียดให้แก่วัดเครือข่ายที่จะเป็นแหล่งเรียนรู้ และแต่งตั้งกรรมการประจำหน่วย คัดเลือกโรงเรียนในอำเภอที่มีศักยภาพความพร้อมในการจัดตั้งเป็นแหล่งเรียนรู้ประจำอำเภอ เผยแพร่ ฝึกอบรมชาวบ้านผู้สนใจมาเรียนรู้ ฝึกปฏิบัติ การผลิตผลงาน การฝึกทักษะเพิ่มเติม จัดร้านโชว์ผลงานการผลิตของชาวบ้าน การจัดทำหน่วย เพิ่มพูนรายได้ครัวเรือน ติดตามประเมินผลเป็นระยะ ๆ เมื่อแยกเป็นรายประเด็น มีดังนี้

5.1.3.1 นำเสนอแผนงาน/โครงการสู่แผนพัฒนาท้องถิ่นต่างๆ ในจังหวัดเชียงราย

ทีมงานวิจัยร่วมกับกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย

จัดทำแผนส่งเสริมพัฒนาผลงานช่างสิบหมู่ฯ 2 แผนงาน ประกอบด้วย แผนงานเสนอโครงการต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และแผนงานแข่งขันผลงานช่างสิบหมู่ประจำปีการศึกษา 2560 ผลการดำเนินการมีดังนี้

1) เสนอแผนงาน/โครงการต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้เสนอแผนงานเสนอโครงการวิชาชีพช่างสิบหมู่ต่อองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงราย เพื่อบรรจุไว้เป็นแผนส่งเสริมโครงการ/กิจกรรมของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย อันจะนำไปสู่การพัฒนาผลงานช่างสิบหมู่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงรายไปสู่ชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ จากการดำเนินการดังกล่าว จึงได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากองค์การบริหารจังหวัดเชียงรายให้จัดกิจกรรมนิทรรศการผลงานของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย โดยใช้ชื่อกิจกรรมว่า “ทักษะวิชาการ “วันสามเณรเชียงรายสัมพันธ์ ครั้งที่ 15” เมื่อวันที่ 14-15 ธันวาคม 2560 ณ โรงเรียนวัดป่าจิวปริยัติศึกษา ตำบลป่าจิว อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย โดยมีนายปรีชา พ้วนกุลนนท์ ที่ปรึกษานายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงรายไปเป็นประธานเปิดกิจกรรมฝ่ายฆราวาส และพระราชสิทธินายก รองเจ้าคณะจังหวัดเชียงราย ฝ่ายการศึกษา เป็นประธานฝ่ายสงฆ์ในกิจกรรม

2) แผนงานแข่งขันผลงานช่างสิบหมู่ประจำปีการศึกษา 2560 จากการที่ทีมงานวิจัยได้ลงพื้นที่ภาคสนามตามโรงเรียนต่าง ๆ และได้เสนอให้แต่ละแห่งนำผลงานช่างสิบหมู่ไปจัดนิทรรศการในงานวันสามเณรเชียงรายสัมพันธ์ ครั้งที่ 15 แล้วจัดประกวดแข่งขันผลงาน ซึ่งทีมงานวิจัยได้ประสานความร่วมมือกับคณาจารย์สาขาวิชาศิลปกรรม วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นกรรมการคัดเลือกผลงาน โดยได้ประกาศให้รางวัลผลงานเป็น 5 รางวัล ได้แก่ รางวัลชนะเลิศ เงินรางวัล 3,000 บาท รางวัลรองชนะเลิศอันดับหนึ่ง เงินรางวัล 2,000 บาท รางวัลรองชนะเลิศอันดับสอง เงินรางวัล 1,000 บาท และรางวัลชมเชยสองรางวัล เป็นเงินรางวัลละ 500 บาท รวมเงินรางวัลทั้งสิ้น 7,000 บาท ทั้ง 21 โรงเรียนได้ส่งผลงานวิชาช่างสิบหมู่ทุกโรงเรียน

3) ผลการตัดสินการประกวดผลงานช่างสิบหมู่ ทีมงานวิจัยได้แต่งตั้งคณาจารย์จากสาขาวิชาศิลปกรรม วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย จำนวน 4 คน เป็นกรรมการตัดสินผลงานช่างสิบหมู่ของแต่ละโรงเรียนในงานวันสามเณรเชียงราย สัมพันธ์ ครั้งที่ 15 ผลการตัดสินของคณะกรรมการ แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 เป็นระดับจังหวัด 5 รางวัล ระดับเขตพื้นที่การศึกษา 4 เขต ๆ ละ 3 รางวัล ผลการตัดสินระดับจังหวัดที่หนึ่งได้แก่ โรงเรียนวัดหนองบัวพิทยา อำเภอเวียงป่าเป้า เขตการศึกษาเชียงรายที่ 2 ได้ 3.84 คะแนน จากคะแนนเต็ม 5 ระดับที่สอง ได้แก่ โรงเรียนโสภณจริยธรรมวิทยา อำเภอเชียงของ เขตการศึกษาเชียงรายที่ 4 ได้ 3.70 คะแนน ระดับที่สาม ได้แก่ โรงเรียนขยาวิวัฒน์วิทยา อำเภอพาน เขตการศึกษาเชียงรายที่ 2 ได้ 3.62 คะแนน ส่วนระดับ

เขตพื้นที่การศึกษา 4 เขต ประกอบด้วย เขตการศึกษาเชียงรายที่ 1 ระดับหนึ่ง โรงเรียนดงชัยพิทยาสรรค์ อำเภอเวียงเชียงรุ้ง ระดับที่สอง โรงเรียนเวียงชัยพิทยาสรรค์ อำเภอเวียงชัย ระดับที่สาม โรงเรียนพุทธวิถศาสตร์ เขตการศึกษาเชียงรายเขต 2 ระดับที่หนึ่ง โรงเรียนวัดหนองบัวพิทยาสรรค์ อำเภอเวียงป่าเป้า ระดับที่สอง โรงเรียนชยาภินันท์วิทยา อำเภอพาน ระดับที่สาม โรงเรียนพุทธศาสตร์ศึกษา อำเภอป่าแดด เขตพื้นที่การศึกษาเชียงรายเขต 3 ระดับที่หนึ่ง โรงเรียนวัดแม่คำพิทยาสรรค์ อำเภอแม่จัน ระดับที่สอง โรงเรียนวัดวิเชตรมณี อำเภอแม่สาย ระดับที่สาม โรงเรียนวัดหมื่นพุทธวิทยา (จินนิกาย) อำเภอแม่จัน เขตพื้นที่การศึกษาเชียงรายเขต 4 ระดับที่หนึ่ง โรงเรียนโสภณจริยธรรมวิทยา อำเภอเชียงของ ระดับที่สอง โรงเรียนวัดอำมาตย์วิทยา อำเภอเทิง ระดับที่สามมี 2 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนวัดศรีไถ่วิทยา อำเภอเชียงของ และโรงเรียนเวียงแก่นวิทยา อำเภอเวียงแก่น

5.1.3.2 จัดตั้งคณะกรรมการร่วมภาครัฐ/เอกชน กับคณะสงฆ์ เพื่อการขับเคลื่อนแผนงาน/โครงการ

จากการศึกษาวิจัย เพื่อกำหนดวิธีส่งเสริมการผลงานช่างสิบหมู่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ ศิลปะท้องถิ่นของแต่ละอำเภอ ในภาพรวม พบว่า กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดเชียงราย ควรจัดตั้งคณะกรรมการส่งเสริมสนับสนุนผลงานช่างสิบหมู่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรมฯ โดยความร่วมมือภาคการคณะสงฆ์ ภาครัฐ และภาคเอกชน กล่าวคือ ภาครัฐ ได้แก่ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงรายซึ่งส่วนราชการที่สนองงานคณะสงฆ์ ภาคการคณะสงฆ์ ได้แก่ ผู้อำนวยการหรือผู้จัดการของแต่ละโรงเรียน และภาคเอกชน ได้แก่ บริษัท ห้างร้าน รวมถึงกลุ่มงานโอท็อป เพื่อขับเคลื่อนผลงานช่างสิบหมู่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดเชียงรายไปเป็นส่วนหนึ่งของเชียงรายเมืองแห่งศิลปะ สนองนโยบายของรัฐบาล

5.1.4 ข้อเสนอแนะที่ได้รับการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ ทีมงานผู้วิจัยได้รับข้อเสนอแนะจากกลุ่มเป้าหมาย ศิลปินเชียงราย ผู้นำชุมชน ท้องถิ่น ท้องที่ ตลอดจนประชาชนทั่วไปที่ได้สัมภาษณ์ สอบถามแบบไม่เป็นทางการ เพื่อนำไปเป็นแนวทางการพัฒนา ส่งเสริมงานช่างสิบหมู่ของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงรายให้เป็นส่วนหนึ่งของเชียงรายเมืองแห่งศิลปะ ทีมงานวิจัยได้รับข้อเสนอแนะในหลากหลายประเด็น จึงได้นำข้อเสนอแนะเหล่านั้นมาจัดเป็นหมวดหมู่ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะด้านกระบวนการเรียนการสอน ได้แก่ ครูผู้สอนต้องตระหนักถึงผลการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างเป็นรูปธรรม และมีคุณภาพประสิทธิภาพ ควรมีแผนการสอนที่ชัดเจน จำต้องได้เพราะเป็นรายวิชาที่ฝึกทักษะวิชาชีพแก่ผู้เรียนเพื่อเอาไปประกอบวิชาชีพในอนาคต
2. ข้อเสนอแนะด้านกระบวนการบริหารจัดการ ได้แก่ ควรการจัดให้มีครูสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่ประจำ เพื่อให้เกิดคุณภาพ ศักยภาพในการเรียนการสอน ควรประสานความร่วมมือ

กับชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรภาคเอกชน ตลอดจนทุกองค์กรในชุมชน อันจะทำให้ได้เครือข่ายความร่วมมือในสังคม แล้วการเผยแพร่ การจัดทำเป็นแหล่งเรียนรู้ การจัดจำหน่าย เป็นต้น

3. ข้อเสนอแนะด้านผู้เรียน ได้แก่ ให้ผู้เรียนเกิดความตระหนักในคุณค่าของศิลปะของวิชาชีพช่างสิบหมู่ ยึดหลักอิทธิบาทสี่เป็นแนวทางในการศึกษา รู้จักความกตัญญูทวดที่ต่อสถานศึกษาและสมเด็จพระรัตนราชสุตา ฯ สยามบรมราชกุมารีที่ได้ให้มีการเรียนวิชาชีพช่างสิบหมู่ ตั้งใจฝึกทักษะฝีมือให้มีคุณภาพที่สวยงาม คงทนและความประณีต

จึงสรุปได้ว่า การส่งเสริมพัฒนาผลงานช่างสิบหมู่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ศิลปะท้องถิ่นของแต่ละอำเภอสนองนโยบายของรัฐบาลให้เชียงรายเป็นเมืองแห่งศิลปะนั้น ควรมีการจัดนำเสนอแผนงาน/โครงการสู่แผนพัฒนาท้องถิ่นต่างๆ ในจังหวัดเชียงราย โดยการจัดแสดงนิทรรศการผลงานช่างสิบหมู่ให้ประจักษ์เป็นรูปธรรมในแต่ละโรงเรียน

5.2 อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง Chaing Rai city of Art: ช่างสิบหมู่ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย มีหลายประเด็นที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ และความคิดเห็นจากศิลปินเชียงราย ตลอดจนปราชญ์ชาวเชียงราย แต่มีประเด็นที่น่าสนใจควรแก่การอภิปราย 2 ประเด็น ได้แก่ การบริหารจัดการงบประมาณในปัจจุบันที่ถูกตัดรอน และการส่งเสริมผลงานศิลปะช่างสิบหมู่ในโรงเรียนอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย เริ่มมีการศึกษาวิชาชีพช่างสิบหมู่เมื่อปีการศึกษา 2553 เป็นต้นมา เนื่องจากสมเด็จพระรัตนราชสุตา ฯ สยามบรมราชกุมารีได้เสด็จเยี่ยมโรงเรียนวัดเวียงชัยพิทยา (พระปริยัติธรรมประจำอำเภอเวียงชัย) ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย เมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2552 พระองค์ได้ทรงปรารภกับผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย โดยมีผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ คือนางจุฬารัตน์ บุญยากร ในขณะนั้นเป็นผู้รับสนองพระราชดำริ ซึ่งพระองค์ทรงพระราชดำริว่า พระณเฑาะว์ที่เรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม ก็ไม่ใช่จะบวชเรียนอยู่ตลอดชีวิต ต้องสึกออกไปเป็นฆราวาส ดังนั้นควรจะจัดการศึกษาด้านอาชีพ ฝึกฝนอาชีพแก่ผู้เรียน โดยเฉพาะช่างสิบหมู่ ถ้ายังอยู่ในสมณเพศก็จะได้นำวิชาชีพนั้นพัฒนาเสนาสนะ แต่ถ้าลาสิกขาไปเป็นฆราวาสก็จะได้นำไปประกอบสัมมาชีพเลี้ยงตัว เลี้ยงครอบครัวได้ เมื่อพระองค์ทรงมีพระราชดำริผู้สองงานในโครงการตามพระราชดำริสมเด็จพระรัตนราชสุตา ฯ สยามบรมราชกุมารี โดยมีว่าที่ร้อยตรีกิตติ ชันธมิตร กรมวังผู้ใหญ่ เป็นประธานได้นำพระราชดำริปรึกษาหารือกับส่วนงานที่เกี่ยวข้องมีสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นหลัก และในที่สุดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้เสนอของบประมาณจากรัฐบาลให้การอุดหนุนแก่โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญ

ศึกษาที่อยู่ในโครงการตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี โดยผ่านสำนักงานกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษากลุ่มที่ 6 เป็นผู้ตรวจสอบ ควบคุมการดำเนินงานการเรียนการสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่ ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

พ.ศ. 2556 กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษากลุ่มที่ 5 โดยการนำของพระครูสุนทรพิมลศีล จัดตั้งศูนย์ฝึกอาชีพช่างสิบหมู่ที่วัดศรีสุพรรณ อำเภอเมืองเชียงราย ซึ่งเป็นสถานที่ที่มีการทำช่างบุเงินประดับตกแต่งอุโบสถวัดอยู่แล้วมาเป็นศูนย์ฯ แล้วเสนอให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้ปรับเปลี่ยนการให้การอุดหนุนการเรียนวิชาชีพช่างสิบหมู่จากที่สอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 6 ที่อยู่ในสำนักงานพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ให้ไปอยู่ในความดูแลของศูนย์ฯ นี้ และให้โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงรายไปขึ้นกับศูนย์ฯ ลดความสำคัญของโรงเรียนพระปริยัติธรรมฯ ที่อยู่ในโครงการ สสท.ลงอย่างไม่เคยปรึกษาหารือกับผู้รับผิดชอบเลย (ซึ่งระหว่าง พ.ศ. 2545-2555 ผู้เป็นหัวหน้าโครงการวิจัยนี้ มีตำแหน่งเป็นประธานกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย) งบประมาณที่ได้ให้จัดสรรแก่ศูนย์วัดศรีสุพรรณก่อนแล้วค่อยจัดสรรให้แต่ละโรงเรียนฯ พร้อมทั้งให้งบประมาณที่จัดสรรมานั้นอยู่ในความดูแลของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด (พศจ.) ผู้วิจัยเข้าใจว่า เป็นการกระทำที่อาศัยมติคณะกรรมการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาแห่งประเทศไทย ซึ่งมีพระครูสุนทรพิมลศีล เป็นประธาน มาเป็นข้ออ้างความชอบธรรมในการจัดสรรเงินอุดหนุนไปที่ศูนย์ศึกษาศิลปะไทยโบราณล้านนา วัดศรีสุพรรณ จนถึงปัจจุบัน

จากเหตุผลความเป็นมาดังกล่าวข้างต้น ทำให้โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดเชียงรายไม่ได้รับการสนับสนุนรายหัวตามที่เคยได้รับ กล่าวคือลดลงจากเดิมครั้งต่อครั้ง จึงเป็นปัญหาในการบริหารจัดการเบื้องต้น ในทัศนะที่งานวิจัยเห็นว่า ไม่ควรจะเบียดบังเอาจากโครงการสอนช่างสิบหมู่ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาที่อยู่ในโครงการตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ไปสนับสนุนสถาบันอื่นที่ไม่ได้อยู่โครงการตามพระราชดำริฯ เหมือนเป็นการหมิ่นพระบรมราชานุภาพในพระองค์ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ น่าจะจัดงบประมาณส่วนอื่นไปสนับสนุนศูนย์ศึกษาศิลปะไทยโบราณฯ วัดศรีสุพรรณ จังหวัดเชียงใหม่อีกต่างหาก เป็นการบริหารจัดการของผู้บริหารสำนักงานสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ที่ผิดพลาดอีกจุดหนึ่ง และถ้าคติเงินทองนวัดสาวต่อไปถึงบุดหนุนโรงเรียนพระปริยัติธรรมฯ ก็อาจจะพบข้อมูลทุจริตเพิ่มอีกหลายประเด็นอย่างแน่นอน เนื่องจากวัตถุประสงค์เริ่มแรกของการอุดหนุนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ที่อยู่ในโครงการตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี นั้นคือมีเพียงจังหวัดน่าน แพร่ พะเยา เชียงราย และ

ลำปาง ซึ่งแย้งกับมติที่ประชุมของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กองพุทธศาสนศึกษา² ส่วนการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จัดการประชุมคณะกรรมการจัดสรรงบประมาณเงินอุดหนุน โครงการฝึกวิชาชีพช่างฝีมือ ช่างสิบหมู่ สำหรับนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ประจำปีงบประมาณ 2561 ครั้งที่ 1/2561 โดยมีนายณรงค์ ทรงอารมณ์ ผู้ตรวจราชการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ปฏิบัติราชการแทนผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นประธานในการประชุม พระครูสุนทรพิมลศีล ประธานกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 5 พระครูถาวรรัตนานุกิจ ประธานกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 6 พระครูพิทักษ์สุทธิคุณ เจ้าอาวาสวัดศรีสุพรรณ จังหวัดเชียงใหม่ และคณะกรรมการเข้าร่วมประชุม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้อนุมัติโครงการเงินอุดหนุนโครงการฝึกวิชาชีพช่างฝีมือ ช่างสิบหมู่ สำหรับนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม ประจำปีงบประมาณ 2561 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออุดหนุนศูนย์ศึกษาศิลปะไทยโบราณช่างสิบหมู่ล้านนาวัดศรีสุพรรณ (ย่านวัวลาย) จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 1 ศูนย์ โครงการฝึกวิชาชีพช่างฝีมือ ช่างสิบหมู่ สำหรับนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ทั้งหมดในโครงการ ประจำปีงบประมาณ 2561 กองพุทธศาสนศึกษาได้สำรวจจำนวนนักเรียนที่ประสงค์จะเข้าร่วมโครงการฝึกวิชาชีพช่างฝีมือ ช่างสิบหมู่ สำหรับนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ประจำปีงบประมาณ 2561 ใน 6 จังหวัด ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน และลำปาง ซึ่งมีนักเรียนเข้าร่วมโครงการจำนวนทั้งสิ้น 5,822 รูป

ประเด็นที่สอง การส่งเสริมผลงานศิลปะช่างสิบหมู่ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมฯ อย่างเป็นรูปธรรม เป็นที่น่าสังเกตว่า เมื่อกระบวนการ SWOT เข้าไปประเมินงานช่างสิบหมู่ของแต่ละโรงเรียนจะพบว่า แต่ละโรงเรียนมีผลงานที่นักเรียนได้จัดทำ ฝึกฝน ที่มีคุณภาพและสวยงามอยู่มากมาย ในขณะเดียวกันโรงเรียนไม่มีสถานที่จัดแสดงผลงานเหล่านั้น เมื่อจบปีการศึกษาก็เอาไปวางระเกะระกะไม่เป็นที่เป็นทาง มีเพียงร้อยละ 25 เท่านั้น ที่มีการนำแสดงผลงานไว้ในห้องสมุดบ้าง ห้องวิชาการบ้าง ยังไม่มีห้องแสดงเป็นกิจลักษณะให้ประชาชน ชุมชนได้ศึกษาเรียนรู้ อาจเกิดจากการไม่มีสถานที่ หรืองบประมาณเพียงพอที่จะจัด หรืออาจจะเกิดวิสัยทัศน์ของผู้บริหารเกี่ยวกับเรื่องนี้ก็เป็นได้ จากผลงานที่นำเสนอในงานวันสามเณรเชียงรายสัมพันธ์ ครั้งที่ 15 มีผลงานที่ถูกจำหน่ายทุกโรงเรียนซึ่งประชาชนที่ได้เข้าไปร่วมกิจกรรม เข้าไปชมผลงานซื้อไปประดับที่บ้าน ที่ทำงาน ซึ่งประชาชนเหล่านั้นได้ให้สัมภาษณ์ว่า เพิ่งเห็นผลงานที่เป็นฝีมือของพระเณรไม่นึกเลยว่าจะทำได้สวยงาม มี

² กองพุทธศาสนศึกษา, บันทึกการประชุม ครั้งที่ 1/2561, (กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 30 มกราคม 2561), เอกสารอัดสำเนา.

คุณค่าอย่างนี้ ซึ่งสอดคล้องกับปรีชา พวนกุลนนท์³ ได้กล่าวให้แต่ละโรงเรียนว่า ร้านค้าองค์กรบริหารส่วนจังหวัดเชียงรายยินดีที่จะรับผลงานของนักเรียนทุกแห่งไปช่วยจัดจำหน่ายให้ ขอให้ติดต่อที่เจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบได้ที่องค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงรายได้ในเวลาทำการ และในโอกาสต่อไปจะพยายามให้มีการแสดงผลงานที่เป็นศิลปะจากฝีมือพระเณรให้ปรากฏแก่สาธารณชนในทุกอำเภอให้สมกับที่เชียงรายเมืองแห่งศิลปะ นั้นแสดงว่า ผลงานมีคุณภาพ สวยงามแต่ไม่มีสถานที่แสดงให้ประชาชนได้เห็น เพื่อส่งเสริมให้มีแหล่งเรียนรู้และแสดงศิลปะท้องถิ่นของเชียงรายก็เจอแต่ศิลปะ

แต่อย่างไรก็ตาม เมืองเชียงรายจะเป็นเมืองแห่งศิลปะทั่วทุกอำเภอได้ต้องอาศัยความร่วมมือของทุกฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันการศึกษา สถาบันสงฆ์ ตลอดจนกลุ่มองค์กรในชุมชน ช่วยกันนำศิลปะทั้งหลายทั้งที่เป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ สถาปัตยกรรมในอดีตออกมาสกัดเป็นองค์ความรู้ แล้วเผยแพร่แก่สาธารณชน อยู่ท้องถิ่นใดก็นำศิลปะในท้องถิ่นนั้นมาแสดง เมืองเชียงรายจักเป็นเมืองแห่งศิลปะอย่างแน่นอน

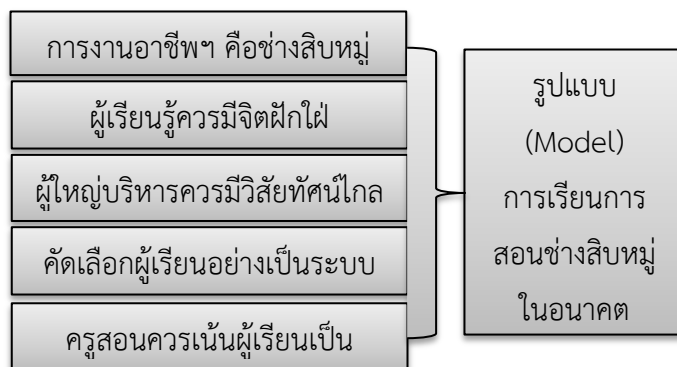
5.3 สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัย

ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวแล้วเบื้องต้นว่า ทีมผู้วิจัยได้ใช้กระบวนการ SWOT เป็นเครื่องมือในการศึกษาวิจัย ทำให้ได้เห็นกระบวนการเรียนการสอนที่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นไปตามศักยภาพและบริบทของโรงเรียน ซึ่งพอจะวิเคราะห์ถึงกระบวนการเรียนการสอนหรือข้อเท็จจริงที่ปรากฏเป็นรูปธรรมใน 4 ด้าน ได้แก่

1. การสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง
2. ครูผู้สอนสร้างความมั่นใจแก่ผู้เรียน
3. ผู้บริหารพากเพียรมุ่งพัฒนา
4. ผู้เรียนใฝ่ศึกษาด้วยตั้งใจ

ดังนั้น ทำให้ได้รับนวัตกรรมที่เป็นองค์ความรู้ใหม่ คือ รูปแบบ (Model) การสอนชาวลีขอมในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย (ปส.ชร.) ในอนาคต ควรมีลักษณะดังภาพที่ 27 ได้ดังนี้

³ ปรีชา พวนกุลนนท์, ที่ปรึกษานายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงราย, สัมภาษณ์, (งานวันสามเณรเชียงรายสัมพันธ์ ครั้งที่ 15, เมื่อ 15 ธันวาคม 2560).

ภาพที่ 27 รูปแบบ (Model) การสอนช่างสิบหมู่ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมฯ ในอนาคต

5.4 ข้อเสนอแนะ

5.4.1 ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มุ่งส่งเสริมผลงานศิลปะช่างสิบหมู่ฝีมือนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย ให้เป็นส่วนหนึ่งของเชียงรายเมืองแห่งศิลปะตามที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรมไทยได้ประกาศไว้ว่าปี พ.ศ. 2560 จะสร้างเมืองเชียงรายให้เป็นเมืองแห่งศิลปะ ดังนั้น ในเชิงนโยบายควรจะนำผลการวิจัยนี้ไปเป็นนโยบายในการพัฒนาโรงเรียนพระปริยัติธรรมต่าง ๆ ในประเทศไทย ให้ศึกษาเรียนรู้และฝึกฝนทักษะฝีมือช่างสิบหมู่

5.4.2 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

- 1) ควรนำผลการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ไปใช้กับวัดในจังหวัดเชียงรายเพื่อให้วัดเป็นส่วนหนึ่งของเชียงรายเมืองแห่งศิลปะ
- 2) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ควรใช้ผลการวิจัยนี้ไปบูรณาการการสอนเรียนการสอนสาขาวิชาพุทธศิลปกรรม

5.4.3 ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรมีการศึกษาเรื่อง “แนวคิดและมุมมองขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อการศึกษาวชิรช่างสิบหมู่ของพระภิกษุสามเณร”
- 2) ควรมีการศึกษาเรื่อง “เปรียบเทียบความแตกต่างศิลปะร่วมสมัยของแต่ละภาค” ว่า แต่ละท้องถิ่นมีความเชื่อเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร มีศิลปะอะไรบ้าง รวมไปถึงวิธีการอนุรักษ์และส่งเสริมของแต่ละท้องถิ่นว่ามีองค์ประกอบและขั้นตอนอย่างไร

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

1. ภาษาไทย

1.1 หนังสือ

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. **ความคิดสร้างสรรค์ หลักการ ทฤษฎี การเรียนการสอน**

การวัดผลประเมินผล. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา. 2534.

_____. **ความคิดสร้างสรรค์.** กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. 2544.

กรมศิลปากร. **ความรู้ทั่วไปในงานช่างศิลป์ไทย.** กรุงเทพมหานคร. 2545.

กลุ่มการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา. **ข้อมูลจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม**

แผนกสามัญศึกษา ปีการศึกษา 2560 (ครั้งที่ 1). กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงาน
พระพุทธศาสนาแห่งชาติ. 2560.

กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย. **สถิตินักเรียนปี 2559.**

_____. **สารสนเทศ ปส.เชียงราย ปีการศึกษา 2560.** เชียงราย : สำนักงานกลุ่มโรงเรียน
พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย. 2560.

_____. **รายงานสรุปผลการดำเนินงานช่างสิบหมู่ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญ
ศึกษาจังหวัดเชียงราย.** เชียงราย : สำนักงานกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญ
ศึกษาจังหวัดเชียงราย. 2559.

จำนง อติวัฒน์สิทธิ์. **การกระทำทางสังคม.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ภาควิชาสังคมวิทยา
และมนุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2540.

จารุวรรณ ขำเพชร และคณะ. **งานปั้นปูน.** กรุงเทพฯ: ศูนย์นวัตกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. 2549.

จิตร บัวบุศย์. **สกุลศิลปะพระพุทธรูปในประเทศไทย.** กรุงเทพฯ: งานพระราชทานเพลิงศพ
ขุนจิตรการชำนาญ. 2509.

ชนิตา รัชกุลพลเมือง. **การศึกษาเพื่อพัฒนาประเทศ.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์. 2532.

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. **นวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ.** พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ:
แดเน็กซ์ อินเตอร์คอปอเรชั่น. 2555.

ทิตนา แหมมณี. **ศาสตร์การสอน:องค์ความรู้เพื่อการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ.**
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2554.

_____. **ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ .**
พิมพ์ครั้งที่ 18.. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2557.

ทิตินา แคมมณี. **รูปแบบการเรียนการสอน: ทางเลือกที่หลากหลาย**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.(2554).

ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์. **เครื่องทองกรุงศรีอยุธยา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : กลุ่มเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ กรมศิลปากร. 2548.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช. 2542.

พจนานุกรมศัพท์ศิลปะ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2530.

เยาวพา เดชะคุปต์. **การศึกษาปฐมวัย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แมค จำกัด, 2542.

รุ่ง แก้วแดง. **การศึกษาไทยในเวทีโลก รวมบทความทางการศึกษาในรอบ ปี พ.ศ. 2540-2541**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2541.

วิชัย ธรรมเจริญ. **คู่มือการปฏิบัติงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา**. กรุงเทพฯ : กรมการศาสนา. 2543.

วัลลภ กันทรัพย์. **ข้อคิดเบื้องต้นในการเรียนการสอนที่เน้นทักษะกระบวนการ**. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา. 2534.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. **ศิลปะล้านนา (ฉบับปรับปรุงใหม่)**. ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2554.

_____. **ศิลปะเมืองเชียงใหม่**. กรมศิลปากร. กรุงเทพมหานคร: รุ่งศิลป์การพิมพ์, 2551.

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่และศูนย์ศิลปวัฒนธรรม. **ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่**. ศูนย์วัฒนธรรม จังหวัดเชียงใหม่และศูนย์ศิลปวัฒนธรรม. เชียงใหม่: สถาบันราชภัฏเชียงใหม่. 2538.

สงวน รอดบุญ. **ศิลปกรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา. 2529.

สันติ เล็กสุขุม. **ศิลปะภาคเหนือ: หริภุญชัย-ล้านนา**. กรุงเทพฯ : พิมพ์ครั้งที่ 3. สำนักพิมพ์ เมืองโบราณ. 2555.

สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงราย. **สถิติการศึกษาต่อของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม ปี 2558**.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **ทฤษฎีสังคมวิทยา**. คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2534.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **หลักสังคมวิทยา**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช. 2523.

สุพัตรา สุภาพ. **ความเป็นมาของสังคมวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช. 2533.

สงบ ลักษณะ. **จากหลักสูตรสู่แผนการสอน**. กรุงเทพฯ : กรมการศาสนา. 2534.

กรมสามัญศึกษา. **คู่มือการพัฒนากระบวนการเรียนการสอนตามหลักสูตร**. หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา. กรุงเทพฯ : มิตรภาพการพิมพ์และสตูดิโอ. 2535.

อานนท์ อาภาภิรม. **สังคมวิทยา**. กรุงเทพฯ : แพรววิทยา. 2516.

อำพล สัมมาวุฒิ. **งานช่างปั้นปูนสด**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร. 2544.

1.2 รายงานการวิจัย

- ชนิษฐา นิลผึ้ง. ศิลปะปูนปั้นเมืองเพชรบุรี. สาขาสื่อสารมวลชน คณะวารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชน. รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2549.
- ดวงฤดี ศุภติมีสร, จินดาพร คงเดช และณรงค์ชัย วิวัฒนาช่าง. ภูมิปัญญาไทยปูนก่อสร้างโบราณ. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ สำนักบริหารโครงการวิจัยในอุดมศึกษา และพัฒนามหาวิทยาลัยแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. 2557.
- นภดล สักวาลเพชร. ศึกษาวัสดุและเทคนิคศิลปะการปั้นปูนสดสกุลช่างเพชรบุรี. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา. 2558.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน รายงานการวิจัย, เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2542.
- ปราโมทย์ ขันติลาภานันท์. ความสัมพันธ์ระหว่างความถนัดทางการเรียนด้านภาษาไทยและคณิตศาสตร์กับผลสัมฤทธิ์ในการเขียนเชิงสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 จังหวัดระยอง. รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2530.
- พระครูวิมลศิลปกิจ (เรืองฤทธิ์ แก้วเปียง) และคณะ. การศึกษารูปแบบและสภาพแหล่งเรียนรู้ของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย. รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2555.
- พระพิชญ์พล สุวณฺณรูป (รูปทอง). การศึกษาหลักพุทธธรรมและคุณค่าที่ปรากฏในยันต์เทียนล้านนา : กรณีศึกษาเฉพาะในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2554.
- พรทิพย์ อันทิวโรทัย. การวิเคราะห์รูปแบบความเป็นครูและกระบวนการถ่ายทอดความรู้ของครูมนตรี ตราโมท ในกลุ่มผู้สืบทอดที่ต่างกัน. รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2539.
- รุ่งอรุณ กุลธำรง. วัฒนธรรมกรุงเทพมหานคร: การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่สมัยกรุงรัตนโกสินทร์. รายงานการวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2557.
- _____. การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียนระหว่างพุทธศักราช 2455-2532 : การวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์. รายงานการวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2537.
- อนงค์ แสงเงิน. การเปรียบเทียบความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์การเล่นสร้างสรรค์ประกอบการใช้คำถามและการเล่นสร้างสรรค์แบบไม่ใช้คำถาม. รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. (2533).

1.3 รายงานการประชุมทางวิชาการ

ภัทรพร สิริกาญจน. “จากไตรภูมิพระร่วงถึงภิกษุสันดานกา: ความเชื่อ ความงาม ความจริง,” ใน **หนังสือโครงการส่งเสริมและเผยแพร่งานวิจัยเนื่องในวาระหนึ่งทศวรรษพุทธศาสนศึกษา**. ภาควิชาปรัชญา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ร่วมกับศูนย์วิจัยทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: 2551.

พระธรรมราชานุวัตร (สุทัศน์ สุทฺตโน) เจ้าคณะภาค 6. **ประวัติวัดพระแก้ว**. 2554.

พระอดิเรก อาทิจจุพล. **ศิลปะกับศาสนา**. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการ. 16 สิงหาคม 2554.

1.4 วารสาร/ จุลสาร

ปิยะเวทย์ กองสอน. “เจ้าเมืองเชียงรายได้ถูกกลืน”, **วารสารลือล่านนา**. ฉบับที่ 3 (ตุลาคม 2553): 19.

สารสภาวะวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย. ปีที่ 5 ฉบับที่ 5 (พฤษภาคม 2543): 40

อภิชาติ ศิริชัย. ร่องรอยอดีตเชียงรายภายใต้อำนาจพม่า. **วารสารลือล่านนา**. ฉบับที่ 24 (กันยายน 2558) : 11.

กระทรวงศึกษาธิการ, กฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยสถาบัน **พระพุทธศาสนา พ.ศ. 2548** (ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 122 ตอนที่ 54 ก ลงวันที่ 8 กรกฎาคม 2548,) : 18-20.

1.5 เอกสารอัดสำเนาและเอกสารอื่น

กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย. **ประวัติอำเภอเวียงชัย**. เชียงราย:

กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย. 2552. (อัดสำเนา).

กองพุทธศาสนศึกษา. **บันทึกการประชุม ครั้งที่ 1/2561**. (กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงาน

พระพุทธศาสนาแห่งชาติ. 30 มกราคม 2561). (เอกสารอัดสำเนา).

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. **เจดีย์วัดป่าสัก**. บรรยายพิเศษ ณ วัดป่าสัก ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย วันที่ 17 กรกฎาคม 2559 (เทปบันทึกเสียง).

สายันต์ ชาญไพรจิตต์. **เจดีย์วัดป่าสักและเมืองเชียงแสน**. บรรยายพิเศษ ณ วัดป่าสัก ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย วันที่ 17 กรกฎาคม 2559. (เทปบันทึกเสียง).

1.6 สัมภาษณ์

ชรินทร์ แจ่มจิตต์. สัมภาษณ์, 20 มกราคม 2560.

ทองร่วง เอ็มโอบุญ. ศิลปินแห่งชาติ ประจำปี 2554 สาขาทัศนศิลป์. สัมภาษณ์, 13 มิถุนายน 2558.

ทรงเดช ทิพย์ทอง. หอศิลป์ทรงเดช. สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2560.

ปรีชา พัทธกุลนนท์, ที่ปรึกษานายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงราย, สัมภาษณ์, (กล่าวเปิดงานวัน
สามเณรเชียงรายสัมพันธ์ ครั้งที่ 15, เมื่อ 15 ธันวาคม 2560).

พระครูปริยัติโกวิท. เจ้าอาวาสวัดเจ็ดยอด (พระอารามหลวง). สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2560.

พรมมา อินยาศรี. ศิลปินเชียงราย เจ้าของหอศิลป์นายพรมมา หมู่ที่ 10 ต.เวียงเหนือ อ.เวียงชัย
จ.เชียงราย. สัมภาษณ์, 14 กุมภาพันธ์ 2560.

มานิตย์ กันทะสัก. ศิลปินเชียงราย อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาพุทธศิลปกรรม วิทยาลัยสงฆ์
เชียงราย. สัมภาษณ์, 22 มกราคม 2560.

วัชร กว้างไชย. อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาพุทธศิลปกรรม วิทยาลัยสงฆ์
เชียงราย. สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2560.

ศุภชัย สิทธิเลิศ. นักประวัติศาสตร์-โบราณคดี. สัมภาษณ์, 3 กุมภาพันธ์ 2560.

สุทัศน์ กำแก้ว. นักประวัติศาสตร์วรรณกรรมล้านนา. 4 หมู่ 4 ต.เวียงเหนือ อ.เวียงชัย จ.เชียงราย.
สัมภาษณ์, 2 มกราคม 2560.

1.7 สื่ออิเล็กทรอนิกส์

สยามรัฐออนไลน์, วันที่ 21 สิงหาคม 2559, <http://www.siamrath.co.th/n/1618>,
เข้าถึงเมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2560.

เดลินิวส์ออนไลน์, <http://www.dailynews.co.th/education/511242>,
เข้าถึงเมื่อ 11 มีนาคม 2560.

<https://www.gotoknow.org/posts/548679>, เข้าถึงเมื่อ 11 มีนาคม 2560.

นพวัฒน์ สมพันธ์ . **ลายปูนปั้นงานช่างประณีตศิลป์ของไทย**. กรุงเทพฯ: การศาสนา กรมศาสนา
กระทรวงศึกษาธิการ. 2540.

สุรางค์ ศรีพวงมะลิ. **งานปูนปั้น** . [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 30 มกราคม 2561. จาก
<http://www.m-culture.go.th/petchaburi/index.php/องค์ความรู้-3/องค์ความรู้-ละเอียด/item/งานปูนปั้น>.

https://www.baanjomyut.com/library/communication_theory/03_1.html
เข้าถึงเมื่อ 1 มีนาคม 2561.

https://www.baanjomyut.com/library/communication_theory/03_2.html
เข้าถึงเมื่อ 1 มีนาคม 2561.

https://www.baanjomyut.com/library/communication_theory/03_3.html
เข้าถึงเมื่อ 1 มีนาคม 2561.

ภาคผนวก ก

บทความวิจัย

Chiang Rai city of art : ช่างสิบหมู่ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา
จังหวัดเชียงราย

Chiang Rai City of Art: The Ten schools in Buddhist Scripture Department of
Education, Chiang Rai Province.

บทความวิจัย

Chiang Rai city of art : ช่างสิบหมู่ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา
จังหวัดเชียงราย

Chiang Rai City of Art: The Ten schools in Buddhist Scripture
Department of Education, Chiang Rai Province.

พระครูวิมลศิลปกิจ (เรืองฤทธิ์ แก้วเปียง) *

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการเรียนการสอนวิชาช่างสิบหมู่ หาแนวทางพัฒนากระบวนการเรียนการสอนวิชาช่างสิบหมู่ และส่งเสริมพัฒนาผลงานช่างสิบหมู่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ศิลปะท้องถิ่นของแต่ละอำเภอสนองนโยบายของรัฐบาลให้เชียงรายเป็นเมืองแห่งศิลปะ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม และแบบบันทึกการประชุมกลุ่มย่อย ผลการศึกษาวิจัยพบว่า

กระบวนการเรียนการสอนวิชาช่างสิบหมู่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดเชียงราย มีการกระบวนการดำเนินงานใน ๒ ส่วน คือ การควบคุมดูแลการบริหารจัดการระดับกลุ่ม และการบริหารระดับโรงเรียน ส่วนแนวทางพัฒนากระบวนการเรียนการสอนวิชาช่างสิบหมู่ คือ ผู้บริหารโรงเรียนภายในจังหวัดเชียงรายบริหารกันเอง โดยมีสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงรายเป็นพี่เลี้ยง สำหรับด้านส่งเสริมพัฒนาผลงานช่างสิบหมู่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ศิลปะท้องถิ่นของแต่ละอำเภอสนองนโยบายของรัฐบาลให้เชียงรายเป็นเมืองแห่งศิลปะ คือ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นควรได้ช่วยอุดหนุนเคราะห้ด้านสถานที่จำหน่าย สถานที่แสดงผลงาน และจัดตั้งโรงเรียนเป็นศูนย์การเรียนรู้ศิลปะของชุมชน

คำสำคัญ : ประวัติศาสตร์, พุทธศิลปกรรม, ล้านนา, โบราณวัตถุ, โบราณสถาน,

Abstract

This research aims to study the process of Thai traditional arts and to find the way to develop and promote the works of Thai traditional arts of General

Buddhist Scripture School as a local art resource of each district by the government policy as Chiang Rai the city of art. The research methodologies used in the study were in-depth interviews, participatory observation and a small group discussion. The result of the study found that.

The process of Thai traditional Arts of General Buddhist Scripture School at Chiang Rai Province. There is a process in two parts. The first part is group level management supervision and the second part is school administration. The guideline for the development of Thai traditional arts of General Buddhist Scripture School is the school administrations in Chiang Rai manage themselves which controlled by the Buddhist office of Chiang Rai. The promotion and development of Thai traditional arts of General Buddhist Scripture School as a local art resource of each district by the government policy as Chiang Rai the city of art is the local government should provide a place to sell, a place to display and establishing a school as a community arts learning center.

Keywords: History, Buddhist art, Lanna, antiquities, archaeological site,

บทนำ

ตามที่นายวิระ โรจน์พจนรัตน์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม ได้เปิดเผยต่อสื่อมวลชนเมื่อวันที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๙¹ หลังจากที่ได้ไปร่วมเปิดงานเทศกาลศิลปะนานาชาติ (Setouchi Triennale 2016 “Session Setouchi Asia Village” ณ SunPort Takamatsu ประเทศญี่ปุ่น ซึ่งเป็นโครงการความร่วมมือระหว่างกระทรวงวัฒนธรรม (วธ.) ประเทศไทย และจังหวัดคางาวะ ประเทศญี่ปุ่น ในโอกาสเฉลิมฉลองความสัมพันธ์ครบรอบ ๑๓๐ ปีไทย-ญี่ปุ่น ซึ่งมีกิจกรรมแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างประเทศ โดยหอศิลป์กรุงโตเกียวได้นำนิทรรศการมังงะ-อะนิเมะ และเกมส์ มาจัดแสดงที่หอศิลป์วัฒนธรรมแห่งกรุงเทพ ขณะที่ไทยได้อนุญาตให้พิพิธภัณฑ์ศิลปะกรุงโตเกียวยืมโบราณวัตถุที่ล้ำค่าของกรมศิลปากรจำนวน ๕๐ ชิ้นไปจัดแสดงที่ญี่ปุ่น รวมถึงแลกเปลี่ยนศิลปะและนิทรรศการร่วมกันตลอดทั้งปี ๒๐๑๗ ด้วย จากการร่วมงานดังกล่าวทำให้เกิดแนวคิดที่ว่า ควรสร้างจังหวัดแห่งศิลปะขึ้นในประเทศไทย เพราะมั่นใจว่าประชาชนในพื้นที่จะได้รับ

¹ <https://www.dailynews.co.th/education/511242>.

ประโยชน์ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจ โดยเบื้องต้นจะนำร่องที่จังหวัดเชียงรายเป็นแห่งแรก เพราะมีศักยภาพและทุกวันนี้ก็แทบจะเป็นเมืองศิลปะโดยอัตโนมัติอยู่แล้ว

ข้างสิบหมื่นก็นับว่าเป็นกลุ่มศิลปะที่โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ เป็นสถานศึกษาที่เปิดสอนในระดับมัธยมศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ – ๖ นักเรียนที่ศึกษาเล่าเรียนในโรงเรียนเป็นเยาวชนที่มาจากครอบครัวที่มีความเสี่ยงด้านยาเสพติด ได้แก่ ครอบครัวยากจน บ้าง ครอบครัวที่หย่าร้างอาศัยอยู่กับตายาย หรือปู่ย่าบ้าง ครอบครัวที่กำพร้าพ่อหรือแม่และอาศัยอยู่กับตายายหรือปู่ย่าบ้าง ครอบครัวมีปัญหาทางครอบครัวคือพ่อหรือแม่ไปมีคู่ครองใหม่บ้าง และครอบครัวจากชาวเขาเผ่าต่าง ๆ บ้าง แล้วเข้ามาบรรพชาเป็นสามเณร โดยอาศัยอยู่ในวัดที่เป็นที่ตั้งของโรงเรียนนั้น ๆ เพื่อศึกษาเล่าเรียน ปีการศึกษา ๒๕๖๐ มีนักเรียนทั้งหมด ๔,๐๓๘๓ รูป^๒ ในแต่ละปีการศึกษาจะพบปัญหานักเรียนที่สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.๓) และมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.๖) ส่วนใหญ่จะลาสิกขาไปศึกษาต่อทางฆราวาส หรือไปประกอบอาชีพอื่นๆ แต่จากข้อมูลการสำรวจการศึกษาต่อในแต่ละปีของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงราย^๓ พบว่า ลาสิกขาไปศึกษาต่อเป็นฆราวาสร้อยละ ๘๕ ที่เหลือศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่ง คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ที่เปิดโอกาสให้ ในขณะที่กลุ่มที่ลาสิกขาไปนั้นยังพบว่าไปประกอบอาชีพเป็นกรรมกร บางคนก็หันไปหายาเสพติดซึ่งมีอยู่ทั่วไปในท้องถิ่นที่อยู่อาศัย ทำให้เกิดปัญหาทางสังคมตามมา เนื่องจากไม่มีความรู้ด้านการประกอบอาชีพติดตัวไป

ดังนั้น กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย ได้เล็งเห็นถึงปัญหาการประกอบอาชีพของนักเรียนในอนาคต จึงได้จัดให้มีการเรียนการสอนวิชาชีพข้างสิบหมื่นขึ้น เพื่อเป็นการฝึกวิชาชีพให้แก่เด็กนักเรียนที่เรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย เป็นการสร้างสรรค์สัมมาชีพแก่นักเรียน เมื่อลาสิกขาไปก็จะได้นำไปประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองและครอบครัว ถ้ายังอยู่ในเพศบรรพชิตก็จะช่วยจรรโลงศิลปวัฒนธรรมตระกูลข้างสิบหมื่นให้สืบไปอย่างยั่งยืน โดยเบื้องต้นได้รับการสนับสนุนส่งเสริมของสำนักงานโครงการส่วนพระองค์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และต่อมาสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้เข้ามา

^๒ กลุ่มการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา, ข้อมูลการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ปีการศึกษา ๒๕๖๐ (ครั้งที่ ๑), (กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๖๐), หน้า ๑.

^๓ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงราย, ข้อมูลพื้นฐานสำรວจนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย, (สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงราย, ๒๕๕๘), อัดสำเนา.

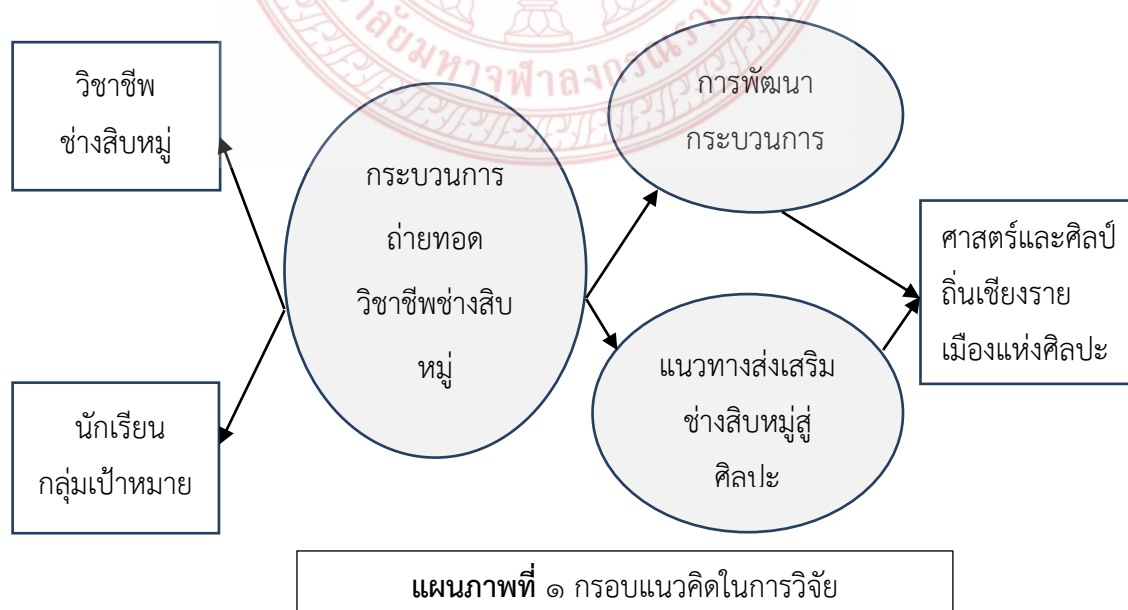
รับผิดชอบสนับสนุนแทนสำนักงานโครงการส่วนพระองค์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี แต่ก็ยังมีปัญหาด้านการถ่ายทอดวิชาความรู้แก่ผู้เรียน ซึ่งทำให้กระบวนการถ่ายทอดไม่บรรลุเป้าหมายเท่าที่ควร ประกอบกับครูผู้สอนส่วนใหญ่จะเป็นปราชญ์ท้องถิ่น หรือ ชำนาญการเฉพาะเรื่อง ไม่มีประสบการณ์สอน การถ่ายทอด และบางครั้งไม่ได้คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างวัย จึงทำให้กระบวนการถ่ายทอดได้ไม่ดีเท่าที่ควร

จากความเป็นมาและปัญหาดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่า มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะศึกษาถึงกระบวนการเรียนการสอนและการถ่ายทอดวิชาชีพช่างสิบหมู่แก่นักเรียนของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงรายในอันที่จะทำให้วิชาชีพช่างสิบหมู่เป็นวิชาชีพที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ของผู้เรียน

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

๑. เพื่อศึกษากระบวนการเรียนการสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดเชียงราย
๒. เพื่อหาแนวทางพัฒนากระบวนการเรียนการสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย
๓. เพื่อส่งเสริมพัฒนาผลงานช่างสิบหมู่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ศิลปะท้องถิ่นของแต่ละอำเภอ สอดคล้องนโยบายของรัฐบาลให้เชียงรายเป็นเมืองแห่งศิลปะ

กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

๑. รูปแบบการวิจัย การวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ จึงได้กำหนดรูปแบบการ

วิจัยดังนี้

๑) ศึกษาวิจัยจากเอกสาร หนังสือ ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒) เดินทางศึกษาข้อมูลทางกายภาพจากกระบวนการเรียนการสอนช่างสิบหมู่ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดเชียงรายทั้ง ๒๑ แห่ง

๓) จัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ประชากรกลุ่มเป้าหมาย

๒. ประชากร ได้แก่ ผู้อำนวยการโรงเรียน ครูผู้สอนวิชาช่างสิบหมู่ และนักเรียนที่เรียนวิชาช่างสิบหมู่ ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย

๓. กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ผู้อำนวยการโรงเรียน ครูสอนวิชาช่างสิบหมู่ โรงเรียนละ ๑ รูป/คน รวม ๔๒ รูป/คน นักเรียนที่เรียนวิชาช่างสิบหมู่โรงเรียนละ ๓ รูป รวม ๖๓ รูป รวมกลุ่มเป้าหมายทั้งสิ้น ๑๐๕ รูป

๔. ขั้นตอน วิธีการ การวิจัย ลงพื้นที่พื้นที่ศึกษากระบวนการเรียนการสอนของแต่ละโรงเรียน เก็บข้อมูลพื้นฐานเบื้องต้น จัดอบรมสัมมนาแก่ครูผู้สอน และเสริมทักษะการเรียนรู้แก่นักเรียนที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย โดยศิลปินเชียงราย จัดประชุม Focus Group ผู้อำนวยการ ครูสอนวิชาช่างสิบหมู่ และเกี่ยวข้องเพื่อหาทางพัฒนากระบวนการเรียนการสอน นำประชากรและกลุ่มเป้าหมายศึกษาในพื้นที่ และหอศิลป์ของศิลปินต่าง ๆ ของเชียงราย เพื่อสร้างความตระหนักแก่กลุ่มประชากร อันจะนำไปสู่การส่งเสริมเชียงรายเมืองแห่งศิลปะ ร่วมกับสาขาวิชาพุทธศิลปกรรม วิทยาลัยสงฆ์เชียงรายจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วมของสถานศึกษา ส่วนราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักวิชาการ กลุ่มศิลปิน และประชาชน คัดเลือกโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาที่อยู่ในเขตการศึกษาจังหวัดเชียงรายทั้ง ๔ เขตการศึกษา เป็นศูนย์สาธิต/แสดงผลงานช่างสิบหมู่ตัวอย่างของแต่ละเขตพื้นที่การศึกษา ๆ ละ ๑ แห่ง รวม ๔ แห่ง และจัดทำองค์ความรู้นำเสนอต่อส่วนราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อประชาสัมพันธ์และเป็นการส่งเสริมการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในสถานศึกษาอีกทางหนึ่งของจังหวัดเชียงราย

๕. เครื่องมือการวิจัย การวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ จึงใช้เครื่องมือ ๓ ชนิด คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (Depth interview) แบบบันทึกประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และแบบสังเกตการณ์มีส่วนร่วม

๖. การเก็บรวบรวมและการวิเคราะห์ข้อมูล การวิจัยครั้งนี้ ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลหรือศึกษาในลักษณะของการวิจัยในภาคเอกสารและภาคสนาม (Field Study) โดยดำเนินการในลักษณะต่าง ๆ คือ ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลพื้นฐานจากเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ลงพื้นที่ภาคสนามสัมภาษณ์เจ้าอาวาส ผู้นำชุมชน นักโบราณคดี นักประวัติศาสตร์ ศิลปิน และประชาชนในชุมชนที่โบราณสถาน โบราณคดีตั้งอยู่ และจัดการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ประชากรกลุ่มเป้าหมาย แล้วบันทึกเป็นข้อมูล

ผลการวิจัย

๑. ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ เพื่อศึกษากระบวนการเรียนการสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดเชียงราย) พบว่า

โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย เป็นโรงเรียนอยู่ในความอุปถัมภ์ของสำนักงานโครงการสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (สสท.) ตั้งแต่ปีการศึกษา ๒๕๕๑ เป็นต้นมา ส่วนกระบวนการเรียนการสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่ของโรงเรียนฯ มีการกระบวนการดำเนินงานใน ๒ ส่วน ได้แก่ (๑) การควบคุมดูแลการบริหารจัดการระดับกลุ่ม และ (๒) การบริหารระดับโรงเรียน มีรายละเอียดกระบวนการดำเนินงานฯ พอสรุปได้ดังนี้

(๑) การควบคุมดูแลการบริหารจัดการระดับกลุ่ม เป็นกระบวนการควบคุมให้การบริหารจัดการเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของสำนักงานการเรียนการสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่ฯ มีสำนักงานกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาพื้นที่ ๖ เป็นผู้ควบคุมดูแล โดยมีกระบวนการควบคุมดูแลพอสรุปได้ดังนี้ คือ จัดการประชุม อบรม สัมมนา ผู้บริหาร ชี้แจงระบบระเบียบ วิธีการ กระบวนการเรียนการสอน และสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเป็นพี่เลี้ยงด้วย เมื่อจัดสรรงบประมาณไปลงที่ศูนย์ฝึกวิชาช่างสิบหมู่ที่วัดศรีสุพรรณ จังหวัดเชียงใหม่ งบประมาณทั้งหมดก็ผ่านไปที่สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด โดยคิดเป็นรายหัวนักเรียน ซึ่งเดิมเคยได้โรงเรียนละ ๓๐-๖๐ รูป ตามสัดส่วนจำนวนนักเรียนมากน้อยของแต่ละโรงเรียน แต่เมื่อไปอยู่กับศูนย์วัดศรีสุพรรณ จำนวนนักเรียนลดลงเหลือ ๑๕-๓๐ รูป ลดไปประมาณครึ่งหนึ่งของที่ได้รับการอุดหนุน

(๒) การบริหารระดับโรงเรียนฯ มีสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงรายเป็นพี่เลี้ยงในการบริหารระดับโรงเรียนฯ จัดให้มีการอบรมสัมมนาหลักสูตร และกระบวนการเรียนการสอนทุกปี โดยมีนโยบายเน้นที่การลงมือปฏิบัติ เช่น (๑) ให้ทุกโรงเรียนจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นช่างสิบหมู่ (๒) จัดจ้างครูผู้สอนผู้มีความชำนาญในสาขาวิชาช่างสิบหมู่ที่โรงเรียนเห็นสมควรจัดสอน (๓) จัดให้มีห้องแสดงผลงานช่างสิบหมู่ของตนเองไว้ในโรงเรียนเพื่อเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ (๔) ส่งเสริมให้ผู้เรียนที่มีความถนัดแต่ละช่างให้ได้เรียนตามความประสงค์ (๕) จัดกิจกรรมแสดงผลงานช่างสิบหมู่ทุกปีในงานวันสามเณรเชียงรายสัมพันธ์ (๖) แต่ละโรงเรียนได้นำทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการจัดการด้วย เช่น แนวคิด ทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์ เป็นต้น

จากการลงภาคสนามศึกษาวิจัย พบว่า ทั้ง ๒๑ แห่ง มีการจัดการศึกษาช่างสิบหมู่เพียง ๕ หมู่ช่าง ประกอบด้วย ช่างเขียน ช่างปั้น ช่างแกะ ช่างบุ และช่างสลัก เท่านั้น

๒. ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ (เพื่อหาแนวทางพัฒนากระบวนการเรียนการสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย) พบว่า

(๑) แนวทางการพัฒนากระบวนการบริหารระดับกลุ่มฯ มี ๒ แนวทาง ได้แก่ (๑) ต้องให้ผู้บริหารโรงเรียนภายในจังหวัดเชียงรายบริหารกันเอง โดยมีสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด

เขียนรายเป็นพี่เลี้ยง (๒) ไม่ต้องขึ้นตรงกับศูนย์ศิลปะภาคเหนือวัดศรีสุพรรณ จังหวัดเชียงใหม่

(๒) แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนการสอนระดับโรงเรียนฯ มี ๓ แนวทางเช่นกัน ได้แก่ (๑) ทุกโรงเรียนต้องพัฒนาหลักสูตรในการเรียนการสอนให้ครอบคลุมในวิชาช่างที่สอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (๒) เลือกสรรหรือจัดหาบุคลากรที่สอนวิชาชีพช่างนั้นๆ ที่มีความชำนาญในสาขาวิชาเฉพาะ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการเรียนของนักเรียนอย่างเต็มศักยภาพ และ (๓) พัฒนาสถานที่แสดงผลงานวิชาชีพช่างสิบหมู่ของนักเรียนให้โดดเด่นและชัดเจนในโรงเรียน

๓. ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ (เพื่อส่งเสริมพัฒนาผลงานช่างสิบหมู่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ศิลปะท้องถิ่นของแต่ละอำเภอสนองนโยบายของรัฐบาลให้เชียงรายเป็นเมืองแห่งศิลปะ)
พบว่า

(๑) โรงเรียนประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ช่วยหาสถานที่จำหน่ายสินค้าให้แพร่หลายต่อสาธารณชน เพื่อเป็นการเสริมรายได้แก่โรงเรียนหรือนักเรียน อันจะนำไปสู่การเสริมแรงในการศึกษาเล่าเรียนของผู้เรียน

(๒) จัดเป็นพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้ของโรงเรียนภายในโรงเรียน เพื่อเป็นศูนย์บริการการเรียนรู้ด้านศิลปะแก่ชุมชนและสาธารณชนทั่วไป โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้การอนุเคราะห์สนับสนุนตามศักยภาพของท้องถิ่น

(๓) เพิ่มพูนผลงานศิลปะช่างสิบหมู่ที่สอนในโรงเรียนให้มีคุณภาพ พร้อมจำหน่ายและเป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ของอำเภอตนเอง อันจะก่อเกิดการเสริมสร้างเมืองเชียงรายให้เป็นเมืองแห่งศิลปะอย่างแท้จริงตามนโยบายของรัฐบาล โดยความร่วมมือของโรงเรียนและท้องถิ่น

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาวิจัยเรื่อง Chiang Rai the city of Art: ช่างสิบหมู่ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย นี้ มีประเด็นที่ผู้วิจัยเห็นว่าควรนำมาอภิปรายดังนี้

เป็นที่น่าสังเกตว่า การส่งเสริมสนับสนุนงบประมาณประเภทอุดหนุนการเรียนการสอนช่างสิบหมู่ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาเป็นการเริ่มจากการที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีเสด็จส่วนพระองค์ทรงเยี่ยมเยือนโรงเรียนพระปริยัติธรรมฯ จังหวัดเชียงราย เมื่อวันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒ ณ โรงเรียนเวียงชัยพิทยาคม อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย พระองค์ทรงมีพระดำริถึงการเรียนวิชาชีพที่เหมาะสมกับสามเณรนักเรียน และหากได้ลาสิกขาไปเป็นฆราวาสก็จักได้นำไปประกอบวิชาชีพเลี้ยงตัวเองได้ โดยได้ตรัสถึงช่างสิบหมู่ควรจะนำมาจัดการเรียนการสอนแก่นักเรียนสามเณร ในขณะนั้นมีนางจุฬารัตน์ บุญยากร เป็นผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้น้อมรับพระราชดำรินั้นไปดำเนินการเพื่อสนองงานตามพระราชดำริของพระองค์ และในปีงบประมาณต่อมา (ปี ๒๕๕๓) สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติก็

ได้สนับสนุนงบประมาณอุดหนุนโรงเรียนพระปริยัติธรรมที่อยู่ในโครงการตามพระราชดำริฯ เป็นการสนองงานต่อองค์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ประกอบด้วยจังหวัดน่าน เชียงราย และแพร่ ในขณะนั้น

ในการบริหารจัดการมอบหมายให้กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดต่าง ๆ ที่อยู่ในโครงการตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โดยมีสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดนั้น ๆ ควบคุมดูแลและเป็นพี่ และจัดสรรงบอุดหนุนตามมติ คณะกรรมการบริหารของกลุ่มโรงเรียนฯ แต่ละจังหวัด ในส่วนของจังหวัดเชียงรายก็มีสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงรายควบคุมดูแล และเป็นพี่เลี้ยงในการบริหารจัดการในฐานะที่ต้นสังกัด ต่อมาปีงบประมาณ ๒๕๕๖ ผู้บริหารระดับสูงของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้มีนโยบายปรับเปลี่ยนกระบวนการบริหารจัดการของส่วนงานฯ โดยนำงบประมาณอุดหนุนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาที่อยู่ในโครงการตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ไปอุดหนุนให้ศูนย์ศึกษาพิเศษไทยโบราณ สล้าสิบลุ่มล้านนาวัดศรีสุพรรณ จังหวัดเชียงใหม่ แล้วนำโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาที่อยู่ในโครงการตามพระราชดำริฯ ทั้งหมดไปขึ้นตรงกับศูนย์ศึกษาพิเศษไทยโบราณ สล้าสิบลุ่มล้านนาวัดศรีสุพรรณ และแบ่งงบประมาณอุดหนุนที่มีอยู่ให้แก่โรงเรียนที่ไม่ได้อยู่ในโครงการตามพระราชดำริฯ คือจังหวัดเชียงใหม่เพิ่มอีกด้วย โดยไม่ได้มีการผ่านการพิจารณาระดับโรงเรียนในกลุ่มที่อยู่ในโครงการตามพระราชดำริฯ เลย จึงนับว่าเป็นการหักดิบงบอุดหนุนที่สนองงานตามโครงการพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ซึ่งผิดจากวัตถุประสงค์เดิมที่ได้ตั้งไว้ว่า จะสนับสนุนการเรียนรู้แก่โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาที่อยู่ในโครงการตามพระราชดำริฯ แต่ปัจจุบันมีโรงเรียนที่ไม่ได้อยู่ในโครงการตามพระราชดำริฯ ได้แบ่งส่วนไปด้วย ทำให้นักเรียนในโรงเรียนต่าง ๆ ที่อยู่ในโครงการตามพระราชดำริฯ ต้องลดงบประมาณครึ่งหนึ่งของที่เคยได้รับการอุดหนุน แต่แต่ละปีต้องไปถกเถียงกันในระดับการจัดสรรงบอุดหนุนที่วัดศรีสุพรรณ⁴ นั้นแสดงให้เห็นว่า กระบวนการบริหารจัดการระดับกลุ่มฯ ไม่โปร่งใส เบียดบังงบอุดหนุนที่สนองงานตามโครงการพระราชดำริฯ ตามแนวคิดของผู้วิจัยซึ่งเคยควบคุมดูแลงบอุดหนุนนี้ในครั้งเป็นประธานกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๕๕) เห็นว่า ต้นสังกัด ควรแบ่งงบอุดหนุนเป็นสองส่วน คือ ส่วนที่สนับสนุนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาที่อยู่ในโครงการตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งก็ควรจัดตั้งงบประมาณขึ้นมาใหม่ หรือจัดสรรงบอุดหนุนที่มีอยู่เป็นสองส่วน โดยไม่ต้องให้ไปพัวพันเกี่ยวข้องกันจะเป็นการดียิ่ง เพราะยังจะได้ชื่อว่าได้สนองงาน

⁴ พระครูวิสิฐวรณารถ, ประธานกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย, สัมภาษณ์, ๒๕๖๐)

ในองค์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารีเช่นเดิม แต่บัดนี้เป็นลดความสำคัญในส่วน
ของพระองค์ลง จึงไม่สมควรอย่างยิ่ง เห็นว่าเป็นแนวคิดที่ไม่ได้สร้างสรรค์ ซึ่งแย้งกับที่ ปราโมทย์
ขันติลาภพันธ์⁵ กล่าวถึง ความสำคัญของความคิดสร้างสรรค์ว่า ความคิดสร้างสรรค์ช่วยให้บุคคล
กระทำการต่างๆ ได้ประสบผลสำเร็จ รู้จักวิธีแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
ดังนั้น ความคิดสร้างสรรค์จึงเป็นคุณสมบัติที่ทุกหน่วยงานและสังคมต้องการ เพราะบุคคลที่มี
ความคิดสร้างสรรค์ จะพยายามหาโอกาสปรับปรุงและแก้ไขสภาพการทำงานในรูปแบบเดิมด้วย
วิธีการที่มีประสิทธิภาพมากกว่าเดิม นอกจากนี้ยังสามารถดำรงตนในสังคมได้อย่างมีความสุขอีกด้วย

แต่อย่างไรก็ตาม การเรียนการสอนช่างสิบหมู่ย่อมเป็นวิชาชีพที่เป็นประโยชน์ยิ่งแก่นักเรียนสามเณรโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา โดยเฉพาะกลุ่มโรงเรียนที่อยู่ในโครงการ
ตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี หากสำนักงานพระพุทธศาสนา
แห่งชาติซึ่งเป็นต้นสังกัดมีความปรารถนาที่จะให้นักเรียนสามเณรนอกจากนี้ได้ศึกษาเรียนรู้วิชาชีพ
ช่างสิบหมู่เช่นกัน ก็จะเป็นการดียิ่ง แต่ต้องตั้งงบประมาณอุดหนุนเพิ่มเติมขึ้นมิใช่เบียดบังตัดยอดเอา
ไปจากงบอุดหนุนแก่โรงเรียนพระปริยัติธรรมฯ ที่อยู่ในโครงการตามพระราชดำริฯ เช่นทุกวันนี้

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย/การนำไปใช้ประโยชน์

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติซึ่งเป็นต้นสังกัดควรนำผลการวิจัยนี้ไปประกอบการ
วางแผนงานในการจัดสรรงบประมาณอุดหนุนแก่โรงเรียนพระปริยัติธรรมฯ ในด้านต่าง ๆ เพื่อพัฒนา
ศักยภาพการเรียนการสอนให้การเรียนการสอนช่างสิบหมู่ให้ทั่วถึงทุกโรงเรียนในสังกัด

๒. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติต้นสังกัด ควรนำไปประกอบการจัดสรรงบประมาณ
อุดหนุนการเรียนการสอนวิชาช่างสิบหมู่ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาที่อยู่ใน
โครงการตามพระราชดำริฯ และโรงเรียนอื่น ๆ ให้ชัดเจน

๓. ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยครั้งต่อไปควรจะทำวิจัยในหัวข้อต่อไปนี้

๑) กระบวนการส่งเสริมโรงเรียนพระปริยัติธรรมฯ เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน

๒) ติดตามและประเมินการนำวิชาชีพช่างสิบหมู่ไปประกอบอาชีพของผู้เรียนที่จบ
การศึกษาและลาสิกขา

⁵ ปราโมทย์ ขันติลาภพันธ์, ความสัมพันธ์ระหว่างความถนัดทางการเรียนด้าน ภาษาไทยและ
คณิตศาสตร์กับผลสัมฤทธิ์ในการเขียนเชิงสร้างสรรค์ของ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ จังหวัดระยอง,
(รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๒๓.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง Chiang Rai city of Art: ช่างสิบหมู่ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย นี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้กระบวนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ผลงาน การเรียนการสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมฯ ซึ่งได้รับการสนับสนุนงบประมาณอุดหนุนจากสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ (วช.) โดยผ่านสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในปีงบประมาณ ๒๕๖๑ จึงทำให้ทีมผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิจัย ค้นคว้าจนสำเร็จด้วยดี

จึงขอขอบคุณผู้บริหาร ครู นักเรียน โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงรายทั้ง ๒๑ แห่ง ศิลปิน (สล่า) เชียงราย คณาจารย์สาขาวิชาพุทธศิลปกรรมที่ได้ให้ข้อมูลขอขอบคุณสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้เมตตาให้ข้อเสนอแนะ คำแนะนำที่เป็นประโยชน์จนทำให้ทีมผู้วิจัยดำเนินการวิจัยสำเร็จเสร็จสิ้นด้วยดี จึงขอขอบคุณ อนุโมทนาไว้ ณ โอกาสเป็นอย่างยิ่ง

บรรณานุกรม

กลุ่มการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา. ข้อมูลการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม

แผนกสามัญศึกษา ปีการศึกษา ๒๕๖๐ (ครั้งที่ ๑). กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. ๒๕๖๐.

ปราโมทย์ ชันติลาภพันธ์. ความสัมพันธ์ระหว่างความถนัดทางการเรียนด้าน ภาษาไทยและคณิตศาสตร์กับผลสัมฤทธิ์ในการเขียนเชิงสร้างสรรค์ของ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ จังหวัดระยอง. รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ๒๕๓๐.

พระครูวิสิฐวรนาถ. ประธานกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย. สัมภาษณ์, ๒๕๖๐.

สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงราย. ข้อมูลพื้นฐานสำรavnักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย. (สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงราย. ๒๕๕๘.

<https://www.dailynews.co.th/education/511242>.

ภาคผนวก ข

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

- สามารถนำกระบวนการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชาต่าง ๆ เช่น รายวิชาวัฒนธรรมไทย รายวิชาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- สามารถนำผลการศึกษาไปสะท้อนข้อมูลให้กับหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม เช่น วัฒนธรรมจังหวัด พุทธสมาคม เป็นต้น เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแนวทางการส่งเสริมผลงานศิลปะช่างสิบหมู่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านศิลปะที่ยั่งยืน

๒. กิจกรรมด้านการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรม

- จัดทำเอกสาร แผ่นพับ สื่อประชาสัมพันธ์ให้หน่วยงาน องค์กรการท่องเที่ยวนำไปใช้เป็นข้อมูลด้านการท่องเที่ยวอำเภอละหนึ่งศิลปะสู่เชียงรายเมืองแห่งศิลปะ
- จัดนิทรรศการผลงานช่างสิบหมู่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรมฯ ในโรงเรียน และจัดนิทรรศการในโอกาสต่าง ๆ เช่น การประชุมคณะสงฆ์จังหวัด เป็นต้น

๓. กิจกรรมด้านวิชาการ

- มีการพัฒนาชุดความรู้ช่างสิบหมู่ของกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดเชียงราย เผยแพร่ในสื่ออินเทอร์เน็ต และสื่อต่าง ๆ สร้างเครือข่ายความร่วมมือการเผยแพร่ในจังหวัดเชียงราย

ภาคผนวก ค

Gantt chart

เปรียบเทียบวัตถุประสงค์/กิจกรรมที่เสนอในข้อเสนอโครงการและกิจกรรมที่ทำจริง
โครงการวิจัย

เรื่อง Chiang Rai city of Art: ช่างสิบหมู่ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม
แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย

Chiang Rai City of Art: The Ten schools in Buddhist Scripture Department of
Education, Chiang Rai Province.

1. วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการเรียนการสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม
แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดเชียงราย
2. เพื่อหาแนวทางพัฒนากระบวนการเรียนการสอนวิชาชีพช่างสิบหมู่ของโรงเรียน
พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย
3. เพื่อจะส่งเสริมให้แต่ละอำเภอเป็นแหล่งศึกษาเผยแพร่ศิลปะท้องถิ่นจากองค์ความรู้
ช่างสิบหมู่

สรุปผลการดำเนินการตามแผนงาน/กิจกรรมตาม Proposal ในรอบ 12 เดือน

ตามแผนงาน		ปฏิบัติจริง	สนับสนุน วัตถุประสงค์	ร้อยละความ พึงพอใจต่อ ผลสำเร็จ
กิจกรรม	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ผลที่ได้จริง		
1. ศึกษาแนวคิดทฤษฎี ที่มาของช่างสิบหมู่ที่ สอนในโรงเรียนพระ ปริยัติธรรมฯ จังหวัด เชียงราย	ได้ทราบแนวคิด ทฤษฎีของช่างสิบ หมู่ที่สอนในโรงเรียน พระปริยัติธรรม จังหวัดเชียงราย	1. ได้ประวัติความเป็นมาของช่างสิบหมู่ที่ สอนในโรงเรียนพระ ปริยัติธรรมจังหวัด เชียงราย	ข้อที่ 1	100 %

ตามแผนงาน		ปฏิบัติจริง	สนับสนุน วัตถุประสงค์	ร้อยละความ พึงพอใจต่อ ผลสำเร็จ
กิจกรรม	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ผลที่ได้จริง		
2. ลงพื้นที่ภาคสนาม ศึกษา กระบวนการ เรียนการสอนช่างสิบ หมู่ในโรงเรียนพระ ปริยัติธรรมฯ จังหวัด เชียงราย	ได้ข้อมูล กระบวนการบริหาร จัดการเรียนการสอน ช่างสิบหมู่ใน โรงเรียนพระปริยัติ ธรรม จังหวัด เชียงราย	2. ได้แนวทางการพัฒนา กระบวนการเรียนการ สอนวิชาช่างสิบหมู่	ข้อที่ 1,2	100 %
3. วิเคราะห์ สังเคราะห์ แนวทางการพัฒนา กระบวนการเรียนการ สอนช่างสิบหมู่ใน โรงเรียนพระปริยัติ ธรรมฯ จังหวัดเชียงราย จังหวัดเชียงราย	ได้แนวทางการ ส่งเสริมการอนุรักษ์ พุทธศิลปกรรมของ วัดที่เป็นพระอาราม หลวงจังหวัด เชียงราย	3. ได้แนวทางการ ส่งเสริมผลงานช่างสิบหมู่ ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ศิลปะ ในท้องถิ่นแต่ละอำเภอ	ข้อที่ 2,3	100 %
4. สร้างเครือข่ายส่งเสริม เชียงรายเมืองแห่งศิลปะ	ได้เครือข่ายส่งเสริม ผลงานช่างสิบหมู่ของ โรงเรียนพระปริยัติ ธรรมฯ เชียงราย	4. มีหน่วยงาน องค์กร ภาครัฐ เอกชน และชุมชน เป็นเครือข่ายเผยแพร่ ผลงานของช่างสิบหมู่	ข้อที่ 2,3	100 %
5. กิจกรรมอื่นและการ รายงานความก้าวหน้า	ได้ข้อมูลที่เป็นต่อ การวิจัย	ได้ข้อมูลที่เป็นในการ วิจัยและองค์ความรู้ใหม่	ข้อที่ 1,2,3	100 %

ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่นๆ ต่อ มจร.

- มจร. ควรจะคัดเลือกบุคคลที่ทำงานด้านวิจัยให้มากขึ้น เพื่อป้องกันการส่งงานไม่ตรง

เวลา

ลงนาม.....

(พระครูวิมลศิลปกิจ, ผศ.ดร.)

หัวหน้าโครงการวิจัยผู้รับทุน

วันที่ 20 เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2561

ตาราง Output

เรื่อง Chiang Rai city of Art: ช่างสิบหมู่ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม

แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย

Output		ในกรณีล่าช้า (ผลสำเร็จไม่ถึง ๑๐๐%) ให้ระบุสาเหตุ และการแก้ไข
วัตถุประสงค์/กิจกรรมในข้อเสนอโครงการวิจัย	ผลสำเร็จ%	
วัตถุประสงค์การวิจัย		
1. เพื่อศึกษากระบวนการเรียนการสอนวิชาช่างสิบหมู่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดเชียงราย	100 %	
2. เพื่อหาแนวทางพัฒนากระบวนการเรียนการสอนวิชาช่างสิบหมู่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย	100 %	
3. เพื่อจะส่งเสริมให้แต่ละอำเภอเป็นแหล่งศึกษาเผยแพร่ศิลปะท้องถิ่นจากองค์ความรู้ช่างสิบหมู่	100 %	
1. ศึกษาแนวคิดทฤษฎี ที่มาของช่างสิบหมู่ที่สอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรมฯ จังหวัดเชียงราย	100 %	
2. ลงพื้นที่ภาคสนามศึกษา กระบวนการเรียนการสอนช่างสิบหมู่ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมฯ เชียงราย	100 %	
3. วิเคราะห์ สังเคราะห์ แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนการสอนช่างสิบหมู่ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมฯ จังหวัดเชียงราย จังหวัดเชียงราย	100 %	
4. สร้างเครือข่ายส่งเสริมเชียงรายเมืองแห่งศิลปะ	100 %	
5. กิจกรรมอื่นและการรายงานความก้าวหน้า		
6. รายงานฉบับสมบูรณ์	100 %	
7. บทความการวิจัย	100 %	

ลงนาม.....หัวหน้าโครงการวิจัยผู้รับทุน

(พระครูวิมลศิลป์กิจ, ผศ. ดร.)

วันที่ 20 เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2561

ภาคผนวก ง

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (Depth interview)

โครงการวิจัยเรื่อง Chiang Rai city of Art: ช่างสิบหมู่ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม

แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....เบอร์โทรศัพท์.....
ตำแหน่ง.....ที่อยู่/สถานที่ติดต่อ.....

ประเด็นหลักในการสัมภาษณ์มีดังนี้
สำหรับผู้บริหาร

1. กระบวนการเรียนการสอนวิชาช่างสิบหมู่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดเชียงราย

1.1 รูปแบบ/ระบบการบริหารจัดการของการเรียนการสอนวิชาช่างสิบหมู่เป็นอย่างไร อาทิ โครงสร้างการบริหารจัดการ ผู้รับผิดชอบ ทรัพยากร/แหล่งทุนสนับสนุน วิธีการดำเนินงาน/การจัดกิจกรรม ผลการดำเนินงาน

1.2 การจัดกิจกรรมเกี่ยวกับวิชาช่างสิบหมู่ของโรงเรียนที่ผ่านมามีอะไรบ้าง ปัญหา และความต้องการในเรื่องเหล่านี้มีหรือไม่/อย่างไร

1.3 แนวทางในการดำเนินงาน การจัดกิจกรรม การบริหารจัดการ และการให้บริการเพื่อส่งเสริมให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้วิชาช่างสิบหมู่ อย่างต่อเนื่องควรเป็นอย่างไร

2. แนวทางพัฒนากระบวนการเรียนการสอนวิชาช่างสิบหมู่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย ในอนาคตควรจะเป็นอย่างไร

3. แนวทางการส่งเสริมพัฒนาผลงานช่างสิบหมู่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ศิลปะท้องถิ่นของท่าน เพื่อสนองนโยบายของรัฐบาลให้เชียงรายเป็นเมืองแห่งศิลปะ ควรเป็นอย่างไร

4. ข้อเสนอแนะอื่นๆ

สำหรับครูสอนวิชาช่างสิบหมู่

1. ความถนัดของวิชาช่างสิบหมู่ เช่น ด้านช่างเขียน ด้านช่างแกะ ด้านช่างสลัก ด้านช่างปูน เป็นต้น
2. รูปแบบกระบวนการเรียนการสอน การถ่ายทอดวิชาชีพระหว่างสิบหมู่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย เป็นอย่างไร
3. การจัดกิจกรรม การดำเนินการเรียนการสอนที่ผ่านมาเป็นอย่างไร มีปัญหาและอุปสรรคหรือไม่
4. แนวทางพัฒนารูปแบบกระบวนการเรียนการสอนวิชาชีพระหว่างสิบหมู่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย ในอนาคตควรจะเป็นอย่างไร
5. แนวทางการส่งเสริมพัฒนาผลงานช่างสิบหมู่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ศิลปะท้องถิ่นของท่าน เพื่อสนองนโยบายของรัฐบาลให้เชียงรายเป็นเมืองแห่งศิลปะ ควรเป็นอย่างไร
6. ปัจจัยที่ส่งเสริมช่วยในการพัฒนาการเรียนการสอนวิชาช่างสิบหมู่ให้เกิดความยั่งยืนในอนาคต มีอะไรบ้าง
7. ข้อเสนอแนะอื่นๆ

สำหรับนักเรียนที่เรียนวิชาช่างสิบหมู่

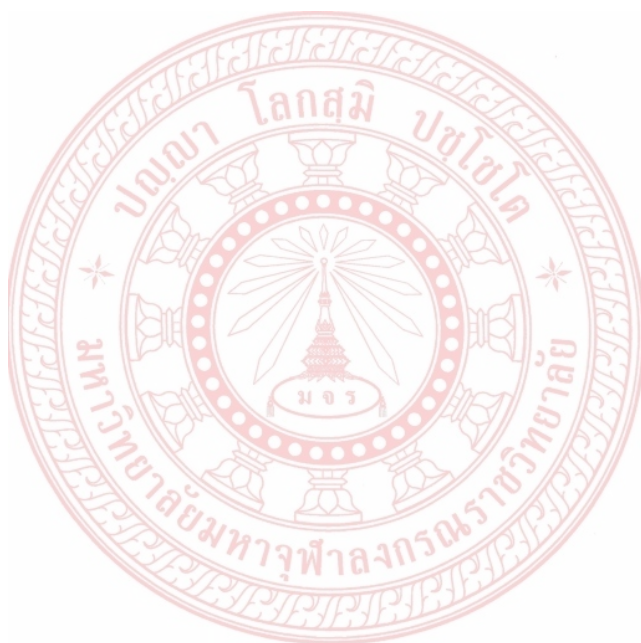
1. เหตุผล ความสนใจและแรงจูงใจที่เลือกเรียนวิชาชีพระหว่างสิบหมู่
2. ความสนใจ และความถนัดของวิชาช่างสิบหมู่ เช่น ด้านช่างเขียน ด้านช่างแกะ ด้านช่างสลัก ด้านช่างปูน เป็นต้น
3. เป้าหมายของการเรียนวิชาช่างสิบหมู่ ในอนาคต
4. ปัญหาและอุปสรรคในการเรียน
5. การเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับวิชาช่างสิบหมู่ เช่น การประกวด
6. กระบวนการเรียนการสอนวิชาชีพระหว่างสิบหมู่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในอนาคตควรจะเป็นอย่างไร
7. ข้อเสนอแนะอื่นๆ

ภาคผนวก จ

ภาพประกอบการศึกษาวิจัย

กิจกรรมแสดงนิทรรศการและประกวดผลงานช่างสิบหมู่ฯ 14-15 ธันวาคม 2560

ณ โรงเรียนวัดป่าจั่นปรีดีศึกษา อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย

ภาพประกอบการศึกษาวิจัย

กิจกรรมแสดงนิทรรศการและประกวดผลงานช่างสิบหมู่ฯ 14-15 ธันวาคม 2560

ณ โรงเรียนวัดป่าจัวปรียัติศึกษา อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย

ภาพประกอบการศึกษาวิจัย

กิจกรรมแสดงนิทรรศการและประกวดผลงานช่างสิบหมู่ฯ 14-15 ธันวาคม 2560

ณ โรงเรียนวัดป่าจี้วปริยัติศึกษา อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย

ภาพประกอบการศึกษาวิจัย

กิจกรรมการอบรมเชิงปฏิบัติการการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้วิชาชีพ

ณ โรงเรียนเวียงชัยพิทยาส อ.เวียงชัย จ.เชียงราย

ภาคผนวก ฉ

ประวัติผู้วิจัย

1. ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย

- 1.1 ชื่อ-สกุล พระครูวิมลศิลปกิจ (เรืองฤทธิ์ แก้วเปียง), ผู้ช่วยศาสตราจารย์
Phrakhruwimonsinlapakit
(Ruangrith Kaewpiang) assistant professor.

1.2 เลขบัตรประจำตัวประชาชน

- 1.3 ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

1.4 หน่วยงานและสถานที่อยู่ติดต่อได้สะดวก

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย
ดอยจำปี ถนนฤทธิ์ประศาสน์ ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย
จังหวัดเชียงราย รหัสไปรษณีย์ 57000 โทรศัพท์ 053-715876
โทรศัพท์เคลื่อนที่ 081-9613345 โทรสาร 053-715876
E-mail. Wcp2558@gmail.com

1.5 ประวัติการศึกษา

ครุศาสตรมหาบัณฑิต (ค.ม.=การบริหารการศึกษา)

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย พ.ศ. 2548

พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.=สังคมศึกษา)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่
พ.ศ. 2545

1.6 สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา)

- ชำนาญการด้านการอ่าน เขียนภาษาล้านนาได้เป็นอย่างดี
- การใช้คอมพิวเตอร์ Microsoft Word Excel Powerpoint

1.7 ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ โดยระบุสถานภาพในการทำการวิจัยว่าเป็นผู้อำนวยการแผนงานวิจัย หัวหน้าโครงการวิจัย หรือผู้ร่วมวิจัยในแต่ละข้อเสนอการวิจัย

หัวหน้าโครงการวิจัย :

- 1) เรื่อง การศึกษารูปแบบและสภาพแหล่งเรียนรู้ของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย (พ.ศ. 2555)
- 2) เรื่อง การศึกษาบริบทและสภาพการเปลี่ยนแปลงของภาษาล้านนาในกลุ่ม 5 เชียง (พ.ศ. 2557)
- 3) เรื่อง การวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมล้านนาราวสี่บทของพระยาพรหมโวหาร (พ.ศ. 2558)
- 4) เรื่อง แนวทางการบริหารจัดการในการสร้างความเสมอภาคทางการศึกษาแก่เด็กและเยาวชน และคุณภาพชีวิตตามกรอบ กพด. (พ.ศ. 2559)
- 5) เรื่อง วิเคราะห์ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในจังหวัดเชียงราย : การวิเคราะห์จากเอกสารและหลักฐานทางโบราณคดี (พ.ศ. 2559)
- 6) เรื่อง นครแห่งศิลปะ : การส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลปกรรมของวัดที่เป็นพระอารามหลวงจังหวัดเชียงราย (พ.ศ. 2560)

ผู้ร่วมโครงการวิจัย :

- 1) ผู้ร่วมวิจัย เรื่อง การเสริมสร้างพลังชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการกิจการพัฒนาเทศบาลตำบลเวียงเหนือ อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย (พ.ศ. 2557) เผยแพร่ผลงานวิจัยในงานประชุมวิชาการวิสาขบูชาโลก ปี 2555 เมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม 2558 ณ มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร.) อำเภอวังน้อย พระนครศรีอยุธยา (แหล่งทุน : วช.)
- 2) ผู้ร่วมวิจัย เรื่อง “ศึกษาสภาพปัญหาในการทำวัตร-สวดมนต์ของชุมชนวัดพระแก้ว อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย” เสนอ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2553
- 3) ผู้ร่วมวิจัย เรื่อง “พฤติกรรมเชิงจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาของสามเณรชาวไทยภูเขาศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดเชียงราย” เสนอ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2555)

2. ผู้ร่วมโครงการวิจัย 1

1. ชื่อ – นามสกุล (ภาษาไทย) พระครูพิธานพิพัฒนคุณ
(ภาษาอังกฤษ) Phrakhruphiathanphiphattanakun
2. เลขบัตรประจำตัวประชาชน
3. ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

4. หน่วยงานและสถานที่อยู่ติดต่อได้สะดวก

โรงเรียนเวียงชัยพิทยาคม ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย
รหัสไปรษณีย์ 57210 โทรศัพท์ 053-662097 โทรศัพท์เคลื่อนที่ 081-9803648 โทรสาร
053-662097 E-mail: phithanp4211@gmail.com

5. ประวัติการศึกษา

ปริญญาตรี พธ.บ. (สังคมศึกษา) มจร.วิทยาเขตแพร่ พ.ศ. 2545
ปริญญาโท ค.ม. (การบริหารการศึกษา) ม.ราชภัฏเชียงราย พ.ศ. 2548

6. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา)

- ชำนาญการด้านการอ่าน เขียนภาษาล้านนาได้เป็นอย่างดี

7. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ โดย
ระบุสถานภาพในการทำการวิจัยว่าเป็นผู้อำนวยการแผนงานวิจัย หัวหน้าโครงการวิจัย หรือผู้
ร่วมวิจัยในแต่ละข้อเสนอการวิจัย

หัวหน้าโครงการวิจัย :

- เรื่อง การเสริมสร้างพลังชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการกิจการพัฒนาเทศบาล
ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย (พ.ศ. 2557) (แหล่งทุน : วช.)

ผู้ร่วมโครงการวิจัย :

- 1) เรื่อง การศึกษาบริบทและสภาพการเปลี่ยนแปลงของภาษาล้านนาในกลุ่ม 5 เชียง (พ.ศ.
2557) (แหล่งทุน : วช.)
- 2) เรื่อง การวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมล้านนาคร่ำสืบทของพระยาพรหม
โวหาร (พ.ศ. 2558) (แหล่งทุน : วช.)

3. ผู้ร่วมโครงการวิจัย 2

1. ชื่อ – นามสกุล ภาษาไทย: ผศ.ดร. ใจ บุญชัยมิ่ง

ภาษาอังกฤษ Assistant professor, Dr. Jai Boonchaiming

2. เลขบัตรประจำตัวประชาชน

3. ตำแหน่ง ปัจจุบัน อาจารย์ พิเศษ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

4. หน่วยงานและสถานที่ติดต่อสะดวก:

ที่ทำงาน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตพะเยา หมู่ 2 ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ที่บ้าน เลขที่ 592 หมู่ 2 ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

56000 โทรศัพท์ 083- 5784143

5. ประวัติการศึกษา

น.ธ. เอก วัดปฐมเป่งศรี อำเภอร่องคำ จังหวัดกาฬสินธุ์

: ปริญญาธรรม 4 วัดมหาธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร

: ปริญญาตรี พธ.บ. (การบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพฯ

: ปริญญาโท M.A. (Buddhist Studies) มหาวิทยาลัยมจร ประเทศอินเดีย

: ปริญญาเอก Ph.D. (Social Science) มหาวิทยาลัยมจร ประเทศอินเดีย

6. สาขาวิชาที่มีความชำนาญหรือมีทักษะความสามารถพิเศษ

: เทศกาลและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา, ภาษาบาลี

: พระพุทธศาสนา

7. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ โดยระบุสถานภาพในการทำการวิจัยว่าเป็นผู้อำนวยการแผนงานวิจัย หัวหน้าโครงการวิจัย หรือผู้ร่วมวิจัยในแต่ละข้อเสนอการวิจัย

หัวหน้าโครงการวิจัย :

: เรื่อง เปรียบเทียบการเผยแผ่คำสอนศาสนาพุทธกับศาสนาคริสต์ในเขตภาคเหนือ

: เรื่อง การศึกษากลยุทธ์การพัฒนาวัฒนธรรมการในจังหวัดพะเยา

ผู้ร่วมโครงการวิจัย

: เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์มิติทางสังคมและวัฒนธรรมล้านนาที่ปรากฏในมหาชาติภาค

พายัพ ฉบับสร้อยสังกร พ.ศ. 2556